

Едуард Маринов

**Външнотърговски отношения между
Европейския съюз и регионалните
интеграционни общности в Африка**

Институт за икономически изследвания
БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Публикацията е последна версия на завършен индивидуален изследователски проект на автора.

Проектът е част от изследователската програма на Института за икономически изследвания при БАН и е осъществен в периода януари 2014 – юни 2015 г.

Проектът е приет за успешно изпълнен от Научния съвет на ИИИ при БАН на 13 ноември 2015 г.

**Външнотърговски отношения между Европейския съюз и
регионалните интеграционни общности в Африка**

**Външнотърговски отношения между Европейския съюз и
регионалните интеграционни общности в Африка**

© Автор *Едуард Василев Маринов, 2015 г.*

език *Български*

издание *Първо*

графично оформление *Едуард Маринов*

© Едуард Василев Маринов – издател, 2015 г.

Авторските права върху публикацията са собственост на автора. Ползвателите могат да използват части от текста при коректно цитиране на източника.

Публикацията следва да бъде цитирана като:

Маринов, Е. 2015. *Външнотърговски отношения между Европейския съюз и регионалните интеграционни общности в Африка*. Индивидуален изследователски проект, ИИИ при БАН. С. 174 с. ISBN 978-619-90568-0-6.

ас. д-р Едуард Маринов

София, 2015 г.

ISBN: 978-619-90568-0-6

Съдържание	
Списък на използваните съкращения	4
Списък на таблиците и фигурите	5
Увод	6
1. Регионална икономическа интеграция в Африка	11
1.1. Икономическа интеграция между развиващи се държави	11
1.2. Процесът на икономическа интеграция в Африка	13
1.3. Регионални икономически общности в Африка	15
1.4. Тенденции във външната търговия в Африка	30
1.5. Предизвикателства пред интеграционните процеси в Африка	43
2. Рамка на външнотърговските отношения между ЕС и Африка	47
2.1. Инструменти, уреждащи външнотърговските отношения на ЕС с развиващите се държави.....	47
2.2. Споразумения за икономическо партньорство.....	53
3. Външнотърговски отношения на ЕС с африканските региони	77
3.1. Динамика на външнотърговските потоци на ЕС с регионите за сключване на СИП.....	77
3.2. Стокова структура на търговията на ЕС с регионите за сключване на СИП	83
3.3. Мястото на страните-членки на ЕС от Централна и Източна Европа в търговските отношения с регионите за сключване на СИП в Африка.....	89
4. Други фактори, влияещи върху външнотърговските отношения на ЕС с държавите и регионите в Африка	96
4.1. Официална помощ за развитие	96
4.2. Преки чуждестранни инвестиции.....	97
4.3. Парични трансфери	99
4.4. Данъчни приходи	100
4.5. Цена на кредитиране	100
4.6. Чуждестранни банки	101
4.7. Световната финансова криза, кризата в Евроната и Африка.....	102
5. Външнотърговски отношения на България с африканските държави и региони	106
5.1. Външнотърговските отношения в миналото	107
5.2. Институционална рамка на външнотърговските отношения с държавите от Субсахарска Африка.....	108
5.3. Динамика на външнотърговските отношения	108
5.4. Стокова структура на външнотърговските отношения	114
5.5. Основни търговски партньори на България.....	119
5.5. Перспективи за развитие на външнотърговските отношения	137
Заключение	139
Използвана литература	160
Приложения	163
Приложение 1. Карти на РИО и регионите за сключване на СИП в Африка	164
Приложение 2. Стандартна международна търговска класификация (SITC, rev. 4) – извадка	169
Приложение 3. Рецензия на проф. д.ик.н. Лилия Каракашева.....	172

Списък на използваните съкращения

CEMAC	Централноафрикански икономически и паричен съюз
CEN-SAD	Общност на Сахел-сахарските държави
CEPGL	Икономическа общност на държавите от големите езера
COMESA	Общ пазар на Централна и Южна Африка
EAC	Източноеафриканска общност
ECCAS	Икономическа общност на централноафриканските държави
ECOWAS	Икономическа общност на държавите от Западна Африка
IGAD	Междуправителствен орган за развитие
IOC	Комисия на Индийския океан
LGA	Организация Липтако-Гурма
MRU	Съюз на река Ману
SACU	Южноафрикански митнически съюз
SADC	Южноафриканска общност за развитие
UEMOA	Западноафрикански икономически и паричен съюз
UMA	Магребски съюз
WAMZ	Западноафриканска парична зона
АИО	Африканска икономическа общност
АКТБ	Африка, Карибски и Тихоокеански басейн
АС	Африкански съюз
БВП	брутен вътрешен продукт
БНД	брутен национален доход
ВОО	Всичко освен оръжие
ЕИО	Европейска икономическа общност
ЕС	Европейски съюз
ЕФР	Европейски фонд за развитие
ЗСТ	зона за свободна търговия
ИСР	Инструмент за сътрудничество за развитие
ИЮА	Източна и Южна Африка
МС	митнически съюз
ОИСР	Организация за икономическо сътрудничество и развитие
ООН	Организация на обединените нации
ОПР	Политика за развитие на ЕС
ОСПр	Обща система за преференции
ОСТ	Отвъдморски страни и територии
ПЧИ	Преки чуждестранни инвестиции
РИО	Регионална интеграционна общност
РЮА	Република Южна Африка
СИП	Споразумение за икономическо партньорство
СТО	Световна търговска организация
ЦАР	Централноафриканска република
ЦИЕ	Централна и Източна Европа
ЦХР	Цели на хилядолетието за развитие

Списък на таблиците и фигурите

Таблица 1. Изграждащи блокове на АИО – общи показатели.....	16
Таблица 2. Международна търговия на Африка с избрани стоки (млн. USD).....	31
Таблица 3. Външна търговия на РИО (млн. USD).....	34
Таблица 4. Състояние на преговорите за сключване на СИП с африканските региони от АКТБ и следващи стъпки	73
Таблица. 5. Стокова структура на търговията с африканските региони от АКТБ (хил. евро, 2013).....	118
Таблица. 6. Търговия на България с Нигерия (2003-2013, млн. евро).....	128
Таблица. 7. Търговия на България с РЮА (2003-2013, млн. евро).....	130
Таблица. 8. Дял на търговията с мед и медни руди от общите търговски потоци на България (%).....	136
Фигура 1. Основни търговски партньори на Африка (млрд. USD).....	37
Фигура 2. Диаграма на Вен на наднационалните организации в Африка	43
Фигура 3. Въннотърговски потоци между ЕС и регионите за сключване на СИП (млрд. евро).....	78
Фигура 4. Стокова структура на търговията на ЕС със Субсахарска Африка (2003-2013, млрд. евро)	85
Фигура 5. Дял на държавите от ЦИЕ от търговията със страните от АКТБ (%)	91
Фигура 6. Търговия на страните от ЦИЕ с регионите за сключване на СИП в Африка (2003-2013, млн. евро).....	94
Фигура 7. Официална помощ за развитие в Африка 2003-2012 г. (млрд. USD)	97
Фигура 8. ПЧИ на ЕС от и в африканските държави, включени в рамката на преговорите за СИП (млрд. евро)	98
Фигура 9. Парични трансфери от емигранти (% от БВП)	99
Фигура 10. Дял на чуждестранните банки в избрани африкански държави	101
Фигура 11. Реален ръст на БВП (%)	102
Фигура 12. Външна търговия на България с държавите в Африка (млн. евро)	109
Фигура 13. Дял на търговията с Африка от общия обем на търговията България извън ЕС (%).....	110
Фигура 14. Външна търговия на България с регионите от АКТБ в Африка (млн. евро).....	111
Фигура 15. Стокова структура на външната търговия на България с държавите в Африка (хил. евро).....	116
Фигура 16. Стокова структура на външната търговия на България с държавите от АКТБ в Африка (хил. евро)	117
Фигура 17. Дял на търговията на избрани държави от търговията със Субсахарска Африка (%).....	124
Фигура 18. Търговия на България с мед и медни руди с африканските държави от АКТБ (млн. евро).....	137

Увод

Въпреки че Африка е вторият по територия и по население континент в света, държавите там са с най-слабо развитата икономика. Основната причина за това е характерът на националните стопанства на повечето страни, които са ресурсно-базирани, ориентирани главно към развитие на първичния сектор. Сложните политически процеси, обусловени от колониалното минало на тези страни, не им позволяват да използват ефективно икономическия си потенциал. Икономическите аргументи за регионално сътрудничество са особено силни, като се има предвид малкият размер на много държави от Субсахарска Африка от икономическа гледна точка, от една страна, и богатството на ресурси – от друга. Неизползваните възможности на африканските икономики, специфичните процеси на регионална интеграция в Африка и тяхното отражение върху външната търговия предоставят широко поле за изследване.

Европейският съюз (ЕС) е важна дестинация за износа на Африка и източник на чуждестранни инвестиции. Същевременно той е значим фактор от гледна точка на интеграцията на континента в глобалната икономика. Европейският съюз остава най-големият търговски партньор на Африка и степента, до която африканските икономики и РИО работят ефективно, зависи най-вече от силата на търговските връзки между Европа и различните региони на континента. Затова е необходимо да бъдат изведени тенденциите на въннотърговските отношения между ЕС и африканските страни и регионални интеграционни общности (РИО).

В ролята си на глобален играч Европейският съюз от дълго време подпомага развитието на държавите в Африка. Споразуменията за икономическо партньорство (СИП) на ЕС съюз са част от Общата политика за развитие и задават бъдещата рамка на отношенията на Съюза с държавите от Африка, Карибския и Тихоокеанския басейн (АКТБ). Важна част от изискванията, залегнали в тях, е задълбочаването на процесите на регионалната интеграция. Необходимо е обаче да се направи оценка на това какви са реалните ефекти на СИП върху развитието на интеграционните процеси в Африка.

Влиянието на ЕС върху икономическото развитие на държавите в Африка е разнопосочно. От една страна, ЕС е най-големият търговски партньор на повечето държави и регионални интеграционни общности в континента. От друга страна, неговата цел е подкрепата на икономическото развитие, на борбата с бедността и глада, както и на процесите на регионална икономическа интеграция чрез инструментите на Общата политика за развитие и по-специално чрез създаващата се в момента с процеса на преговори и подписване на Споразумения за икономическо партньорство нова рамка на търговските отношения.

Актуалността на темата произтича от сравнително малкото изследвания на потенциала на африканските икономики и регионалната интеграция в Африка. До началото на 80-те години на миналия век в трудовете на български икономисти като Е. Малхасян, С. Мечев, Л. Белов и др., както и в изследователските проекти на Института за Азия, Африка и Латинска Америка при БАН, са изследвани различни аспекти на икономиките на африканските държави. През последните години автори като В. Маринов, Л. Каракашева, Р. Димова, Е. Панушев, Д. Динков и др. разглеждат различни аспекти на интеграционните процеси в света, които обаче в малка степен отразяват спецификата на интеграционните процеси в Африка. Трябва да се отбележи, че напоследък се наблюдава възраждане на академичния интерес към изследването на африканските икономики, като освен автора на това изследване с тези въпроси се занимава и д-р Борислава Гълъбова.

Обект на изследване са външнотърговските отношения между ЕС и африканските регионални интеграционни образувания.

Предмет на изследване са нормативната рамка, състоянието, динамиката и тенденциите в тези отношения. Макар да остават извън предметния обхват на изследването, за постигане на по-голяма дълбочина на анализа, в рамките на проекта по-общо са разгледани процесите на регионална интеграция в Африка, както и някои други области на икономически връзки между ЕС и Африка, влияещи върху развитието на търговските отношения.

Основната цел на проекта е да бъдат анализирани и оценени състоянието и динамиката на външнотърговските отношения между ЕС и регионалните икономически обединения в Африка. За постигането на тази цел:

- е анализирано развитието на нормативната рамка на тези отношения;
- оценени са потенциалните и реалните ефекти на споразуменията за икономическо партньорство върху външнотърговските отношения между ЕС и РИО в Африка;
- изведени са тенденциите във външнотърговските отношения между ЕС и африканските региони за периода 2003-2013 г.;
- представени са по-общо и някои други области, влияещи върху развитието на търговските отношения – ОПР, ПЧИ, парични трансфери и др.
- изследвани са външнотърговските отношения на България с регионите и държавите в Африка.

Основната теза на проекта е, че ЕС е основен търговски партньор на африканските регионални икономически блокове и като такъв оказва сериозно влияние върху икономическото развитие и икономическите процеси в Африка.

Основните хипотези, които ще бъдат разгледани, са:

- Въпреки заявената цел да се насърчи регионалната интеграция в Африка, въздействието на споразуменията за икономическо партньорство върху регионалната интеграция в континента е противоречиво.
- Освен че в ролята си на глобален играч Европейският съюз от дълго време подпомага развитието на държавите в Африка, неговото реално влияние върху икономиките в континента е не само във формално поетите в рамките на Политика за развитие ангажменти. Въпреки глобалната финансова криза и суверенната криза в Съюза, той остава основен търговски партньор на регионалните блокове в Африка, а влиянието му се проявява също, макар и в по-ограничена степен, в редица други области.

- Има широко поле за развитие на търговските отношения от гледна точка на ЕС, тъй като, въпреки че поотделно африканските страни не са сред най-големите търговски партньори на ЕС и повечето са сред най-слабо развитите държави в света, общият обем на търговията с тях заема едно от водещите места във външната търговия на Съюза.
- Въпреки че през последните години Субсахарска Африка до голяма степен изпада от приоритетните области на българската външна политика, значението на африканските държави и особено с тези на юг от Сахара във външнотърговските отношения на България нараства.

Поради значителния обем на разглежданите процеси изследването се базира върху следните ограничения:

- Изследваният времеви период е 2003-2013 г., като се включва времето на действие на новата рамка на търговските отношения между ЕС и страните от АКТБ – Споразумението от Котону (в сила от 2003 г.).
- Въпреки че институционализираните интеграционни процеси протичат в онези РИО, които Африканският съюз (АС) разпознава като стълбове за изграждането на Африканската икономическа общност (АИО), вниманието е концентрирано върху регионите, дефинирани за целите на споразуменията за икономическо партньорство на ЕС и държавите в тях.
- При анализа на споразуменията за икономическо партньорство, вниманието е концентрирано върху африканските региони, без да се разглеждат Карибският и Тихоокеанският регион.
- Изследването се фокусира върху търговските отношения, уредени в споразуменията за икономическо партньорство, а не толкова върху другите въпроси, разглеждани в тях – политическо сътрудничество, търговия с услуги, инвестиции и т.н.

В процеса на работа са използвани методите на анализ и синтез на теоретични постановки и резултати от емпирични изследвания, логически подход, индуктивни и дедуктивни методи, сравнителен и описателен анализ на статистическа информация.

Изследването е структурирано в увод, пет глави, заключение и приложения. Структурата отразява поставените изследователски задачи:

- Първа глава представя принципите, състоянието, постиженията и предизвикателствата пред регионалните икономически общности в Африка.
- Във втора глава са разгледани принципите и историята на търговските отношения на ЕС с държавите в Африка и техните групировки.
- В трета глава са анализирани състоянието и динамиката на външнотърговските отношения на ЕС с Африка и по-конкретно – с регионите за сключване на СИП. Отделено е внимание и на мястото на страните-членки на ЕС от Централна и Източна Европа в тези отношения.
- В четвърта глава за получаване на комплексна картина на развитието на търговските отношения между ЕС и РИО в Африка накратко са разгледани и ОПР, ПЧИ, паричните трансфери от емигранти и други фактори, както и влиянието на световната финансова криза и кризата в Еврозоната, доколкото те имат отражение върху външнотърговските отношения.
- В последната глава са представени състоянието и възможностите за външна търговия пред България.
- В заключението са обобщени направените изводи.

При разработването на изследването са използвани изследвания на български и чуждестранни автори, официални издания и статистически данни на Световната банка, СТО, ОИСР, Комисията за Африка на ООН, ЕС и др.

1. Регионална икономическа интеграция в Африка

Въпреки че е заявена от държавните и правителствените ръководители цел още от времето на получаване на независимост в средата на 20 век, процесът на политическа интеграция в Африка напредва бавно, главно поради липсата на политическа воля от страна на африканските държави. В областта на икономическата интеграция, която е с много по-кратка история, постигнатите успехи, макар и недостатъчни спрямо заявените цели, са значително повече.

1.1. Икономическа интеграция между развиващи се държави¹

От гледна точка на очакваните и реалните ефекти и ползи от икономическата интеграция би трябвало да се разграничават процесите на интеграция между развити държави, при които се търсят основно статичните и динамичните ефекти, описани в класическата и новата теория за регионалната интеграция, и тези, които протичат между развиващи се и слаборазвити страни, при които мотивацията за осъществяване на интеграцията е различна. Според много изследователи в повечето случаи теориите за икономическата интеграция и ползите от нея – и тези за динамичните ефекти, но особено за статичните ефекти на интеграцията, не са приложими по отношение на слаборазвитите и развиващите се държави. Техните проблеми са свързани с икономическото развитие, а не толкова с относителните промени в характеристиките на производството и потреблението. За да се оценят ползите от интеграцията на развиващите се страни, трябва да се вземе предвид тяхната специфика, например стадий на икономическото развитие, структура на икономиките, характеристики на производството и търговската политика и др.

Широко признато е, че най-добрият индикатор за успеха на едно интеграционно споразумение е повишаването на дела на вътрешно- и междурегионалната търговия в общия обем на търговията на страните-членки (Balassa, 1965; Meier, 1960; Lipsey, 1960; Sakamoto 1969; Abdel Jaber, 1971; Inotai, 1991; Маринов, 1999; Rueda-Junquera, 2006; Hosny, 2013). Въпреки че е важен аспект на интеграцията, това не трябва да се разглежда като

¹ За по-задълбочен анализ, вж. Marinov, 2014a.

единствената ѝ цел. Също толкова значими са и индустриалното развитие, изграждането на адекватна инфраструктура, повишаването на технологичното ниво и т.н. Освен това нарастването на регионалната търговия може да е резултат от отклонения в търговията от по-ефективни и конкурентоспособни външни държави. Ето защо то може да се разглежда като положително само ако е съчетано с подобряване на конкурентоспособността на световните пазари като цяло.

Интеграцията би донесла повече ползи по отношение на благосъстоянието, ако делът на вътрешнорегионалната търговия се повишава, а този с останалия свят намалява. Доказано е, че търговията между развиващите се държави винаги е доста по-слаба от тази между развитите, което предполага, че ползите от интеграцията по отношение на благосъстоянието също биха били по-малки. Това предположение обаче не трябва винаги да се приема за вярно. Налице са някои фактори, които ограничават търговията между развиващите се държави, и ако тези препятствия се премахнат, е твърде вероятно търговските потоци между развиващи се страни, осъществяващи интеграционен процес, да нарастват. Тези фактори включват: първо, ниско ниво на икономическо развитие; второ, неподходяща транспортна инфраструктура и съоръжения; трето, контрол върху чуждестранната валута и други ограничения на вноса; четвърто, слаб маркетинг; пето, липса на стандартизация и т.н.

По-голяма част от вноса на развиващите се страни се състои от капиталови стоки. От динамична гледна точка интеграцията между развиващите се държави изисква по-съществени инвестиции и след като повечето от тях са внасяни от развитите страни под формата на капиталови стоки, е твърде вероятно обемът на вноса на интегриращите се развиващи се държави да нарасне. Дългосрочната цел на интеграцията между развиващи се страни не трябва да е намаляване на търговията с останалия свят, а по-скоро промяната на нейната структура. Ако в резултат от интеграция между развиващи се държави настъпват отклонения в търговията на потребителски стоки, това ще освободи повече чужда валута за внос на капиталови стоки от трети (развити) държави. Обемът на търговията с останалия свят може да не се

измени или е възможно дори да нарасне, но важното е, че се променя нейната структура.

Икономическият и политическият елемент на интеграцията са взаимосвързани. Икономическите загуби и ползи от интеграцията в някои случаи са системно зависими от политически фактори. Още повече, докато при развитите страни инициатор и катализатор на икономическата интеграция са икономическите групи заинтересувани, при развиващите се държави много често тя се осъществява първоначално като политическа цел и усилие (Grossman and Helpman, 1995; Inotai, 1991; Rueda-Junquera, 2006; Шикова 2011; Hosny, 2013).

1.2. Процесът на икономическа интеграция в Африка

„В съвременен контекст във всеки един световен регион, без оглед на определения етап на стопански напредък, протичат многостранни интеграционни процеси с различен обхват, характер и степен на интензивност. В рамките на отделните географски региони на африканския континент тези процеси също са факт, очертавайки посоката, бъдещите тенденции и реални перспективи пред икономическото, социалното, политическото и културното развитие на партниращите си страни. През последните години на континента се наблюдава все по-подчертана тенденция към регионализация, особено при икономическите дейности.“ (Гълъбова, 2015, с. 80).

Договорът за създаване на Африканска икономическа общност (ДАИО) е приет през 1991 г. и влиза в сила от 1994 г. Той създава АИО като част от Африканския съюз. Определени са шест етапа, които трябва да бъдат изпълнени за постепенното изграждане на АИО в рамките на 34 години (ДАИО, чл. 6). Договорът приема интеграционния подход, зависещ до голяма степен от успеха на интеграцията в рамките на регионалните интеграционни общности. В него изрично е заявено, че АИО ще бъде създадена основно на базата на координиране и постепенна интеграция на дейностите на РИО. Затова и последните са определени като изграждащите блокове на АИО. Идеята на етапния подход е, че най-напред интеграцията трябва да бъде осигурена на

регионално ниво чрез създаването и укрепването на регионални интеграционни общности, които в определен момент ще се слеят в АИО.

Първият етап включва укрепването на съществуващите РИО и формирането на нови, където няма такива, и е трябвало да продължи до 1999 г. (ДАИО, чл. 6). По времето на влизане в сила на договора в Африка вече функционират Магребският съюз (UMA), Общият пазар на Източна и Южна Африка (COMESA), Икономическата общност на западноафриканските държави (ECOWAS), Икономическата общност на централноафриканските държави (ECCAS) и Южноафриканската общност за развитие (SADC), които обхващат всички държави на континента. До 2001 г. Общото събрание на АС приема още три общности – Междуправителственият орган за развитие (IGAD), Общността на Сахел-Сахарските държави (CEN-SAD) и Източноафриканска общност (EAC), а през 2006 г. е взето решение да не се признават повече РИО като изграждащи блокове на АИО. След дългогодишната пасивност в дейностите и инициативите на АИО поради противопоставянето на Мароко от 2012 г. Магребският съюз не се разглежда като блок на Общността.

Вторият етап е с продължителност 8 години и има за цел РИО да намалят или да премахнат митата, квотите и други ограничения пред вътрешнорегионалната търговия. Освен това се предвижда интегриране на политики в областта на търговията, финансите, транспорта, комуникациите, промишлеността и енергетиката, както и координиране и хармонизация на дейностите на съществуващите общности (ДАИО, чл. 6). Усилията на РИО са насочени към изпълнението на изискванията на този етап от създаването на АИО и въпреки предизвикателствата се наблюдава напредък при укрепването на множество сектори в тях.

Третият етап със срок до 2017 г. предвижда премахване на търговските ограничения чрез създаване на зони за свободна търговия в РИО и въвеждане на общи митнически тарифи чрез изграждане на митнически съюзи (МС). Почти всички РИО са завършили този етап с изключение на UMA, IGAD и CEN-SAD, а в ЕАС митническият съюз (МС) е първата стъпка на интеграционния процес през 2005 г. Напредъкът в осъществяването на третия

етап от създаването на АИО е задоволителен, макар че за общностите, които не са постигнали предвидените цели в период на относително спокойствие (например UMA), бъдещото им осъществяване ще бъде затруднено поради наличието на конфликти.

Четвъртият етап със срок до 2019 г. е създаването на Африкански митнически съюз чрез хармонизиране на общите митнически тарифи на всички РИО. Като стъпка към постигането на тази цел може да се отбележи формирането на тристранната зона за свободна търговия (ЗСТ) между COMESA, SADC и EAC през 2008 г., с която трите общности премахват търговските бариери помежду си (ECA, 2010, р. 10).

По отношение на петия и шестия етап – изграждането на Африкански общ пазар и на континентален икономически и паричен съюз, засега няма прогрес. Сроковете за осъществяването им са съответно 2023 и 2028 г.

1.3. Регионални икономически общности в Африка

Регионалната интеграция предлага най-добрата възможна стратегия за справяне с предизвикателствата пред развитието в Африка заради множеството слабости, които надхвърлят възможностите на ограничения капацитет и ресурси на отделните държави. Общите усилия и динамичната политическа ангажираност спрямо интеграцията могат да помогнат за преодоляването на съществуващите проблеми.

Седем от съществуващите в момента 16 регионални интеграционни общности са официално признати и играят ролята на фундамент за изграждането на Африканска икономическа общност. Те обаче са твърде различни от гл.т. на размера и характеристиките на икономическото им развитие и търговските им характеристики като цяло. Големи са и различията в икономиките на страните-членки, както и в развитието, динамиката и особеностите на интеграционните процеси в рамките на всяка общност. Затова общностите, признати за изграждащи блокове на АИО, ще бъдат разгледани поотделно, като ще бъде направен опит за оценка на напредъка и потенциала на интеграционните процеси във всяка от тях.

Таблица 1. Изграждащи блокове на АИО – общи показатели (2013 г.)²

	CEN-SAD	COMESA	EAC	ECCAS	ECOWAS	IGAD	SADC
Страни-членки	23	19	5	10	15	7	15
НСРД*	16	11	5	6	12	6	8
Територия (млн. кв. км)	13427	11603	1823	6640	5115	5210	9862
Територия (% от Африка)	50,9	38,6	6,1	22,0	13,9	17,3	32,8
Население (млн.)	508	459	149	121	340	226	286
Население (% от Африка)	53,5	42,9	13,6	13,3	14,1	20,4	27,0
Гъстота на населението**	37,8	39,5	81,5	18,2	66,4	43,3	29,0
Заетост***	33,1	38,0	43,3	38,3	33,4	40,1	36,7
БВП (млн. USD)	934084	577740	98396	200737	419150	166164	648253
БВП (USD на човек)	1838,4	1259,6	662,1	1662,6	1233,9	736,4	2269,6
БНД (млн. USD)	891064	561737	94761	173503	392322	160629	624503
Търговия (млн. USD)	562755	303298	50735	171910	267585	61006	421429
Търговия (% от Африка)	45,8	24,7	4,1	14,0	21,8	5,0	34,3
Внос (% от БВП)	29,7	29,9	36,7	24,8	26,5	27,5	33,0
Износ (% от БВП)	30,5	22,6	14,9	60,8	37,3	9,2	32,0
Търг. баланс (млн. USD)	7609	-41868	-21473	72298	45414	-30318	-6370

* По UNCTAD, 2013, с. xiv; ** Хора на кв. км.; *** % от населението над 15 г.

Източник: World Bank, African Development Indicators database, и собствени изчисления.

Общност на Сахел-сахарските държави

Общността на Сахел-сахарските държави (CEN-SAD) е създадена през 1998 г. като рамка за интеграция и хармонизация с визията да стане водещата организация сред РИО в Африка. CEN-SAD е най-голямата РИО в Африка с 23 държави-членки, територия от 13,5 млрд. кв. км и население от 508 млн. човека. 16 от членуващите страни са сред най-слабо развитите, а 5 нямат достъп до море. Официалните езици са 4, а валутите в рамките на общността – 19.

Основната цел е създаването на цялостен икономически съюз чрез премахване на пречките пред свободното движение на стоки, услуги, капитали и хора, насърчаване на международната търговия и инвестиции, реализиране на съвместни проекти в селското стопанство, промишлеността, енергетиката, транспорта, телекомуникациите и др. Предвиденото изграждане на ЗСТ е трудно постижимо, като се има предвид, че всички страни членуват и в други общности, повечето от които вече са постигнали по-задълбочена интеграция – ECOWAS, ECCAS и COMESA.

CEN-SAD е най-голямата общност в Африка и от икономическа гл.т. – общият БВП е 934 млрд., а БНД – 891 млрд. USD. Налице са обаче драстични

²Карти на РИО са представени в Приложение 1.

различия в рамките на общността – Нигерия и Египет произвеждат повече от половината от БВП (по 28%), а 15 държави са с БВП под 15 млрд., като три от тях – Джибути, Гамбия, Гвинея-Бисау и Сомалия са с БВП от около и под 1 млрд. USD. Средният БВП на човек от населението е 1840 USD, което нарежда общността на второ място в Африка след SADC. И по този показател обаче разликите в рамките на общността са значителни – най-високи са стойностите за държавите от Северна Африка (Либия – 9960 USD, Тунис – 4350, Мароко – 3100 и Египет – 2780 USD), докато в 13 държави те са под 1000 USD, стигайки до 374 за Либерия и Нигер и едва 187 USD за Сомалия.

CEN-SAD е най-голямата общност и по отношение на търговските потоци с обща стойност на външната търговия от 563 млрд. USD (46% от общата търговия на континента). Най-съществен принос имат Нигерия (165 млрд., 30%), Египет (99 млрд.), Либия (59 млрд.) и Мароко (44 млрд.). 13 държави са с дял от под 1% от международните търговски потоци на общността, като най-скромен (по под 550 млн. USD, 0.1%) е приносът на Гвинея-Бисау, Гамбия, и Централноафриканската република (ЦАР). Общността като цяло е с положителен търговски баланс от 7.6 млрд. USD, което се дължи най-вече на износителите на горива Нигерия и Либия. Най-големи отрицателни стойности пък имат Египет и Мароко. Вносът и износът заемат почти еднакъв дял от БВП – по около 30%. Най-висок дял на БВП от вноса се наблюдава в Сомалия (77%), Либерия (62%), Джибути и Тунис (по около 55%), а най-нисък – в Судан (15%) и Нигерия (19%), въпреки че последната е втора след Египет по отношение на стойността на вноса (51 млрд. USD). Коренно различно е положението при износа – тук лидери са Нигерия (114 млрд. USD, 43% от БВП) и Либия (59 млрд., 94% от БВП), докато в някои държави (Судан, Джибути, ЦАР) делът на износа в БВП е под 10%.

Твърде големите различия между държавите в рамките на Общността на Сахел-сахарските държави (CEN-SAD) като БВП на човек от населението, както и като общо икономическо състояние (БВП, БНД) и население не са обнадеждаващи относно успешното развитие на интеграционните процеси. Това заключение се подсилва и от факта, че страните в рамките на общността

демонстрират коренно различна степен на интегрираност в международната търговия и отвореност на икономиките си. Освен това CEN-SAD е донякъде обременена и от големите различия в културно-историческото развитие на държавите в нея. Изводът по отношение на слабите перспективи пред развитието и задълбочаването на интеграцията се потвърждава и ако оценим CEN-SAD на базата на комбинацията от политически и икономически фактори, тъй като освен липсата на политическа воля, членството на всички страни в други, в повечето случаи по-развити, интеграционни общности само подчертава разликите в икономическите им цели.

Общ пазар на Централна и Южна Африка

Общият пазар на Централна и Южна Африка (COMESA) е основан през 1994 г., за да замести дейвалото дотогава СПТ за Централна и Южна Африка. В общността членуват 19 държави, 11 от които са сред най-слабо развитите, а 8 са без излаз на море. С обща площ от 11.6 млрд. кв. км и население от 460 млн. COMESA е втората по размер РИО в Африка.

Основната цел на общността е да се превърне в напълно интегрирана конкурентоспособна РИО с висок стандарт на живот, готова за сливане в рамките на АИО. COMESA се стреми да постигне устойчиво икономическо и социално развитие във всички страни-членки чрез засилено сътрудничество и интеграция във всички области и особено в търговията, митническите и паричните въпроси, транспорта, комуникационните и информационните технологии, промишлеността и енергетиката, селското стопанство и т.н. Засега постигнатите резултати са малко – през 2000 г. започва да действа ЗСТ между 9 страни, а през 2004 г. се присъединяват още две. През 2006 г. е взето решение за създаването на МС до 2008 г., но засега тази цел не е постигната.

С общ БВП от 578 млрд. и БНД от 561 млрд. USD COMESA е сред трите най-силни икономически общности на континента. Въпреки това икономическите различия страните-членки са много съществени. Въпреки че покрива само около 18% от населението, най-голямата икономика в COMESA – Египет, произвежда над 45% от БВП в общността. Средният БВП на човек от населението е 1280 USD, но тук разликите между отделните държави са още по-

драстични – от 12 300 USD в Сейшелските острови и близо 10 000 в Либия, до 230 USD в ДР Конго и 270 в Бурунди. В общо 12 от държавите БВП е по-нисък от средния за COMESA, като в 8 от тях е под 50%, а в 4 е над три пъти по-висок от него.

По отношение на търговията общността също заема трето място сред РИО с около 300 млрд. USD общо, но е с най-големия негативен търговски баланс от всички РИО в Африка, като вносът надвишава износа с над 40 млрд. USD. При търговските потоци също се наблюдават сериозни разлики между отделните държави. Тук водещо място заемат Египет и Либия със съответно 100 и 82 млрд. USD, а най-малки са търговските потоци на Коморските острови (325 млн.) и Джибути (675 млн.), като в общо 12 държави те са под 10 млрд. USD. От всички страни само Либия има силно положителен търговски баланс – 36 млрд. USD. 9 държави са с минимални положителни или негативни стойности (до 600 млн. USD), а най-големи отрицателни баланси имат Египет (36 млрд.), Кения (10 млрд.) и Етиопия (9 млрд. USD). Големи са различията и при дела на търговията в БВП. Общо за COMESA вносът е 30%, а износа – 23% от БВП. Най-голям е делът на вноса в Сейшелските острови (71%), а в Коморските острови, Джибути, Малави и Свазиленд той е над 50%. Най-малък дял има в Судан (15%), а в 7 други държави е под 30%. В Либия износа произвежда почти цялата стойност на БВП (94%), в Свазиленд - 50%, а в 11 държави делът е под 15%, като в Коморските острови и Бурунди е дори под 5%.

Общият пазар на Централна и Южна Африка (COMESA) няма твърде голям потенциал за успех на интеграционния процес поради значителните разлики в стойностите на БВП на човек от населението. Този извод се потвърждава и от размера на държавите – както като население, така и икономически. От данните е очевидна и различната степен на отвореност на държавите в COMESA към търговията и на интеграция в международната търговия, което е предпоставка за различните ползи от интеграцията за всяка от тях, а това от своя страна е сериозна бариера пред задълбочаването и развитието на интеграционния процес. Възможностите за успех на интеграцията в рамките на COMESA са слаби и от гл.т. на комбинацията от политически и икономически фактори, като засега

общността попада в най-ниската от дефинираните от тях категории – целите на отделните държави са близки, но не и еднакви, а политическата воля за осъществяването им не може да се оцени като силна.

Източноефриканска общност

След като е просъществувала 10 години през периода 1967-1977 г., Източноефриканската общност (ЕАС) е създадена повторно през 2000 г. Тя обединява 5 държави, 4 от които са сред най-слаборазвитите, а 3 нямат излаз на море. Официалните езици в общността са английски и кисвахили, валутите са 5.

Целта на ЕАС е задълбочаване на сътрудничество между страните-членки в политически, икономически и социален план и постигане на по-добро качество на живот чрез повишаване на конкурентоспособността, добавената стойност на производството, търговия и инвестиции. Още при повторното си създаване общността е предвидена като МС, който е напълно функциониращ от 2005 г., а от 2010 г. ЕАС е действащ общ пазар. Следващата предвидена стъпка е паричен съюз, а крайната цел е общността да се превърне в политическа федерация. ЕАС е и единственият блок на АИО, с който ЕС има подписано, макар и още невлязло в сила Споразумение за икономическо партньорство.

Въпреки че е най-напреднала по отношение на икономическата интеграция, ЕАС е най-малката призната за изграждащ блок на АИО регионална общност с площ от 1.8 млрд. кв. км и население от 149 млн. човека. Общият БВП на общността е 98 млрд. USD, като най-голямата икономика е Кения (40 млрд.), а най-малката – Бурунди (2.5 млрд. USD). Въпреки разликата в размерите на икономиката БВП на човек от населението в петте държави е относително еднотипен – от 270 USD в Бурунди до 800 в Кения, като средната стойност за общността е 662 USD.

Общите търговски потоци на ЕАС са малко под 51 млрд. USD, което е само около 4% от общата търговия на Африка. Въпреки че стойностите за отделните държави се различават, те са съотносими на различията в размера на икономиките. Това се отнася и за стойностите на износа и вноса и тяхното съотношение, което варира от 16 и 23% за Бурунди и Руанда през около 40% за Кения и Уганда до близо 50% за Танзания. Делът на вноса от БВП е около 30%

за Бурунди, Руанда и Уганда и около 40% за Кения и Танзания, като общо за ЕАС той е 37%. Различно е положението при износа, където делът в БВП е изключително нисък – само 15% за общността като цяло, а стойностите стигат до едва 5-6% за Бурунди и Руанда.

ЕАС е общността, в която интеграционните процеси са най-задълбочени и се развиват най добре. Това потвърждава хипотезата, че страни с близък БВП на човек от населението имат по-големи шансове за успех на интеграцията помежду им. Същевременно държавите от общността са близки и като културно-историческо наследство, което още повече подпомага интеграционния процес. Оценена в рамките на комбинацията от политически и икономически фактори, ЕАС е единствената общност в Африка, която попада в първата категория – на общностите с висок рейтинг по отношение на възможностите за успех, имайки идентични икономически цели и силна политическа воля за постигането им, което се вижда и от факта, че с малки изключения заявените политически и икономически цели се изпълняват в срок.

Икономическа общност на централноафриканските държави

През 1986 г. страните-членки на Митническия и икономически съюз на централноафриканските държави и на Икономическата общност на държавите от големите езера създават по-широката Икономическа общност на централноафриканските държави (ECCAS). В момента в нея членуват 10 страни, 6 от които са сред най-слаборазвитите, а 3 нямат достъп до море. Официалните езици са френски и португалски, има 5 валути, сред които е и централноафриканският френски франк. Основните цели на ECCAS са стимулиране и засилване на хармоничното сътрудничество, динамично, балансирано и устойчиво развитие във всички икономически и социални сфери за повишаване на стандарта на живот, както и опазване на мира и сигурността в региона. В този регион се намират 4/5 от африканските гори, той е богат на минерални ресурси и нефт, но многобройните военни конфликти и граждански войни през последните 15 години му пречат да реализира потенциала си. През 2004 г. държавите-членки подписват съглашение за ЗСТ, което обаче все още не е започнало да действа.

ECCAS заема около 22% от територията на континента (6600 млн. кв. км). По население (11% от Африка, 121 млн. човека) общността е най-малката от признатите за блокове на АИО и с най-ниска гъстота на населението – само 83 човека на кв. км. Делът на БВП на общността в Африка е подобен на този на площта и населението – 10.1%, а стойността му е 200 млрд. USD. Според размера на икономиката държавите могат да се разделят на три групи – Ангола с БВП от 114 млрд. USD (над 56% от целия БВП на общността), 5 държави с БВП от 12 до 17 млрд. USD (по 6-10%) и 4 - с БВП под 2.5 млрд. USD (под 1,2%). По отношение на БВП на човек от населението също е налице голяма дивергенция – от една страна, в ECCAS членува Екваториална Гвинея, която е с най-високата стойност по този показател в цяла Африка – близо 28 000 USD, което я нарежда на 32 място в света; от друга страна, в ДР Конго и Бурунди БВП на човек е под 300 USD. Общо за ECCAS стойността на този показател е 1663 USD, като в 6 от държавите тя е по-ниска от това ниво. Трябва да се отбележи и голямата разлика между БВП и БНД (близо 27 млрд. USD), свидетелстваща за сериозното присъствие и дял в износа износ на чуждестранни компании в региона.

Общата стойност на търговията на ECCAS е близо 172 млрд. USD, като и тук е приложимо използваното вече разделение на три групи, в които дяловете са подобни на тези при БВП. Най-голям е приносът на Ангола (близо 100 млрд. USD), 5 държави са с дял от по 4 - 12% и 4 – с по под 1% (Сао Томе и Принципи, ЦАР, Бурунди, Камерун). Същото е валидно и по отношение на вноса и износа, като трябва да се отбележи, че докато Ангола е в челните места на континента (съответно 4 и 3), Сао Томе и Принципи заема последно място и по двата показателя, а Камерун е третият най-слаб износител. Сред признатите блокове на АИО общността е с най-висок положителен търговски баланс (над 72 млрд. USD), което се дължи главно на факта, че почти всички държави са износители на горива и минерали, като и тук водеща е Ангола с 49 млрд. USD, а четирите държави от третата група са с отрицателни (макар и с малка стойност) баланси. Наблюдават се и разлики по отношение на дела на вноса в БВП – от 53% за Сао Томе и Принципи и 42% за Камерун до едва 15% за ЦАР. Още по-голяма е дивергенцията по отношение на дела на износа в БВП – Екваториална Гвинея е с

87%, Конго – с 80%, Габон и Ангола – с по 65%, докато в четирите държави от третата група делът е под 10%, достигайки едва 2.9% за Камерун.

Икономическа общност на централноафриканските държави (ECCAS) е общността, която може би най-ясно демонстрира доколко размерът има значение за интеграционния процес. Разликите в размера на държавите (и физически, и демографски, и икономически) са толкова големи, че процесът на интеграция в общността е почти спрял. За това допринасят и многобройните конфликти в региона през последните години, които изместват вниманието на правителствата от постигане на икономическите цели на интеграцията към превръщането на ECCAS в по-скоро мироопазваща организация и форум за преговори. Това пренасочване на политическите усилия и отдалечаването от икономическите цели поставя ECCAS в последната, четвърта група общности от гл.т. на системата от комбинирани фактори, давайки й малко потенциални възможности за успех.

Икономическа общност на западноафриканските държави

Икономическата общност на западноафриканските държави (ECOWAS) е създадена през 1975 г. В момента тя има 15 страни-членки, 12 от които са сред най-слабо развитите, а 3 са без излаз на море. Мавритания се оттегля от ECOWAS и по този начин (поради фактическото изключването на Магребския съюз от стълбовете на АИО, вж. част 2.2.8) става единствената държава на континента, изключена от рамката на АИО. В рамките на общността официалните езици са 3, а валутите – 8, в т.ч. западноафриканският франк.

Основната цел на ECOWAS е да стимулира икономическата интеграция и да постигне „колективна самодостатъчност“ на държавите-членки, създавайки единен голям търговски блок. В рамките на общността държавите са разделени на два големи блока – англо- и франкофонски, които имат отделно функциониращи парични съюзи. Въпреки че първоначално целите на ECOWAS са изцяло икономически, постепенно тя поема и политически и военни ангажменти, като в момента е единствената, която има собствен мироопазващ корпус (ECOMOG) и си е поставила за задача изграждането на военен блок. Създаването на ЗСТ е заявено през 2000 г., а на МС – през 2001 г., но досега

нито е налице пълно изпълнение на задълженията по отношение на ЗСТ, нито е приета обща митническа тарифа. Независимо от това общността е постигнала множество положителни резултати в интеграционния процес.

Въпреки че територията ѝ е относително малка (5100 млн. кв.км, 17%), ECOWAS е трета по население сред РИО (340 млн. човека, 32% от Африка). Общият БВП на общността е близо 420 млрд. USD. Очевидно е водещото място на икономиката на Нигерия с близо 2/3 от тази сума (263 млрд. USD). Тук обаче трябва да се отбележи голямата разлика между БВП и БНД (над 20 млрд. USD), свидетелстваща за сериозна дейност на чуждестранни компании в страната. Други по-големи икономики са тези на Гана (40 млрд. USD) и Капе Верде и Кот д'Ивоар (по около 25 млрд.), а най-малки (под 1 млрд. USD) – на Гвинея-Бисау и Гамбия. И в ECOWAS, както и в повечето от другите РИО, се наблюдават доста големи разлики по отношение на БВП на човек от населението – от 3800 USD в Капе Верде до скромните 374 USD в Либерия и Нигер. Средната стойност за общността е 1234 USD, като освен Капе Верде само Гана и Нигерия имат БВП на човек, който я превишава.

При търговията отново доминира Нигерия с 62% от общите потоци, 46% от вноса и 73% от износа. Другите две държави с относително по-висок дял в търговията са Гана (съответно 11, 16 и 8%) и Кот д'Ивоар (8, 9 и 8%). Интересно е съотношението на вноса към БВП, при което всички страни освен Нигерия (19%) и Либерия (62%) са в диапазона 30-45%. Много по-сериозна дивергенция е налице при съотношението на износа към БВП – от едва 10% за Гамбия, през 15-20% в 8 държави и 25-30% в други 4, до 44% за Нигерия и 50% за Кот д'Ивоар. Това са и двете страни с положителен търговски баланс, като този на изнасящата горива Нигерия е толкова голям (63 млрд. USD), че компенсира относително малките отрицателни баланси на останалите държави в общността, която като цяло е с положителен баланс от над 45 млрд. USD.

Въпреки че държавите в Икономическата общност на западноафриканските държави (ECOWAS) трудно могат да се окачествят като еднотипни както като размер (население, БВП на човек), така и като търговски характеристики, процесът на интеграция в общността е един от най-динамично развиващите се в

Африка. Макар че са налице някои забавяния, и тук, както в случая на ЕАС, има силна политическа воля за постигане на поставените цели, което спомага за задълбочаването на интеграционните процеси въпреки езиковите и историческите различия между държавите.

Междуправителствен орган за развитие

Междуправителственият орган за развитие (IGAD) е създаден през 1996 г., заменяйки съществувалия от 1986 г. Междуправителствен орган по въпросите на сушата и развитието. В него членуват 7 държави, 6 от които са сред най-слабо развитите, а 2 нямат излаз на море. Официалните езици в държавите-членки са английски и френски, валутите са 6. Общата площ на IGAD е 5200 млн. кв. км, а населението е 226 млн. човека, като и двата показателя нареждат общността на четвърто място сред стълбовете на АИО.

Целите на IGAD са създаване на общи стратегии за развитие, хармонизиране на макроикономическите, търговските, митническите, транспортните, комуникационните и селскостопанските политики, както и опазване на мира и стабилността в региона. Тъй като членуващите в него държави са част или от COMESA, или от ЕАС, сред целите на IGAD е и подкрепа за реализирането на целите на тези две РИО. Въпреки декларираните амбициозни цели обаче IGAD не е постигнал нищо съществено в областта на икономическата интеграция.

БВП на общността е 166 млрд. USD (8.4% от Африка), което я нарежда на предпоследно място сред РИО. Освен това в рамките на IGAD се наблюдават големи разлики между отделните държави, които позволяват разделянето им на три групи – най-висок е БВП в Судан (59 млрд. USD, 35%), следван от Етиопия и Кения (25%) и Уганда (12%), като в дъното са останалите 3 държави с БВП под 3 млрд. USD (2%). Различно е положението при БВП на човек от населението, където се наблюдават относително близки стойности с малки изключения – лидер тук отново е Судан с 1866 USD, следван от Джибути (1203) и Кения (808 USD). В останалите страни БВП на човек е под 500 USD, стигайки до едва 187 USD за Сомалия, което е най-ниската стойност на целия континент.

По отношение на общите търговските потоци, вноса и износа могат да се обособят 4 групи, като разликата с посочените по-горе е, че тук водеща е Кения (съответно с 37, 36 и 40%), а Судан попада във втората група заедно с Етиопия (съответно с 20-25, 20-26 и 20%). И тук Уганда е със стойности от 13-15%, докато останалите три държави са с под 3% по всички показатели. Интересно е съотношението на вноса към БВП – при повечето държави то е в рамките на 30-40%, за Судан е само 15%, а за Джибути и Сомалия е доста по високо (съответно 55 и 77%). Съвсем различно е положението при износа – всички държави са слабо експортноориентирани, като най-високите стойности по този показател са едва 15%.

Като цяло държавите от Междуправителственият орган за развитие (IGAD) са доста затворени и неинтегрирани в международната търговия, но за разлика от ECCAS те са съотносими от гл.т. на размера на икономиките. Независимо от това и тук интеграционният процес, общо взето, е спрял. Това се дължи на факта, че страните-членки на IGAD са част от по-развити интеграционни общности – COMESA и ЕАС, което води до слаба политическа воля за развитие на интеграцията. Оттук следва изводът, че може би най-важният фактор за развитието на интеграцията сред развиващите се държави е политическата воля. Липсата на такава и участието на държавите в други общности с различни цели и степен на развитие са двете причини, които поставят IGAD в четвъртата категория общности от модела на комбинацията от политически и икономически фактори, с малък потенциал за задълбочаване и развитие на интеграционните процеси.

Южноафриканска общност за развитие

През 1992 г. създадената през 1980 г. Южноафриканска конференция за координация е преобразувана в Южноафриканска общност за развитие (SADC), с фокус върху икономическата интеграция. В нея членуват 15 държави, 8 от които са сред най-слаборазвитите в света, а 6 са без излаз на море. SADC е третият по площ (близо 10 млн. кв. км) и четвърти по население (286 млн. човека) сред изграждащите блокове на АИО.

Основните цели на общността са постигане на икономическо развитие и икономически растеж, повишаване на стандарта на живот, стимулиране на

ефективната заетост и устойчиво използване на ресурсите в региона, задълбочаване на процесите на икономическа интеграция и икономическите връзки между държавите-членки. Въпреки че целите на SADC не се ограничават само до въпроси, засягащи областта на търговията, Протоколът за търговията, подписан през 1996 г., е главният двигател на интеграционните процеси. SADC създава ЗСТ през август 2008 г., а следващата стъпка е разработването на програма за сътрудничество, насочена към насърчаване на развитието на регионалния производствен капацитет чрез подобряване на регионалната инфраструктура. В рамките на общността функционира и най-старият МС в света – Южноафриканският митнически съюз (SACU).

С БВП от 650 млрд. USD SADC е втората по икономически размер РИО на континента. Доминираща е икономиката на Република Южна Африка (РЮА) с принос от близо 60%, следвана от Ангола – 18%. Тези две държави си поделят (по 10 млрд. USD) и разликата между БВП и БНД в общността. 9 от останалите страни са с БВП от около и над 10 млрд. USD, а само 4 – с под 5 млрд., но никоя от държавите не е с БВП под 1 млрд. USD. Огромни са разликите при БВП на човек – от 12 300 USD за Сейшелите и 8750 за РЮА, до едва 230-530 USD за ДР Конго, Малави, Мадагаскар, Танзания и Мозамбик.

Сходно на положението при стойността на БВП е и това при общите търговски потоци – общността е втора в Африка с 421 млрд. USD, като и тук РЮА е с най-голям принос – 50%, а Ангола е с 23%. Подобни са дяловете на двете държави и във вноса на общността (съответно 57 и 11%), като общо за SADC вносът е 214 млрд. USD. Общата стойност на износа е 208 млрд. USD, като тук ЮАР и Ангола са почти изравнени – съответно 87 и 73 млрд. (42 и 35%). Трябва да се отбележи обаче, че основен износен продукт на ЮАР са преработени изделия за сметка на внос на горива, докато Ангола изнася горива и минерали и внася преработени изделия, което се отразява и върху търговския баланс на двете държави – минус 35 млрд. USD за ЮАР и плюс 49 млрд. за Ангола. Като цяло общността има ниска отрицателна стойност на търговския баланс – около 6 млрд. USD, което е само около 1% от БВП. Въпреки че като дял от БВП износът и вносът са около 33% за общността, между отделните страни се

наблюдават интересни разлики. При вноса единствените две държави под общото за SADC равнище са РЮА и Ангола, докато в някои от другите страни (Намибия, Свазиленд, Ботсуана) дялът му достига до 50 и дори до 70% (Сейшелите). При износа най-висок дял в БВП се наблюдава в Ангола (64%), а най-нисък – в РЮА (22%) и Свазиленд (20%).

В рамките на SADC има повече държави, които се намират на относително по-висок стадий на икономическо развитие (сравнимо с другите РИО). Това, както и фактът, че двете най-големи икономики произвеждат взаимно необходими продукти, са добри предпоставки за задълбочаването на интеграционните процеси. За това допринася и общото, макар и не твърде приятно, културно-историческо наследство, най-вече от гл. т. на административната и институционалната култура. Интеграционният процес в рамките на SADC се развива стабилно въпреки различния размер на интегриращите се държави (като икономики и население) и разнородността на характеристиките на потребление (БВП на човек) и успеха на интеграцията.

Други РИО в Африка

Освен признатите за блокове на АИО в Африка съществуват още осем РИО, като някои от тях са по-високи форми на интеграция между отделни държави в признатите от АС РИО, докато други са напълно самостоятелни.

Магребски съюз

Магребският съюз (UMA) е общност на 5 северноафрикански държави (Алжир, Либия, Мавритания, Мароко и Тунис). Задачата му е запазване на икономическите интереси на региона, насърчаване на икономическото и културното сътрудничество и стимулиране на търговските отношения с крайна цел изграждане на Северноафрикански общ пазар. Досега UMA не е постигнал никакви съществени резултати в областта на икономическата интеграция и въпреки че е една от първите общности, признати за изграждащи блокове на АИО, поради отказа на Мароко да се присъедини към АС и АИО Магребският съюз няма взаимовръзки с АИО и все още не е подписал Протокола за отношенията с нея. Тъй като съюзът де факто не е част от АИО, макар

официално да е такъв, а и изцяло излиза извън географския обхват на изследването, тук той не се разглежда като стълб на общността.

Общности в рамките на блоковете на АИО

В рамките на ECOWAS действат два парични съюза. Първият е Западноафриканският икономически и паричен съюз (UEMOA) с 8 държави-членки (Бенин, Буркина Фасо, Кот д'Ивоар, Гвинея-Бисау, Мали, Нигер, Сенегал и Того), които споделят западноафриканския франк, обвързан с еврото и гарантиран от френската хазна като обща валута. Целта на общността е да стимулира интеграцията между страните-членки.

Вторият е Западноафриканската парична зона (WAMZ) – група от 6 държави (Гамбия, Гана, Гвинея, Либерия, Нигерия и Сиера Леоне), чиято цел е въвеждането на обща валута – еко, през 2015 г., която да е конкурентна на действащия в UEMOA западноафрикански франк. Крайната цел е двете валути да се слеят в една.

Също привързан към еврото и гарантиран от френската хазна е централноафриканският франк. Той е основата на Централноафриканския икономически и паричен съюз (CEMAC), който е част от ECCAS. В него членуват 6 държави – Габон, Екваториална Гвинея, Камерун, Конго, ЦАР и Чад, а сред целите му са стимулиране на търговията и създаване на ефективен общ пазар.³

Южноафриканският митнически съюз (SACU) е най-старият МС в света, основан през 1910 г. от Съюза на Южна Африка и Върховния комисариат на Бечуаналенд, Басутоленд и Свазиленд. Съгласението е променено след получаването на независимост и сега съюзът включва Ботсуана, Лесото, Намибия, РЮА и Свазиленд. На територията на SACU действат ЗСТ и обща валута – южноафрикански ранд. Като част от SADC целите на съюза са поддържането на свободно движение на стоки между страните-членки.

Други общности

Икономическата общност на държавите от големите езера (CEPGL) е формирана от 3 страни (Бурунди, ДР Конго и Руанда) основно за осигуряване на

мир и сигурност в регион, в който има чести конфликти. Целта ѝ е също подпомагане на създаването и развитието на дейности от публичен интерес, насърчаване на свободното движение на стоки и хора, установяване на тясно сътрудничество във всички области на политическата, икономическата и социалната сфера.

Организацията Липтако-Гурма (LGA) е създадена през 1970 г. регионална общност на съседните региони на Мали, Буркина Фасо и Нигер. Целта ѝ е изграждането на регионална рамка за управление на минералните, енергийните, селскостопанските и водните ресурси в региона.

Съюзът на река Ману (MRU) е международна организация, учредена през 1973 г. В нея членуват Гвинея, Кот д'Ивоар, Либерия и Сиера Леоне, а целта ѝ е подпомагане на икономическото сътрудничество в региона. Това обаче не може да бъде постигнато поради честите конфликти там.

Комисията на Индийския океан (ИОС) е междуправителствена организация, създадена през 1982 г., която включва Коморските острови, Мадагаскар, Марвиций, Сейшелските острови и Френски Реюнион. Основната мисия на организацията е да засили връзките между народите и да създаде форум за солидарност между населението на целия регион на Индийския океан.

1.4. Тенденции във външната търговия в Африка

Въпреки че континентът се влияе относително слабо от световните кризи и рецесии, те определено оказват въздействие върху икономическия растеж и обемите на търговия. Зависимостта на африканските държави от приходи от износ на суровини води до сериозен спад в експортните приходи (съответно с около 190 млрд. USD за 2009 и с около 70 за 2010 спрямо 2008 г.), дефицити в бюджетите и текущите сметки. Три четвърти от износа на развиващите се страни през 1980 г. са суровини, докато в началото на 21 век близо 80% са обработени изделия (Collier, 2002, р. 2). В Африка обаче отражението на бума в промишления износ се отразява слабо – делът на континента в световния износ

³ За подробно изследване на интеграционните процеси в рамките на CEMAC, вж. Гълъбова, 2015.

постоянно намалява, докато този на горивата и минералите се увеличава – както спрямо суровинния износ, така и спрямо общия.

Стокова структура на външната търговия⁴

49-те страни от Африка, класифицирани от ООН като слабо развити, стават още по-зависими от суровините, като за периода 2000-2008 г. суровините повишават дела си в общия износ на стоки от 69% през 2000 до 82% през 2008 г. Тази нарастваща зависимост от суровините има негативно влияние в държавите, където се среща, защото променливите цени на суровините предизвикват макроикономически шокове, като по този начин се влошава и без това ниският стандарт на живот.

Само няколко държави в Африка успяват да диверсифицират търговията си към промишлени стоки като електронни компоненти и текстилни изделия. Примери в тази насока са РЮА с 43% дял от износа на обработени изделия в Африка, Тунис (13%), Мароко (14%) и Египет (11%), които заедно осъществяват повече от 4/5 от общия износ на обработени изделия в Африка.

Таблица 2. Международна търговия на Африка с избрани стоки (млн. USD)

Продукт	Износ			Внос			Салдо
	2003 г.	2012 г.	Дял от Африка*	2003 г.	2012	Дял от Африка*	
Общо	186112	637543		156301	527054		110488
Селскостоп. продукти	29554	55497	8,7	24538	85460	16,2	-29963
Храни	23192	44062	6,9	21567	78281	14,9	-34219
Горива и минерали	99027	432878	67,9	14693	81513	15,5	351365
Горива	86150	378613	59,4	12189	70742	13,4	307871
Обработени изделия	52263	96536	15,1	111892	333179	63,2	-236643
Машини и оборудване	13310	29159	4,6	56872	161711	30,7	-132552
Текстил	1723	2382	0,4	8293	18662	3,5	-16280
Облекло	10391	11817	1,9	3422	9292	1,8	2525

* 2012, %

Източник: UNcomtrade for WITS и собствени изчисления.

Някои африкански страни пренасочват износа си в нетрадиционни стоки, особено плодове и зеленчуци. Кения и Уганда напр. изнасят големи количества цветя и зеленчуци, а Гана има висок износ на ананаси. Въпреки това според

⁴ Данните за търговията на Африканските държави и РИО са за периода 2003-2012 г. За по-разширен анализ, вж. Marinov, 2013.

Афари-Гиан (Afari-Gyan, 2011, р. 66) основна пречка пред търговията с нетрадиционни стоки, която ограничава ръста на пазарни дялове, е задължението за стриктно придържане към санитарните и фитосанитарните стандарти.

Общият стойностен обем на износа на Африка за 2012 г. е 637 млрд. USD, а на вноса – 527 млрд., като нарастването и на двете стойности за периода е почти едно и също – малко под 3 пъти, или със среден годишен ръст от 15%. Обемът на световната търговия със стоки се увеличава с 2% поради намаляване на глобалното търсене и спадане на цените, което е значително по-малко от наблюдавания през 2011 г. ръст от 5%. Ръстът на обемите на износа на стоки през 2012 г. е най-ниският през последните две десетилетия, с изключение на кризисните сътресения през 2001 и 2009 г. (WTO, 2013, с. 47-50). В африканските РИО се наблюдава значително по-висок ръст на търговските потоци през 2012 г. – от 27% за COMESA (близо 60 млрд. USD) до 8-12% за SADC, IGAD, CEN-SAD и ECCAS. Единственото изключение е ECOWAS, където обемът на търговията остава същия като през предходната 2011 г.

Основните експортни стоки на континента са горивата и минералите – с 2/3 дял в износа, като около 85% от тях са горива. Средният годишен ръст на износа на горива е най-висок (19%), като стойността нараства над 4 пъти за периода 2003-2012 г. Те са и главната причина за положителното търговско салдо на континента, тъй като освен при тях от избраните стоки само при облеклата има позитивно, макар и малко изменение (2.5 млрд. USD). Както вече беше посочено, Африка е силно зависима от вноса на обработени изделия, който е близо 2/3 от общия внос, а почти половината от него е внос на машини и оборудване (48%). Наблюдава се положителна тенденция – вносът на промишлени стоки, машини и оборудване нараства по-бавно от общия (съответно 13 и 12% среден годишен ръст). Текстилните изделия и облеклата заемат сравнително малък дял от търговията на континента – под 2%. Те демонстрират най-слаб ръст (съответно 5 и 9% средногодишно), като износът расте значително по-бавно от вноса (с над 5 процентни пункта и за двете групи продукти).

Размерът на пазарите и ресурсната база в повечето африкански държави са малки, което поражда нуждата от икономическа интеграция за повишаване на

международната конкурентоспособност, постигане на висок икономически растеж и намаляване на бедността. Интеграционните проекти позволяват на страните до обединят усилията и ресурсите си за създаване на по-големи вътрешни пазари, за да успеят да се справят с предизвикателствата, които не могат да преодолеят сами. Според теорията на икономическата интеграция “сред положителните ефекти на интеграцията могат да се открият ръстът на вътрешнорегионалната търговия, нарастването на доходите, развитието на конкуренцията, повишаването на икономите от мащаб и реструктурирането на фирмите” (Панушев, Е., 2003, с. 38-39). Шовин (Chauvin, 2002, с. 37) отбелязва, че при регионалните интеграционни споразумения е налице презумпцията, че групи страни, които имат по-тесен набор от проявени сравнителни предимства при подобни продукти, е по-малко вероятно да намерят основание за намаляване на износа в резултат от определено регионално търговско споразумение. Теорията на международната търговия твърди, че ползите от търговията идват от специализирането в областта на сравнителните предимства на дадена страна, т.е. в сектори, в които тя произвежда относително по-ефективно. От тази гледна точка чрез интеграционните процеси стоковата структура на търговските потоци на Африка може да се подобри в посока към диверсификация и използване на сравнителните предимства на отделните държави.

Общността на Сахел-Сахарските държави – най-голямата по площ и население РИО, има и най-висок дял в международната търговия на Африка – близо 50% (582 млрд. USD). Следват я Южноафриканската общност за развитие (35%, 413 млрд. USD) и Икономическата общност на държавите от Западна Африка (22%, 259 млрд. USD), включващи двете най-големи икономики на континента – съответно РЮА и Нигерия. Общият пазар за Източна и Централна Африка има около 23% дял в търговията (270 млрд. USD). Последните три РИО – ECCAS, IGAD и ЕАС, са с относително по-нисък дял във външната търговия – съответно 14, 5 и 3%.

CEN-SAD е водещата РИО както при вноса, така и при износа - съответно 55 и 45%. Втора е SADC със съответно 31 и 38%. Следва ECOWAS с 23% дял от вноса и 21% от износа. ECCAS, вторият най-голям износител на горива, е

четвърта в износа с 21%, следвана от COMESA (20%). При вноса положението е малко по-различно – COMESA има относително голям внос на промишлени стоки, като общо делът ѝ във вноса на Африка е 26%, а ECCAS, IGAD и ЕАС са с относително по-ниски дялове (съответно 8, 6 и 5%).

Таблица 3. Външна търговия на РИО (млн. USD)

РИО	Износ			Внос			Сaldo 2012 г.
	2003 г.	2012 г.	Дял от Африка*	2003 г.	2012 г.	Дял от Африка*	
Общо	6987228	17354847		7423870	16386320		968527
Африка	186112	637543	3,7**	156301	527054	3,2**	110488
CEN-SAD	84551	290124	45,5	86929	292035	55,4	-1912
COMESA	37766	132454	20,8	40015	138274	26,2	-5820
ЕАС	3906	9314	1,5	6359	27063	5,1	-17750
ECCAS	20926	121889	19,1	10822	42168	8,0	79721
ECOWAS	36760	136416	21,4	32653	123480	23,4	12936
IGAD	6320	22896	3,6	9613	35588	6,8	-12692
SADC	66415	245441	38,5	47733	168003	31,9	77438

* 2012, %; ** Дял на Африка от света.

Източник: UNcomtrade for WITS и собствени изчисления.

Общото нарастване на стойностния обем на международните търговски потоци на Африка за периода 2003-2012 г. е около 3 пъти със среден годишен ръст от 16%, или с близо 5 процентни пункта повече, отколкото при търговията в глобален мащаб. Трябва да се отбележи сериозният ръст на търговските потоци на ECCAS (21% средногодишно), където стойността на износа се увеличава над 5 пъти за разглеждания период. Останалите интеграционни общности имат сходни темпове на растеж (15-18%), като при CEN-SAD и ECOWAS ръстът в износа е малко по-голям от този във вноса. Това може да се обясни с високото съотношение на износа към вноса на страните-износителки на горива, членуващи и в двете общности.

Повечето от стоките, търгувани от африканските регионални интеграционни общности, имат ниска добавена стойност и включват основно суровини (най-вече горива и земеделска продукция). Африка внася обработени изделия от държави извън континента, като по този начин подкрепя тяхната индустриализация вместо своята.

В световен мащаб най-висок ръст като стойност бележи търговията с горива (37%), следвана от селскостопанските суровини (26%) и минералите (25%). До голяма степен това се дължи на сериозното увеличение на цените на суровините през 2012 г. (WTO, 2013, с. 53).

Силната зависимост на Африка от суровините като основен източник на приходи от износа, която, както беше посочено, продължава да съществува и през последното десетилетие, е по-голяма, отколкото във всички останали развиващи се региони, и води до уязвимост на държавите от континента от капризите на пазара и от метеорологичните условия. Потвърждава се становището, че нестабилността на цените на суровините, произтичаща от шокове на предлагането, е причина за намаляване на доходите, инвестициите и темпа на растеж и увеличаване на задлъжнялостта и бедността в Африка (UNCTAD, 2003, с. 1-2).

Относително статичната стокова структура на износа на африканските държави свидетелства за липсата на значимо икономическо реструктуриране, и то не само през последното десетилетие, а през целия постколониален период. Част от страните правят опити да диверсифицират външната си търговия и да намалят зависимостта на износа си от ограничен брой суровини. Някои от тях (Мароко и Тунис в Северна Африка; Гана, Сенегал и Кот д'Ивоар - в Западна; Кения, Танзания и Зимбабве в Източна и Южна Африка) успяват да постигнат това чрез развиването на нови, нетрадиционни експортни стоки. За всички посочени държави основната износна стока вече осигурява под 1/3 от приходите от външна търговия. На практика през последното десетилетие във всички страни количеството на изнасяните стоки нараства значително, но въпреки това те остават с малък дял в стойността на износа (напр. в държави-износители на горива като Нигерия и Габон). Освен с нестабилността на цените на суровините зависимостта от продуктите на първичния сектор се свързва и с високия риск от гражданска война, което в случая на Африка е крайно нежелателно.

Обработените стоки и най-вече машините и оборудването продължават да заемат висок дял от вноса, но въпреки че този дял е положителен, тъй като става въпрос за инвестиционни активи, той отразява две основни слабости на

структурата на икономиките на континента. Първата е продължаващата силна зависимост от внос на средства за производството, показваща, че в африканските държави все още не се е, а трябва да се осъществи технологична трансформация. Втората е неуспехът на производствения сектор да заеме полагащото му се от гледна точка на глобалните процеси място при вноса на потребителски стоки, който, както твърди Али-Динар, пропорционално запазва нивата си от началото на 1970-те години (Ali-Dinar, 1995, с.30).

Ефектите от образуването на международни икономически обединения облагодетелстват малките и бедните държави, тъй като те могат да концентрират усилията си към неголям брой експортни стоки без риск да претоварят поглъщателната способност на пазара. (Graham, F. 1948, p. 183). В икономическата теория се смята, че икономическата интеграция води до ръст на производството и просперитета поради оптимизирането на пространствената организация на факторите за производство и производствената специализация, увеличаваща сравнителните предимства на страните-членки (Панушев, 2003, с.38). Емпиричният анализ обаче показва, че във всички РИО в Африка се наблюдават едни и същи тенденции, които са характерни за целия континент – износ на суровини и внос на промишлени стоки, и то едни и същи – доказателство, че РИО не осъществяват ползите от икономическата интеграция в търговията със стоки от гледна точка на възможностите за реструктуриране на икономиките така, че да се използват сравнителните им предимства.

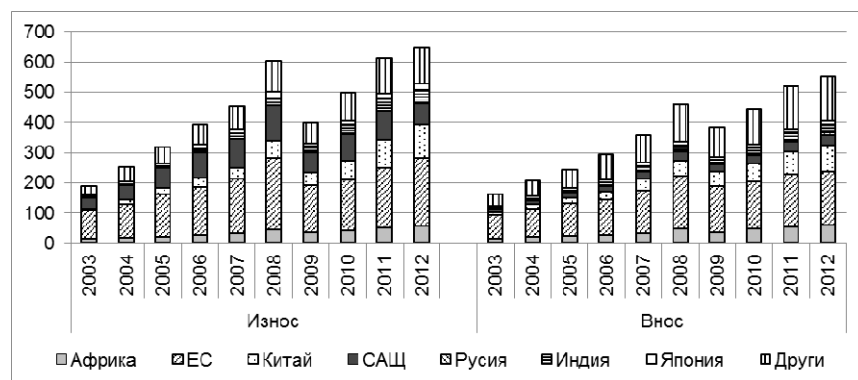
Географска структура на външната търговия⁵

Основните търговски потоци на африканските държави, съставляващи близо 80% от общия обем на търговията за периода 2003-2012 г., са насочени към ЕС (33% за 2012 г.), Китай (16%), вътрешноконтинентална търговия (10%), САЩ (8%), Индия (6%), Япония (3%) и Русия (1%).

Най-големият търговски партньор на африканските държави е ЕС, но за целия изследван период делът му в търговията намалява от 48 на 33%. Въпреки че като обем търговията нараства от 170 до 400 млрд. USD, средногодишният

⁵ За по-разширен анализ вж. Маринов, 2014.

ръст е с 5 процентни пункта по-нисък от средния за континента (съответно 9,9 и 14,6%). Вносът от ЕС се повишава с 1 процентен пункт по-бавно от износа, като търговският баланс е положителен за целия период и отбелязва ръст от близо 35 млрд. USD, достигайки 47 млрд. USD за 2012 г. За същата година стойностите на вноса и износа са съответно 176 и 224 млрд. USD, като увеличението за периода 2003-2012 г. е съответно с 97 и 132 млрд. USD. Единственият момент през изследвания период, в който делът на вноса и износа се запазва, е през кризисните за света 2008 и 2009 г. (около 40%). През следващата година обаче, когато започва суверенната криза в ЕС, и двете стойности намаляват с по 5 процентни пункта и до края на периода нивата им достигат съответно 32 и 34%.

Фигура 1. Основни търговски партньори на Африка (млрд. USD)
Източник: IMF DOTS и собствени изчисления.

Най-висок ръст за разглеждания период бележи търговията с Китай (10 пъти, 180 млрд.), като за 2012 г. достига 198 млрд. USD. И тук вносът се увеличава по-бавно от износа – с 5 процентни пункта средногодишно (респ. със 75 и 105 млрд. USD), а стойностите за 2012 г. са съответно 85 и 113 млрд. USD. Ръстът и на вноса, и на износа е постоянен за целия изследван период – и като стойности, и като дял от търговските потоци, който през 2012 г. достига съответно до 15 и 17%. През този период салдото на Африка с Китай се характеризира с някои особености – за 2003-2010 г. то е почти нулево (с положителни и отрицателни стойности до 5 млрд. USD), а през 2011 г. нараства рязко, за да достигне положително измерение от 28 млрд. през 2012 г.

Делът на вътрешноконтиненталната търговия в Африка през целия период остава почти непроменен (9-10%), достигайки до стойност от 120 млрд. USD за 2012 г. Тук вносът и износът са доста балансираны както като стойност – съответно 62 и 58 млрд. USD, така и като ръст, макар че вносът нараства малко по-бързо от износа – съответно 28 и 32% средногодишен ръст (стойности, близки до средния ръст по двата показателя за общата търговия на континента). До 2009 г. включително салдото е отрицателно (1-4 млрд. USD), а от 2010 г. се отчита положително измерение от около 4 млрд. USD за всяка година.

С 4 процентни пункта намалява и делът на търговията със САЩ, достигайки до 8,4% за 2012 г. Това се дължи най-вече на промяната в дела на износа – от 18% през 2003-2004 г., през 21% за 2004-2006 г., до само 10% през 2012 г., който като цяло е по-голям от този на вноса (около 6% за целия период). Докато вносът се е увеличил от 10 на 33 млрд. USD, ръстът при износа е от 34 до 69 млрд., като за 2006-2008 и 2009-2010 г. стойността му е значително по-висока (84-97 млрд. USD, достигайки 112 млрд. през 2008 г.). Търговският баланс е положителен през целия период, като за 2008 г. стойността му е 89 млрд. USD, но през 2012 г. спада до 35 млрд. Средногодишният темп на нарастване на търговията е 9,6%, а вносът се повишава с 5 процентни пункта по-бързо от износа.

Сериозен ръст бележи търговията с Индия – от 7 до почти 70 млрд. USD. Тук износът нараства със 7 процентни пункта средногодишно по-бързо от вноса (стойностите са съответно 42 и 28 млрд. USD). Това се отразява и върху търговския баланс, който от минимални отрицателни нива за 2003-2005 г. достига до плюс 14 млрд. за 2012 г. Делът на търговията с Индия се повишава от 2 до 6%, като до 2005 г. износът е с двойно по-нисък дял от вноса, а през последвалите години се изравнява и дори го задминава – през 2012 г. те са съответно 5,1 и 6,5% от общите внос и износ на континента.

Търговията с Япония и Русия заема относително по-малък дял от общите търговски потоци на континента (съответно 3 и 1%) – стойностите на вноса са съответно 13 и 10 млрд. USD, а на износа – 21 и 2,5 млрд. Трябва да се отбележи, че износът към Индия нараства почти толкова бързо, колкото този към Китай –

33% средногодишно, като салдото достига до около 14 млрд. USD, докато при Русия то е с отрицателна стойност от 7 млрд.

Общата стойност на търговията с останалия свят нараства с темп, близък до средния за континента, и през 2012 г. достига съответно до 146 и 120 млрд. USD за вноса и износа. За целия период делът на търговията е около 20%, като при вноса той е със 7-8 процентни пункта по-висок, отколкото при износа (съответно 23-26 и 16-19%), но през 2006-2008 г. разликата се увеличава до 11 процентни пункта.

Основен търговски партньор на Общността на Сахел-Сахарските държави е ЕС (38,5% за 2012 г.), следвана от останалите африкански държави (20,9%), Китай (10,4%), САЩ (8,7%) и Индия (5,6%). Делът на CEN-SAD от общата търговия на континента е 44-53% с всички основни търговски партньори с изключение на Русия (където той е близо 2/3) и Япония (38%). Търговията с ЕС се увеличава със средногодишен темп от 25% - от 86 на 216 млрд. USD. Търговският баланс е положителен през целия период с изключение на 2009 г., достигайки до 34 млрд. през 2012 г. Износът нараства значително по-бързо от вноса (с около 7 процентни пункта, или с 32 млрд. USD). И при двата показателя се наблюдава пик през 2008 г., последван от спад поради кризата, за да се върнат към нивата от 2008 през 2012 г. – съответно 125 и 90 млрд. USD. И вноса, и износа от ЕС обаче намаляват спрямо общите за CEN-SAD – съответно от 51 на 33 и от 54 на 37,6%.

Общият пазар на Централна и Южна Африка търгува главно с ЕС (32%), Китай (14%), другите африкански държави (13%) и Индия (6%). Тук обаче съществуват големи разлики между износа и вноса - при вноса делът на търговията с останалия свят е доста висок, най-вече поради присъствието на страните от Близкия изток (ОАЕ,⁶ Кувейт, Турция и др.) като сериозни търговски партньори (общо около 15% за 2012 г.). Делът на COMESA от търговията на Африка е голям с Русия (38%), докато при останалите партньори той е 15-23%. За периода 2003-2012 г. общият обем на търговията с ЕС нараства със средногодишен темп от 10,3%, като през 2012 г. вноса е 36 млрд., а износа – 57 млрд. USD. Като дял от търговията за целия период износа доста надвишава

вноса (с около 20 процентни пункта) - през 2003 г. той е близо 60%, а през 2012 г. намалява до 43%. Сериозен спад в търговията с ЕС се наблюдава през 2009 и 2011 г. - съответно с 30 млрд. и 20 млрд. USD. Въпреки че през 2012 г. нарастват, и двата показателя обаче все още не са достигнали нивата (и като стойност, и като дял) от 2008 г. Търговският баланс е положителен през целия период - през 2008 г. той достига до 35 млрд., а за 2012 г. стойността му е 21,5 млрд. USD.

Източнафриканската общност е силно импортнозависима. През 2012 г. вноса надвишава износа с близо 20 млрд. USD, което е над 50% от общия обем на търговията. Тя е и най-малката от разглежданите РИО с общ дял от африканската търговия от едва 3,7%. При износа най-голям е делът на вътрешноконтиненталната търговия (39%, 4,6 млрд. USD), следвана от ЕС (23%), Индия, САЩ и Китай (по около 5%). За периода 2003-2012 г. делът на търговията с ЕС намалява почти двойно – от 38 на 23%. Вноса се увеличава като стойност с 6% средногодишно, което е два пъти по-бавно от средното за общността. Подобно е положението и при износа за САЩ, който нараства с темп от 6,5% средногодишно, достигайки 0,6 млрд. USD през 2012 г. По-бързо от средното се увеличава износа за Индия (19% средногодишен ръст) и Китай (31%), като през 2012 г. неговите стойности са съответно 0,65 и 0,59 млрд. USD. Най-голям дял от вноса има Индия (18%), следвана от Китай (17%), другите африкански държави (15%) и ЕС (13%). Високият дял на вноса от останалия свят се дължи най-вече на внос от ОАЕ, който е близо 12% от общия за ЕАС. И при вноса делът на ЕС намалява приблизително двойно, а този на Китай и Индия се увеличава почти тройно за разглеждания период.

В Икономическата общност на Централноафриканските държави износа надвишава вноса близо 3 пъти, като през 2012 г. стойностите им са съответно 125 млрд. и 42 млрд. USD. Главни търговски партньори са Китай (32%), ЕС (23%) и САЩ (13%). Основната износна дестинация на ECCAS е Китай (36%, 45 млрд.), следван от ЕС (19%, 24 млрд.), САЩ (15%, 18 млрд.), Индия (8%, 10 млрд.) и Япония (5%, 6 млрд.). Износът за останалите африкански държави е по-нисък от средното за разглежданите РИО (6%). Такова е положението и при

⁶ И тук, както и при други общности (ЕАС, IGAD) ОАЕ е основен транзитен пункт за

износа за останалия свят, който е само 11% от общия износ. ECCAS заема значителен дял от износа на континента за Китай (40%), Япония, Индия и САЩ (23-28%), докато при вноса присъствието на общността сред останалите държави в Африка е под 10%. През разглеждания период намалява дялът на ЕС и като експортна дестинация - от 27 на 19%, както и този на САЩ – от 37 на 15%, за сметка на Китай, Индия и Япония. Само за последната година спадът е с 8 процентни пункта. Различната географска структура на търговията на ECCAS се дължи най-вече на факта, че тя е износител главно на горива (95% от износа, вж. част 2.2.3) с дългосрочни договори с основните си търговски партньори.

Близо 1/3 от търговията на Икономическата общност на Западноафриканските държави е с ЕС (82 млрд. USD). Другите основни партньори на общността са останалите африкански държави (12%, 32 млрд. USD), Китай (11,7%, 31 млрд.), САЩ (11,4%, 30 млрд.) и Индия (10,5%, 21 млрд. USD). Делът на вътрешноконтиненталната търговия е малко по-голям от средния за Африка – 12,4%, а този с останалия свят е близък до средния – 21%. ECOWAS заема около 30% от общата търговия на Африка с Китай и Индия и около 25% с ЕС и Япония. Вносът на общността се увеличава по-бързо от износа, най-вече поради все по-голямото търсене на обработени продукти. Делът на износа за ЕС варира през отделните години от 25 до 30%, като е най-висок за двете крайни години на периода – 36%, а общото стойностно нарастване е с 39 млрд. USD. При вноса се наблюдава постоянно покачване като стойност (общо с 27 млрд. USD), но спад като дял – от 40 до 25%. Средногодишно износът се увеличава с 16,3%, а вносът – с 9,3%. Салдото от почти нулево за целия период 2003-2010 г. през 2011 г. придобива положително измерение от 12 млрд. USD и почти се удвоява до 22 млрд. USD през 2012 г.

През 2003-2011 г.⁷ основните търговски партньори на Междуправителствения орган за развитие са Китай (25%, 16 млрд. USD), държавите от Близкия изток (20%, 12 млрд.), останалите африкански страни

вноса от Азия поради ниските мита (George, 2013, с. 5).

⁷ За IGAD 2012 г. не е взета предвид, тъй като в базата данни на МВФ няма данни за получили през 2011 г. пълна независимост Южен Судан – държавата е най-големият износител на горива в общността и подари липсата на данни се получава изкривяване от близо 10 млрд. USD, като 90% от това изкривяване е при износа.

(15,5%, 10 млрд.), ЕС (15%, 9,7 млрд.) и Индия (8%, 5,1 млрд. USD). Делът на ЕС в търговията на IGAD спада с 10 процентни пункта до 15% през 2012 г., като това важи и за вноса (5,9 млрд. USD за 2012 г.), и за износа (3,7 млрд.). По стойност и двата показателя нарастват със средногодишен темп от около 11%, със 7 процентни пункта по-бавно от средното за общността. За целия период салдото е отрицателно, като се запазва с относително постоянни стойности от около и малко над 2 млрд. USD.

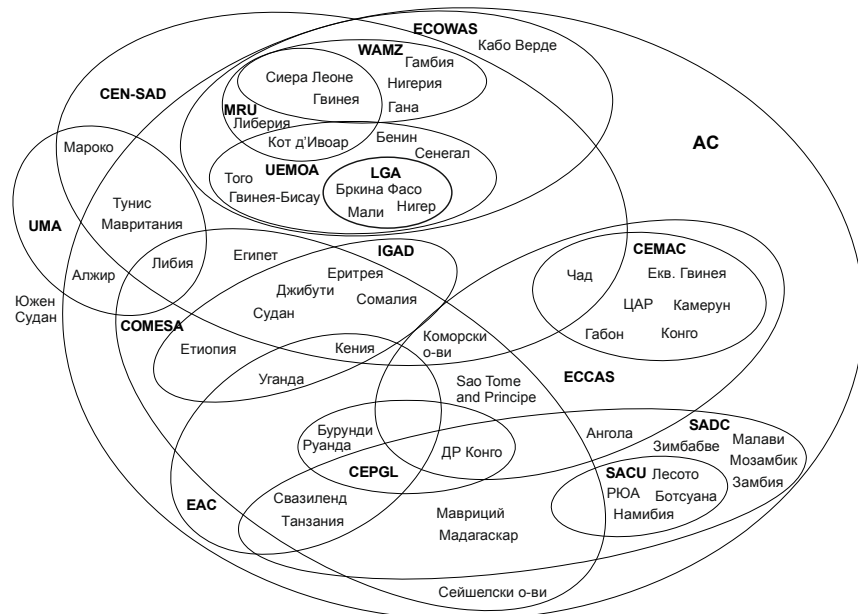
Търговските потоци на Южноафриканската общност за развитие са концентрирани основно в Китай (27%), ЕС (23%), другите африкански страни (15%), САЩ и Индия (по 7%). ЕС е лидер в търговията със SADC през целия период с изключение на последната 2012 г., когато дялът на търговските потоци със Съюза пада с 3 процентни пункта, а този с Китай нараства с 5. ЕС е основният източник на вноса, но и при него се отчита понижение – от 41 до 27%. Увеличението на стойността е повече от двойно – от 21 на 46 млрд. USD, като през 2009 г. тя намалява и през 2011 и 2012 г. достига нивата от 2008 г. Като дял износът се понижава двойно (от 39 до 20%), а като стойност нараства с 8% средногодишно (с 8 процентни пункта по-бавно от средното за общността) до 48 млрд. през 2012 г. И тук през 2009 г. се наблюдава сериозен спад, но за разлика от вноса все още не е достигнато равнището от 2008 г. - 56 млрд. USD.

Основните търговски потоци на африканските държави и РИО са силно зависими от историческите им връзки с останалия свят и особено с Европа. Над 80% от износа на страните в Африка са насочени към пазари извън континента, а подобен е и дялът на вноса, идващ от външни източници. Основните тенденции, които се наблюдават при всички РИО, са пренасочването на търговските потоци от ЕС и САЩ към Китай и Индия, макар че при почти всички общности ЕС запазва лидерското си място. При някои общности това се отразява повече върху износа (ECCAS, SADC), при други – върху вноса (CEN-SAD, EAC, ECOWAS), а за трети – еднакво силно и върху двете (COMESA, IGAD). Забелязва се спад в търговията през годините на кризата (2009-2010), който обаче впоследствие е наваксан. Като цяло нарастването на стойността на търговията на всички РИО с

всички основни търговски партньори през 2012 г. е по-голямо от средното за света.

1.5. Предизвикателства пред интеграционните процеси в Африка

Въпреки усилията, които полагат африканските РИО, освен с проблемите, свързани с икономическата изостаналост на държавите на континента, те трябва да се справят и с множество пречки и трудности от политическо, институционално и техническо естество. По повод усложнеността и объркаността на регионалната интеграция в континента Алвес, Дрейпър и Халсън я характеризират като “тенджерата за спагети, която спира процеса на регионална интеграция, като създава сложно преплитане от политически ангажменти и институционални изисквания” (Alves, Draper, Halleon, 2007, p. 7).

Фигура 2. Диаграма на Вен на наднационалните организации в Африка
Източник: съставено от автора.

Преди всичко РИО трябва да увеличат усилията си за изпълнението на задълженията си по ДАИО, тъй като с реалното достигане на по-висок стадий на

интеграционно развитие общностите биха извлекли пълноценно ползите от интеграционния процес.

Въпреки че се полагат много усилия за стимулирането на търговията в рамките на регионалните общности, този процес трябва да се ускори, защото търговските бариери затрудняват извличането на максимални ползи от интеграцията. Мерките в това отношение включват: премахване както на митата, така и на нетарифните ограничения; повече работа за улесняване на търговията между държавите-членки на РИО; подобряване на физическата инфраструктура и т.н.

Откъслечните инициативи, които се прилагат в момента в областта на премахването на нетарифните ограничения, мерките за улесняване на търговията, транспорта, комуникациите, свободното движение и хармонизиране на макроикономическите политики трябва да бъдат консолидирани както в рамките на самите РИО, така и помежду им.

Постигането на сериозен напредък на икономическата интеграция е възпрепятствано от нежеланието и невъзможността за предотвратяване или разрешаване на множеството съществуващи в Африка конфликти, някои от които са особено насилствени. Ефектът от тях е значителният брой жертви, разрушаването на социалния и политическия ред, масовото ограбване на икономически ресурси, намаляването на доверието в държавата, отслабването на контрола по границите, появата на все повече партизански и частни армии и др. Поради тези причини редица РИО, създадени за подобряване на икономическото развитие, са твърде заети с миротворчески операции.

Сред основните проблеми, затрудняващи и забавящи интеграционните процеси в Африка, могат да бъдат посочени още системните проблеми, които пречат на икономическото развитие на отделните страни, както и нежеланието за пълно участие в интеграцията на някои държави поради очаквания за разходи и неравномерни ползи. Недостатъчният административен капацитет от своя страна възпрепятства изпълнението на определени задачи и прилагането на съответните интеграционни инструменти, например либерализацията на търговията. Освен това националните макроикономически политики на африканските държави са

нестабилни и непоследователни, липсва съвместимост на целите на отделните РИО, които би трябвало да стимулират процеса на интеграция на континента.

Легитимността на РИО е ограничена и от някои неуспехи при справедливото разпределяне на интеграционните разходи и ползи. Същевременно РИО получават правата си от недобре очертани мандати и нормативни рамки - по този начин легитимността и властта на някои от тях се свързват с определени личности, което от своя страна предизвиква кризи на доверието и легитимността. Трябва да се изтъкнат и проблемите, породени от старите колониални зависимости, които понякога водят до съперничество в рамките на управителните органи на някои РИО. Типичен пример е съперничеството между франкофонските и англофонските държави в различни комисии и комитети.

Интеграция в Африка не протича като затворен процес – върху нея влияят и множество външни фактори. Особено важно е отделните РИО да осигурят съвместимостта на интеграционния процес на континента със задълженията, които всяка от държавите има към въннотърговските си партньори. Процесите на либерализация, протичащи в отделните регионални общности трябва да са съвместими както с правилата на СТО, в която членуват всички африкански държави, така и с променящите се тенденции в структурата на външната им търговия, като е необходимо да се обърне особено внимание на основните търговски партньори.

Външните партньори играят важна роля за рационализацията на РИО в Африка, особено текущите преговори за подписване на споразумения за икономическо партньорство с ЕС (Alves, Draper, Halleson, 2007, p.19). Причината е, че основен търговски партньор на повечето държави в Африка с малко изключения е именно ЕС. Преговорите за СИП обаче не се припокриват със съществуващите РИО, което усложнява и без това деликатното положение – капацитетът е твърде разпръснат, което заплашва още повече да засили разделението на регионите. Друг резултат е трудното постигане на общо съгласие по СИП от отделните държави. Въпреки че споразуменията имат за цел насърчаването на регионалната интеграция, според множество африкански

изследователи (N. Khumalo, M. Thabo, A. Ndomo и др.) непосредственото им въздействие е още по-голямата фрагментация на съществуващите регионални икономически блокове в Африка с изключение на Източноафриканската общност. Влиянието на ЕС върху интеграционните процеси в Африка ще бъде разгледано подробно в следващите части.

2. Рамка на външнотърговските отношения между ЕС и Африка

Европа и Африка са съседни – континенти, свързани от обща история, култура и географска близост, както и от активен обмен на икономическо и политическо ниво. Сътрудничеството между Европа и Африка отразява богатата и разнообразна природа на отношенията между двата континента, отразявайки и сегашните икономически и политически реалности. Африка е извън традиционната търговска политика на ЕС, най-вече поради факта, че почти всички държави на континента са развиващи се.

Преференциалните търговски режими, които ЕС прилага спрямо развиващите се държави, се опират на два основни стълба. Единият е Общата система за преференции (ОСПр) - това е самостоятелна търговска договореност, чрез която ЕС предлага преференциален достъп до своя пазар за определени чуждестранни стоки без изискване за реципрочност под формата на намалени или нулеви мита. Вторият стълб са споразуменията за икономическо партньорство с региони от Африка, Карибския и Тихоокеанския басейн.

2.1. Инструменти, уреждащи външнотърговските отношения на ЕС с развиващите се държави

Отношенията ЕС – Африка се уреждат от частично припокриващи се политически рамки. Най-важните сред тях са Споразумението от Котону (2000 г.) и съвместната стратегия Африка – ЕС. И двете рамки включват политически и икономически измерения, както и измерение, свързано с развитието. ЕС работи активно за насърчаване на мира и сигурността в Африка и участва в различни видове политически диалог с Африканския съюз, включително в областта на демокрацията и правата на човека. Сътрудничеството за развитие на ЕС с Африка се осъществява посредством различни финансови инструменти, най-важен от които е Европейският фонд за развитие (ЕФР). ЕС води и преговори по споразумения за икономическо партньорство с пет африкански региона.

Шест от държавите в Северна Африка (Алжир, Египет, Либия, Мавритания, Мароко, и Тунис) са обект на политиката за съседство на ЕС, и по-точно на Съюза за Средиземноморието. Той е многостранна рамка за политически,

икономически и социални връзки между Европейския съюз и южните и източните средиземноморски държави. Началото му е поставено през 2008 г. на срещата на високо равнище в Париж като продължение на евро-средиземноморското партньорство, известно също като Барселонски процес. Тъй като географският обхват на отношенията на ЕС в рамките на политиката за съседство е далеч по-голям от настоящото изследване, те няма да бъдат разглеждани подробно.

Сътрудничество за развитие

Политиката за развитие заема централно място във външните политики на Европейския съюз. От създаването си ЕС подкрепя развитието в региони-партньори (Gil and Tensi, 2013). Съюзът постепенно разширява първоначалната си ориентация към държавите от Африка, Карибите и Тихоокеанския басейн и сега работи с около 160 страни в целия свят.

ЕС е най-големият донор на света в областта на развитието. Съюзът и неговите държави-членки заедно предоставят повече от половината от официалната помощ за развитие в световен мащаб. Основната цел на политиката на ЕС за развитие е „намаляването и в дългосрочен план - изкореняването на бедността“ (Gil and Tensi, 2013, p. 1). Допълнителните цели включват защитата на правата на човека и демокрацията, насърчаването на равенството между половете, а по-отскоро – и предприемането на мерки по отношение на предизвикателствата, свързани с околната среда и климата.

Основният инструмент на политиката за сътрудничество за развитие по отношение на страните от АКТЬ е Европейският фонд за развитие (ЕФР). Той не е включен в бюджета на ЕС, а се основава на доброволните вноски на държавите-членки, и е най-старият и най-големият инструмент на ЕС за развитие. Фондът обхваща сътрудничеството с държавите от АКТЬ и отвъдморските страни и територии на Съюза, като ключовите му области са икономическо развитие, социално развитие и развитие на човека, регионално сътрудничество и интеграция.

ЕФР предлага допълнително финансиране – т. нар. стимулиращи суми, за страните с подобро управление. Средствата се разпределят с т.нар.

непрекъснати програми, в които страните-партньори участват в определянето на приоритетите на сътрудничеството и проектите. Докато продължават преговорите за 11-тия ЕФР, фондът ще остане „извънбюджетен“, тъй като държавите-членки не подкрепят включването му в бюджета в сегашния контекст на строги бюджетни икономии. Включването на ЕФР в бюджета на ЕС би довело до по-голяма финансова сигурност за бенефициерите и до последователна политика, както и до различна процедура на одобряване на ЕФР - съвместно вземане на решение, изискващо одобрението на Парламента, и по такъв начин би подобрило демократичния надзор. Същевременно „бюджетизирането“ би означавало допълнителни административни действия за отпускането на средства, което би могло да застраши дългогодишните механизми за съвместно управление на АКТЬ и ЕС и да доведе до намаляване на вноските на държавите-членки за ЕФР.

Отпуснатите финансови средства за 10-ия ЕФР (2008-2013 г.) възлизат на 22,7 млрд. евро за национално, регионално и вътрешно сътрудничество между държавите от АКТЬ. Националното и регионалното програмиране за Африка възли за на 13,9 млрд. евро.

През юни 2013 г. Съвместният съвет на министрите на АКТЬ-ЕС одобрява пакет в размер на 31,5 млрд. евро за сътрудничество за развитие за периода 2014-2020 г. 11-ият ЕФР ще разполага с бюджет от 29,1 млрд. евро, т.е. 24,3 млрд. евро за национални и регионални програми за сътрудничество, 3,6 млрд. за вътрешно сътрудничество между държавите от АКТЬ и 1,1 млрд. за Инвестиционния инструмент за АКТЬ, управляван от Европейската инвестиционна банка (ЕП, 2014, с. 553-554).

Най-значимото изключение, засягащо инструментите за сътрудничество с африканските държави, е Южна Африка, която получава средства от Инструмента на ЕС за сътрудничество за развитие (ИСР), част от общия бюджет на ЕС, а не от ЕФР.

Важна разпоредба за Африка, включена в предложението на Комисията за нов ИСР (2014-2020 г.), е Панафриканската програма (ЕС-ПАП), предвидена

като специален инструмент за финансиране на съвместната стратегия Африка-ЕС и континентални и трансконтинентални рамки за сътрудничество.

Други финансови инструменти, които обхващат Африка, включват Европейския инструмент за съседство за Северна Африка и тематични инструменти като Европейския инструмент за демокрация и права на човека.

Обща система от преференции

Главната цел на ОСПр е да се улесни достъпът на развиващите се държави и територии до пазара на ЕС чрез намаляване на митата за техните стоки. Тарифните преференции на пазара на ЕС трябва да дадат възможност на развиващите се държави да участват по-пълноценно в международната търговия и по този начин да реализират допълнителни приходи от износ, с които да изпълняват собствените си политики за устойчиво развитие и намаляване на бедността и да диверсифицират своите икономики. ОСПр не включва очакване или изискване този достъп да бъде реципрочен.

Схемата на ОСПр, въведена през 1971 г., се прилага съгласно последователно приемани регламенти на Съвета. Последните разширявания на схемата са инициирани посредством Регламент (ЕО) № 732/2008 на Съвета от 22 юли 2008 г. и от „удължаващ“ регламент от 11 май 2011 г. за покриване на периода от 1 януари 2009 г. до 31 декември 2011 г. Последният предвижда по-нататъшно удължаване на регламента до 31 декември 2013 г., за да се даде достатъчно време за приемане на реформата на схемата. Схемата на ОСПр предвижда по-ниски мита за около 6200 тарифни линии (от общо около 7100), като същевременно отговоря на различните нужди на 176 бенефициенти чрез прилагане на едно стандартно и две специални споразумения (Bierbrauer, 2013).

Сегашната стандартна ОСПр намалява митата върху приблизително 66% от всички тарифни линии за 111 държави и територии. През 2011 г. отговарящите на условията държави изнасят стоки на стойност 72,5 млрд. евро по схемата, съответстващи на 83% от целия внос в ЕС, който се ползва от преференции по ОСПр (ЕС, 2012).

Специалният насърчителен режим за устойчиво развитие и добро управление, известен като ОСПр плюс, предвижда нулеви мита за, общо взето,

същите тези 66% от всички тарифни линии, които са определени по стандартната ОСПр за развиващите се държави, смятани за уязвими. Това е обвързано с ратифицирането и прилагането от страна на тези държави на 27 международни конвенции, имащи отношение към устойчивото развитие, включително конвенции за основните права на човека, за трудовите права, някои конвенции, свързани с опазването на околната среда, както и с борбата срещу незаконното производство и трафика на наркотици. (Неспазването на тези изисквания води до спиране на тарифните отстъпки, както става в случая с Шри Ланка.) През 2011 г. 15-те страни, отговарящи на изискванията (Армения, Азербайджан, Боливия, Грузия, Гватемала, Еквадор, Ел Салвадор, Колумбия, Коста Рика, Монголия, Никарагуа, Перу, Парагвай, Панама и Хондурас) са изнесли стоки на стойност 4 млрд. евро, възползвайки се от тези преференции, представляващи 5% от всички преференции по ОСПр.

Инициативата „Всичко освен оръжия“ (ВОО) осигурява безмитен достъп без квоти за всички продукти от 49-те най-слабо развити страни (вж. по-долу).

На 13 юни 2012 г. Парламентът приема предложението на Комисията за реформа на схемата на общите тарифни преференции. В резултат от тези реформи, които влизат в сила на 1 януари 2014 г., въпреки че трите инструмента ще продължат да действат (ОСПр и ОСПр плюс за десет години, ВОО за неограничено време), прилагането им ще е по-фокусирано.

По-тясното обвързване с доходите трябва да гарантира, че основната целева група ще бъдат уязвимите развиващи се държави с ниски и по-ниски средни доходи, а именно Боливия и Република Конго. Правото за участие в схемата на ОСПр ще приключи за страните, които са класифицирани от Световната банка като държави с висок или с по-висок до средния доход за последните три години – това са Аржентина, Бразилия, Катар, Русия и Саудитска Арабия. Общо 89 страни ще продължат да отговарят на условията. Критериите относно правото на участие в схемата на ОСПр са разширени. Днес една държава се смята за отговаряща на критериите, ако износът ѝ представлява по-малко от 1% от общия внос на ЕС от всички бенефициенти по ОСПр. В бъдеще този праг ще се повиши до 2%, което означава, че някои държави като Пакистан и Филипините биха

могли да се приемат за отговарящи на условията за участие в схемата на ОСПр плюс, ако изпълнят допълнителните критерии за устойчивост.

Другите промени в рамките на ОСПр са свързани с процеса на „излизане“ и изчисленията, които трябва да се направят, за да се установи точно кога митническите преференции престават да бъдат приложими към дадена държава. Съгласно сегашната система защитата на европейската промишленост се задейства, когато вносът на даден продукт в ЕС надвишава 15% от целия внос по ОСПр, като за текстила и облеклата прагът е по-нисък - 12,5%. Според преразгледаната схема прагът се повишава до 17,5% като цяло и до 14,5% за текстила и облеклото.

Други държави, с които ЕС има споразумения за преференциална търговия – Мексико, Южна Африка и Тунис, ще останат без преференции по ОСПр. Списъкът на тези страни ще бъде разширен, когато влязат в сила многостранното споразумение с Колумбия и Перу и главата, засягаща търговията от Споразумението за асоцииране с Централна Америка. 49 най-слабо развити страни ще продължат да се ползват от нулеви мита в рамките на схемата ВОО. От тях 33 са африкански държави, 10 са азиатски, 5 - тихоокеански, а последната е на Карибите.

Всичко освен оръжия

ЕС е в челните редици на световните инициативи, които да подпомагат най-слабо развитите страни в интеграцията им в глобалната икономика. Специално създадена за специфичните потребности на най-слабо развитите страни, схемата на ЕС "Всичко освен оръжия" (ВОО) започва да действа през 2001 г. и дава безмитен достъп до пазара си за внос на всички продукти от най-слабо развити държави (НСРД) освен оръжия и боеприпаси без количествени ограничения (с изключение на банани, захар и ориз).

Това е „най-щедрата“ форма на преференциално третиране на най-слабо развитите държави в световен мащаб – подход, насърчаващ останалите развити страни да го последват. В момента 49 държави са бенефициенти на тази схема. През 2011 г. страните по инициативата отчитат износ на стойност 10.5 млрд. евро – 12% от всички преференции в рамките на ОСПр, която осигурява

намаляване на тарифните ставки за развиващите се страни. Участието във „Всичко освен оръжие“ е автоматично и за разлика от други мерки по ОСПр е безсрочно.

Съгласно новата ОСПр (от 1 януари 2014 г.) ефективността на тази схема трябва да бъде засилена. Поставяйки акцент върху преференциите за най-нуждаещите се от тях (икономики с по-ниски доходи и най-слабо развити държави), новата ОСПр трябва да има по-малко бенефициенти. Това ще намали конкурентния натиск върху най-слабо развитите държави и ще увеличи ефекта от преференциите за тях, предоставяйки им много по-големи възможности за износ.

2.2. Споразумения за икономическо партньорство

Отношенията между ЕС и страните от АКТБ получават официална основа във времето със сключването на няколко споразумения или конвенции — конвенциите от Яунде, Ломе и Котону. Основната цел, залегнала в тях, е интегрирането на страните от АКТБ в световната търговска система, като един от основните методи за постигането на това е икономическото сътрудничество.

Отношенията между ЕИО и отвъдморските страни и територии (ОСТ) се уреждат от част четвърта на Договора за ЕИО, заедно с конвенцията по прилагането. След като тези държави получават независимост, първоначално 18-членната, а впоследствие 19-членната група на африканските държави, Мадагаскар и Мавриций (ASMM) е асоциирана към ЕИО по силата на две конвенции от Яунде (1964-1969 г. и 1971-1975 г.). В същото време с Конвенцията от Аруша (1971-1975 г.) се установяват търговски връзки с трите източноефрикански държави - Кения, Уганда и Танзания. Протокол 22 към Акта за присъединяване на Обединеното кралство, Ирландия и Дания предоставя възможност на 20-те страни от Британската общност в Африка, Карибския и Тихоокеанския басейн да договорят структурата на бъдещите си отношения с ЕИО. Други африкански държави, които не са членове на Британската общност или на групата ASMM, получават същата възможност. В резултат от това е подписана първата Конвенция от Ломе (1975-1980 г.), последвана от още три конвенции (1981-1985 г., 1986-1990 г. и 1990-2000 г.).

По силата на конвенцията от Ломе на практика всички стоки с произход от страните от АКТБ (99,5%) получават свободен достъп в ЕИО. Реципрочните мерки не са задължителни; страните от АКТБ по същество трябва да предоставят на ЕС статут на най-облагодетелствана нация. Системата за стабилизиране на постъпленията от износ гарантира на страните от АКТБ определено равнище на постъпления от износ, като защитава постъпленията от колебанията, на които те обичайно биха били подложени в резултат от функционирането на пазарите или резките промени в производството.

След изтичането на четвъртата Конвенция от Ломе на 29 февруари 2000 г., на 23 юни 2000 г. в Котону, Бенин, е подписано споразумение за партньорство, с което се създава нова 20-годишна рамка за бъдещи отношения между Европейския съюз и страните от Африка, Карибския и Тихоокеанския басейн.

Споразумението от Котону

Договореностите от Ломе са последвани от Споразумението от Котону, подписано на 23 юни 2000 г., което поставя основата за отношенията между ЕС и 79 държави от групата АКТБ. Макар Южен Судан и Сомалия все още да не са страни по него, и двете са в процес на подписване и ратифициране на споразумението.

По подобие на Конвенцията от Ломе Споразумението от Котону цели да подобри стандарта на живот и икономическо развитие на страните от АКТБ и да установи тясно сътрудничество с тях. Новото споразумение обаче се различава от предишните конвенции, тъй като обхващат му е по-широк от традиционния кръг въпроси, свързани с развитието. Основната му цел е изкореняване на бедността чрез по-пълна интеграция на страните от АКТБ в световната търговска система. Споразумението засилва и институционалното и политическото измерение на отношенията между АКТБ и ЕС, по-специално в ключови области като права на човека, демокрация и добро управление.

Споразумението има срок на действие от 20 години и може да бъде преразглеждано на всеки 5 години. Преразглеждане е извършвано на два пъти – през 2005 и 2010 г. Наред с други разпоредби преразглеждането от 2005 г. признава юрисдикцията на Международния наказателен съд, в резултат от което

Судан отказа да го ратифицира. Преразглеждането от 2010 г. е в процес на ратификация.

Споразумението от Котону, характеризиращо се с термина „партньорство“, е изцяло основано върху взаимния ангажимент и отговорност, следователно върху акцента, отдаден на политическия диалог, който обхваща въпроси като демокрацията, доброто управление и миграцията, както и върху широкото участие на гражданското общество. Новото споразумение е съсредоточено също и върху устойчивото икономическо развитие на страните от АКТЬ и тяхната безпрепятствена и постепенна интеграция в глобалната икономика чрез стратегия, съчетаваща търговия, инвестиции, развитие на частния сектор, финансово сътрудничество и регионална интеграция. Стратегиите за развитие са съсредоточени върху намаляването на бедността, определено като тяхна приоритетна цел.

В споразумението подробно се разглеждат съвместните институции, участниците в партньорството (чл. 4-7), политическият диалог (чл. 8-10), миграцията (чл. 13). От гледна точка на търговската и финансовата рамка споразумението от Котону предвижда сключването на споразумения за икономическо партньорство (чл. 36 и 37), както и прекратяването на действието на някои дългосрочни нерещипрочни търговски преференции, предоставени на страните от АКТЬ с първата Конвенция от Яунде. Споразумението предвижда подготвителен период от осем години преди сключването на нови търговски споразумения, съвместими с правилата на СТО (споразуменията за икономическо партньорство - СИП), до януари 2008 г. По време на този подготвителен период търговските преференции, предоставяни съгласно Ломе IV, трябва да бъдат запазени. Споразуменията за икономическо партньорство първоначално са предназначени да създадат изцяло нова рамка за търговията и инвестициите между държавите от ЕС и АКТЬ, които да насърчават, наред с други положителни фактори, регионалната интеграция между страните от АКТЬ.

Официалните преговори по тези търговски споразумения започват през септември 2002 г. В края на 2005 г. преговорите навлизат в третата си фаза, в която ЕС започва преговори по споразуменията за икономическо партньорство с

шестте региона от АКТЬ. Процесът обаче е сериозно забавен поради принципи различия между страните по отношение на сроковете и обхвата на търговска либерализация, компенсаторните мерки за загуба на приходи и степента на асиметрия при прилагането им. В резултат от това до края на 2007 г. е сключено само едно цялостно СИП - с Карибския форум. С оглед договаряне на цялостни СИП през 2008 г., са сключени поредица от временни споразумения с няколко отделни страни и малки региони в Африка и Тихия океан, обхващащи почти изключително либерализацията на стоки.

За първи път Споразумението АКТЬ-ЕС съдържа разпоредби (гл. 5) относно търговски въпроси като нетарифните пречки, включително права на интелектуална собственост и мерки за биологичното разнообразие, политика на конкуренцията, стандарти, фитосанитарни мерки и екологични и трудови стандарти. Новото споразумение поставя по-голям акцент върху подпомагането на инвестициите и частния сектор.

Съвместна стратегия Африка – ЕС

Общата политиката на ЕС по отношение на 54-те държави - членки на Африканския съюз (АС) е формулирана в съвместната стратегия Африка – ЕС. Тази стратегия е приета от европейските и африканските лидери на втората среща на високо равнище между ЕС и Африка в Лисабон през декември 2007 г. Нейните цели са: преминаване отвъд сътрудничеството за развитие, отваряне на отношенията Африка – ЕС за въпроси, предизвикващи обща загриженост, като работните места и търговията; преминаване отвъд чисто африканските въпроси, към ефективно справяне с глобалните предизвикателства като миграцията, изменението на климата, мира и сигурността; подкрепа на стремежите на Африка към насърчаване на трансрегионалното и континенталното реагиране спрямо тези важни предизвикателства; работа за партньорство, съсредоточено върху хората, като се гарантира по-добро участие на африканските и европейските граждани.

За постигането на посочените цели съвместната стратегия Африка – ЕС установява осем тематични партньорства за сътрудничество:

1. Мир и сигурност - цели засилване на континенталната африканска архитектура за мир и сигурност, включително разработването на африканските резервни сили. От 2004 г. насам ЕС е оказал принос в размер на повече от 1,1 млрд. евро за Механизма за подкрепа на мира в Африка, който подпомага мисията на Африканския съюз в Сомалия. ЕС финансира също Международната мисия за подкрепа на Мали, ръководена от африканските държави, която е ядрото на мисията на ООН в тази страна, и през първата половина на 2013 г. разполага 6000 военнотърговски там.

2. Демократично управление и права на човека - цели да разработва общи програми в областта на управлението със специална „платформа за диалог“. Диалогът относно правата на човека между АС и ЕС съществува от 2008 г. Най-скорошната среща (от ноември 2012 г.) засяга въпросите на расизма, правото на развитие, смъртното наказание, правата на мигрантите, правото на стопанска инициатива и правата на човека. Партньорството подкрепя също Африканския механизъм за партньорски проверки, който следи политиките за насърчаване на стабилността, икономическия растеж, устойчивото развитие и регионалната интеграция.

3. Търговия, регионална интеграция и инфраструктура - дава възможност на ЕС и АС да се ангажират в диалог относно икономическата регионална интеграция въз основа на своя опит. Важен е също и Доверителният фонд за инфраструктура ЕС – Африка – финансов инструмент, съчетаващ безвъзмездни средства и заеми, за да се увеличат общите налични ресурси за изграждане на инфраструктура на континента. Безвъзмездната помощ от ЕС за този фонд в размер на 746,4 млн. евро довежда до 6,5 млрд. евро допълнителни заемни вноски за над 80 проекта.

4. Цели на хилядолетието за развитие (ЦХР) - платформа между двата континента за насърчаване на постигането на тези цели. През 2010 г. Европейската комисия обявява инициатива за ЦХР в размер на 1 млрд. евро, насочена към областите и държавите - голяма част от тях в Африка, където е малко вероятно целите да бъдат постигнати.

5. Енергетика - цели подобряване на достъпа до надеждни, сигурни, достъпни и устойчиви енергийни услуги на двата континента. Първата среща на високо равнище през 2010 г. обявява политически цели за 2020 г., включително достъп до съвременна и устойчива енергетика за 100 млн. африкански граждани.

6. Изменение на климата и околната среда - изгражда общ дневен ред за политики в областта на изменението на климата и разглежда опустиняването. Партньорството предоставя 8 млн. евро за инициативата за подпомагане на формулирането на политиката в областта на околната среда в Африка.

7. Миграция, мобилност и заетост – допринася за Африканския институт за парични преводи (AIR), който дава на правителствата и на неправителствените организации в Африка възможност за по-добро използване на паричните преводи като инструмент за развитие. Това партньорство подкрепя също Обсерваторията на миграцията за страните от АКТЬ и програмата „Ньерере“ (Nyereere), като допринася за създаването и запазването на човешките ресурси в Африка на високо равнище чрез засилване на академичната мобилност.

8. Наука, информационно общество и космическо пространство - първият политически диалог между Африка и ЕС в областта на науката, технологиите и иновациите се е състоял през 2011 г., като е изготвена и многогодишна пътна карта за сътрудничество в тази сфера. ЕС подкрепя програмата на АС за безвъзмездни средства за научни изследвания. Африка е регионът извън ЕС с най-много участници в Седмата рамкова програма на ЕС за научни изследвания (РП7).

Изпълнението на съвместната стратегия Африка – ЕС и нейните тематични партньорства се осъществява чрез два последователни плана за действие (2008 – 2010 г. и 2011 – 2013 г.), срещи на високо равнище и годишни срещи между членовете на Комисиите на ЕС и АС. Проведената през април 2013 г. шеста такава среща търси конкретни начини за справяне с проблеми като устойчивия растеж и развитието. Тази среща е и подготовка за четвъртата среща на високо равнище ЕС – Африка, която се проведе в Брюксел през април 2014 г. И двете партньорски страни постигат съгласие за необходимостта от преразглеждане и обновяване на съвместната стратегия Африка – ЕС, за да стане тя по-ефективна.

Принципи на СИП

СИП са споразумения за търговия и сътрудничество за установяване на нов търговски режим между ЕС и страните от АКТБ. Те са създадени с цел установяването на съвместими със СТО, ориентирани към икономическо развитие реципрочни търговски споразумения между Европа и нейните традиционни търговски партньори сред развиващите се страни, като същевременно насърчават регионалната интеграция, подобряването на търговския капацитет и други интервенции за подпомагане на партньорите в развиващите се региони. Споразуменията имат за цел да обхванат не само търговията със стоки, но също и сферата на услугите и други области, свързани с търговията.

Споразуменията за икономическо партньорство първоначално са предназначени за създаване на изцяло нова рамка за търговските потоци и инвестициите между ЕС и страните от АКТБ, подпомагайки и стимулирайки наред с други положителни фактори регионалната интеграция между държавите от АКТБ. Последните са групирани в седем региона: пет в Африка, един в Карибско море и един в Тихия океан.

С цел преодоляване на слабостите на конвенцията от Ломе ЕС и страните от АКТБ се съгласяват да реформират радикално търговските отношения помежду си чрез договарянето на СИП. Споразумението от Котону предвижда четири основни принципа по отношение на договарянето и сключването на СИП:

1. Развитие – преговорите за СИП трябва да бъдат поставени в контекста на общите цели за развитие на страните от АКТБ и на политиката за сътрудничество за развитие. За да бъдат от полза за държавите от АКТБ, СИП трябва да са "икономически смислени, политически устойчиви и социално приемливи". Следователно СИП не са просто обикновени търговски споразумения, а са ориентирани към развитието търговски споразумения за насърчаване на развитието и икономическия растеж, които в крайна сметка ще допринесат за изкореняване на бедността в страните от АКТБ.

2. Реципрочност – най-важният елемент на СИП е създаването на зони за свободна търговия, като постепенно ще се премахнат в значителна степен всички търговски ограничения между ЕС и държавите от АКТБ. Това е изцяло нов елемент в търговските отношения между АКТБ и ЕС, а е и необходимо изискван, за да бъдат СИП съвместими с изискванията на СТО. За първи път страните от АКТБ трябва да отворят икономиките си на реципрочна основа за продукти от ЕС, за да запазят преференциалния си достъп до неговия пазар. Тази реципрочност се основава върху принципа, че либерализацията на пазарите на страните от АКТБ спрямо ЕС ще увеличи конкуренцията в рамките на техните икономики, като по този начин стимулира местните и чуждестранните инвестиции (включително от ЕС) и е предпоставка за приспособяването на икономиките им към глобалните условия, което води до растеж и развитие.

3. Регионализъм – ЕС предвижда преговори с онези регионални обединения на държавите от АКТБ, които са в състояние да водят такива. Не е изключена възможността за сключване на временни и междинните споразумения с отделни страни в изключителни случаи. Принципът на базиране на бъдещото търговско сътрудничество върху регионалната интеграция идва от идеята, че регионалната интеграция е ключова стъпка към по-нататъшно интегриране в световната икономика, както и инструмент за стимулиране на инвестициите и подпомагане на необходимите реформи в търговските режими на страните от АКТБ.

4. Диференциация – значителен акцент се поставя върху диференциацията и специалното отношение. В Споразумението от Котону се посочва, че СИП ще вземат предвид различните нива на развитие на страните по договорите, като предоставят достатъчно възможности за гъвкавост, специално и диференцирано третиране и асиметрия. По-конкретно най-слабо развитите, малки и уязвими икономики, които нямат излаз на море, и малките острови трябва да могат да се възползват от специално и диференцирано отношение.

От казаното дотук става ясно, че преговорите за СИП представляват промяна в търговските отношения между АКТБ и ЕС, слагайки край на ерата на нерестипрочните търговски преференции и заменяйки общия за държави от

АКТБ режим с няколко отделни споразумения, които се договарят между ЕС и преговарящите региони от АКТБ, с цел насърчаване на регионалната интеграция в държавите от АКТБ. СИП трябва да създадат подобрени по същество и насочени към развитието зони за свободна търговия между регионалните обединения на страните от АКТБ и ЕС. Те имат за цел да обхванат не само търговията със стоки, но и сферата на услугите и да засегнат както тарифните, така и нетарифните и техническите бариери пред търговията. По предложение на Европейската комисия СИП ще покриват и други области, свързани с търговията, в които ще бъде засилено сътрудничеството между ЕС и страните от АКТБ – конкуренция, инвестиции, защита на правата на интелектуална собственост, улесняване на търговията, околна среда, стандарти на труд, защита на потребителите, сигурност на храните, обществени поръчки и т.н.

Много от партньорите на ЕС вече имат безмитен достъп до неговия пазар без количествени ограничения по линия на схемата „Всичко освен оръжие“. Това е една от основните причини за забавянето и частичния неуспех при преговорите за сключване на СИП. Според Европейската комисия обаче споразуменията за икономическо партньорство могат да предложат много повече от това, което е включено в насочената към най-слабо развитите държави схема на преференции (ЕС, 2011, с.2-3):

- СИП насърчават търговията - освен свободен достъп до пазара те въвеждат по-малко строги правила за произход, което прави по-лесен износа от най-слабо развитите държави на продукти с компоненти от трети страни;
- СИП предоставят възможност за решаване на сложни проблеми, засягащи търговията;
- СИП стимулират регионалните пазари и правила – чрез връзката с инициативите за регионална интеграция на страните от АКТБ те насърчават добри за регионалното развитие решения;
- СИП имат по-широк подход към търговските бариери – признава се, че митата и квотите не са единствените пречки пред търговията и се предлага начин за решаването на останалите проблеми;

- СИП имат индивидуализиран подход към регионалните нужди – споразуменията са разработени чрез преговори с регионите, за да се гарантира, че вземат предвид регионалните нужди и условията във всяка страна;
- СИП защитават местните икономики – макар и страните от АКТБ, които подписват СИП, да трябва постепенно да отворят до 80% от пазарите си за внос от ЕС, предпазните мерки гарантират, че продуктите на ЕС не се конкурират с местно произведени продукти;
- СИП уважават националния суверенитет – страните сами определят свои собствени стратегии за развитие, както и скоростта и последователността, с които прилагат реформите;
- СИП са стабилни партньорства между ЕС и страните от АКТБ – те създават жизнеспособни договори между равностойни партньори, които не могат да бъдат променяни без взаимно съгласие.

Региони на СИП в Африка⁸

Критериите за допустимост на регионите, с които се сключват СИП, са достатъчно ясни. Трудността идва от приложението им към специфичния контекст на съществуващата структура на африканските регионални общности. Във връзка с това преговори се водят с РИО, които: първо, са достатъчно големи, за да са „привличащ център“, създаващ търговска и икономическа динамика; второ, имат за цел изграждането на митнически съюз; трето, са изразили желание за отстраняване на нетарифните ограничения и създаване на бъдещ общ пазар; четвърто, имат достатъчно ефективни механизми за прилагане на взетите решения.

Преговорите за сключване на споразуменията с отделни региони се приемат за най-добрата възможност, защото още от началото е ясно, че сключването на многостранно споразумение с всички държави от АКТБ е невъзможно. ЕС винаги е подкрепял регионалния подход във външните си отношения, разглеждайки го наред с всичко останало и като двигател на растежа и

⁸ Карта на регионите за сключване на СИП е представена в Приложение 1.

икономическото развитие. Процесът на преговори за сключване на СИП с регионални групировки, създадени специално за целта, обаче има твърде много недостатъци. Регионите за отделните СИП са твърде разнородни и донякъде се припокриват с вече съществуващи интеграционни инициативи. Това пречи на преговорите, които напредват изключително бавно. Като решение на този проблем са предложени междинни споразумения, за да се избягнат негативните последици в резултат от изтичането на срока на направеното от СТО изключение.

Западна Африка

Регионът на Западна Африка се състои от Мавритания и 15-те държави-членки на Икономическата общност на западноафриканските държави.

Кот д'Ивоар и Гана са единствените страни от тази група досега с действащо междинно СИП с ЕС и изнасят в Съюза безмитно и без количествени ограничения. В замяна на това двете страни се съгласяват в продължение на 15 години постепенно да либерализират (да премахнат на митата и квотите) 80% от стоките, изнесени от ЕС към тях. Временното СИП включва също и предпазни разпоредби, позволяващи на двете страни да защитят уязвимите сектори на икономиките си чрез повторно въвеждане на квоти или мита, както и споразумение за насърчаване на трансграничната търговия в рамките на региона (напр. по-ефективни митнически процедури) и подкрепа на ЕС за подпомагане на конкурентоспособността на местните компании и на възможностите им да покриват стандартите за внос на ЕС.

До известна степен забавянето в преговорите, най-вече през 2011 г., може да се обясни със ситуацията в Кот д'Ивоар. Комисиите на ECOWAS и Западноафриканския икономически и валутен съюз разбираемо поставят приоритет на регионалния мир и сигурност пред търговските въпроси.

В Западноафриканския регион съществуват и проблеми, подобни на тези на други от преговорните групи. На първо място, сложно е припокриването на парични съюзи в рамките на ECOWAS– UEMOA и WAMZ, а Мавритания не е член на нито една РИО, но се присъединява към останалите, за да може да води преговори за СИП. В същото време преговорите са усложнени и от различните

нива на развитие на държавите от Западна Африка – всички страни без Кот д'Ивоар, Гана и Нигерия са сред най-слабо развитите. Това е причината Кот д'Ивоар и Гана да сключат междинно СИП с ЕС, а Нигерия не подписва СИП, защото разчита повече на безмитен износ на петрол, отколкото на износ на селскостопански продукти.

Преговорите за подписване на цялостно СИП със Западна Африка приключват на ниво държавни и правителствени ръководители на 6 февруари 2014 г. Постигнатото споразумение е обект на приемане от парламентите на държавите в Западна Африка и от Европейския парламент.

Споразумението е първото, която обединява не само 16-те страни в региона, но и две от техните регионални организации: Икономическата общност на западноафриканските държави и Западноафриканския икономически и валутен съюз. Това е ясен знак за стремежа към по-задълбочена регионална интеграция, която СИП се опитва да подкрепя.

Споразумението дава предимство на Западна Африка, като взема предвид съществуващите различия в степента на развитие между ЕС и региона. Докато ЕС отваря пазара си напълно още със сключването на СИП, Западна Африка ще премахне вносните мита само частично в продължение на 20-годишен преходен период. Страните от Западна Африка ще могат да произвеждат стоки за износ в Европа, използвайки материали с произход от други държави, без да губят свободния достъп до пазара на ЕС. Това ще подобри възможностите на страните от този регион да се възползват от пазара на ЕС и да увеличат капацитета си за участие в глобалните вериги за добавена стойност (ЕС, 2015, р.2).

Преговорите по СИП активно подкрепят интеграцията в Западна Африка, като 16-те страни и двете регионални организации определят общи позиции и политики по разглежданите въпроси. Предложеният от региона достъп до пазара е в пълно съответствие с общата външна тарифа на ECOWAS, приета през октомври 2013 г., която поставя основата за митнически съюз в общността. Изпълнението на СИП и прилагането на общата митническа тарифа на ECOWAS ще се подсилват взаимно. Освен това споразумението включва важни разпоредби за улеснени и по-ефективни митническите процедури и предвижда,

че западноафрикански държави ще могат да прилагат помежду си третиране като най-облагодетелствана нация, каквото прилагат по отношение на ЕС.

Централна Африка

СИП между ЕС и Централна Африка се договаря с осем страни: Камерун, Централноафриканската република, Чад, Конго, Демократична република Конго, Екваториална Гвинея, Габон и Сао Томе и Принципи. Камерун е единствената държава от тази група, която е подписала временно СИП с ЕС и изнася в Съюза безмитно и без количествени ограничения от 2008 г. От своя страна Камерун поема ангажимент за постепенна либерализация (премахване на мита и квоти) на до 80% от износа на ЕС за периода 2010-2025 г. Селскостопанските продукти като месо, брашно и млечни продукти са сред най-чувствителните за Камерун, затова и са изключени от рамката на междинното СИП.

В началото на 2011 г. ЕС и държавите от Централна Африка подновяват преговорите след двегодишно бездействие, което се дължи на реорганизацията на Секретариата на Икономическата общност на Централна Африка. През целия период на преговори един от проблемите е, че страните от Централна Африка са разделени, при което единствено Конго, Габон и Камерун не попадат в групата на най-слабо развитите държави. Това прави интересите разнопосочни и затруднява преговорите. Дори отношението на Габон, Конго и Камерун обаче е различно. Камерун подписва временно СИП с ЕС заради зависимостта си от износа на банани, които през периода 2006-2008 г. са четвъртият най-изнасян за ЕС продукт. Същевременно Габон и Конго са големи износители на петрол и следователно са по-малко засегнати от увеличението на митата за селскостопански продукти след промяната на Общата селскостопанска политика на Съюза. Ето защо не е изненадващо, че тези страни все още не са подписали междинно СИП с ЕС.

Основната пречка в преговорите досега са предложенията за достъп до пазара. След като не успяват да постигнат споразумение до края на 2007 г., ЕС и регионът на Централна Африка представят искане за удължаване на изключението на СТО, което обаче е отхвърлено. Ето защо от началото на 2008 г. отношенията с Габон и Конго са в рамките на режима на Общата система от

преференции. Камерун подписва междинно СИП, но това, изглежда, усложнява, вместо да опрости, процеса на преговори - другите страни отказват да приемат като отправна точка схемата за намаляване на митата, договорена от Камерун. Това води до ситуация, в която, за да бъде сключено регионалното СИП, или Камерун трябва да увеличи собствените си мита на нивото на останалите страни от региона, или другите държави трябва да намалят своите мита по-бързо, отколкото искат. Виждането на ЕС е, че 80% от продуктите трябва да бъдат либерализирани в рамките на 15 години. През 2008 г. страните от региона предлагат да либерализира 71% от стойността на вноса от Съюза през следващите 25 години, но според ЕС това е недостатъчно, за да е налице съвместимост с член XXIV от ГАТТ ("по същество цялата търговия").

Централна Африка отхвърля и предложението на ЕС за включване на правилото за най-облагодетелствана нация в СИП и в последния кръг от преговори Съюзът се съгласява да се откаже от спорната клауза. Основен проблем при договарянето на нетарифните ограничения пък са използваните от Чад забрани и ограничения на износа, а от Камерун – на вноса.

Източна и Южна Африка

Регионът на Източна и Южна Африка (ИЮОА) е с много разнообразен състав. Той се състои от страни от Африканския рог (Джибути, Етиопия, Еритрея и Судан), държави от Южна Африка (Малави, Замбия и Зимбабве) и няколко островни държави в Индийския океан (Коморски острови, Мадагаскар, Мавриций и Сейшелските острови). Всички страни са членове на COMESA.

Шестте страни (Мавриций, Сейшелските острови, Зимбабве и Мадагаскар, Замбия и Коморските острови), които са договорили междинно СИП с ЕС, имат право на безмитен износ без ограничения с преходни периоди за ориза и захарта. В замяна на това ЕС получава подобно право за по-голяма част от износа, като с всяка от страните е договорен конкретен график за либерализация.

Споразумението включва също и възможност за всички участващи държави да въведат отново мита и квоти с цел защита на местните икономики, ангажимент от страна на ЕС за насърчаване на търговията в рамките на региона

и подпомагане на износителите при изпълнение на стандартите за внос в ЕС, както и за договаряне на СИП, обхващащо услугите и инвестициите.

Както беше посочено, една от основните пречки в процеса на преговори е разнородният характер на региона. Затова и официалните представители на ЕС изтъкват, че при ИЮА е възможно СИП с променлива геометрия, т.е. някои държави да поемат повече ангажменти от останалите. Други спорни въпроси в рамките на преговорите между ЕС и ИЮА са клаузата за най-облагодетелствана нация и премахването на експортните такси и гаранции.

Клаузата за отлагане също е сложен въпрос, тъй като процесът на регионална интеграция в рамките COMESA, в която членуват всички страни от ИЮА, се осъществява едновременно с преговорите по СИП. Искането на ЕС да се изключи всяко бъдещо изменение на митническите тарифи се възприема от групата на ИЮА като възпрепятстване на възможностите им в крайна сметка да въведат обща митническа тарифа в рамките на COMESA. ЕС и ИЮА постигат съгласие, че отлагателната клауза няма да се прилага, най-малкото за стоките в списъка с изключения. Дискусията относно клаузата за отлагане е пример за разширяването на преговорите, при които регионът на ИЮА често подчертава необходимостта от по-добър баланс между своя собствен процес на регионална интеграция и приключването на преговорите за СИП. В дългосрочен план това ще даде възможност за пълноценна интеграция, докато сегашният подход рискува да попречи на вътрешния процес на интеграция в COMESA.

Източноафриканска общност

На 16 октомври 2014 г. Източноафриканската общност (Бурунди, Кения, Руанда, Танзания и Уганда) сключва пълно СИП с ЕС. Споразумението обхваща търговията със стоки, сътрудничеството за развитие и включва клаузи за допълнително обсъждане на главите, свързани с услугите и процедурите. Споразумението съдържа и глава, специално посветена на рибарството, основно с цел да се засили сътрудничеството в областта на устойчивото използване на ресурсите. СИП е балансирано и е насочено към насърчаване на развитието. То е

в пълно съответствие с общата външна тарифа на ЕАС и подкрепя амбициозния интеграционен проект на общността.

Много глави вече са завършени, включително за улесняване на търговията, санитарните и фитосанитарните въпроси, технически пречки пред търговията, икономическото сътрудничество и сътрудничеството за развитие. Постигнат е съществен напредък по отношение на селското стопанство, правилата за произход, тези за уреждане на спорове, институционалните и общите разпоредби. Преговорите са в ход и не са далеч от приключване.

Всички страни са подписали междинни споразумения с ЕС, които са инкорпорирани в общото СИП, и вече могат да изнасят в Съюза безмитно и без ограничения, с преходни периоди за ориза и захарта. През следващите 25 години ЕАС ще либерализира 82.6% от вноса от ЕС в стойностно изражение (65% до 2010 г., 80% до 2023 г., а останалата част до 2033 г.). Страните от ЕАС взимат решение да изключат следните продукти от либерализацията: селскостопански продукти, вина и спиртни напитки, химикали, пластмаси, текстил и облекла, обувки, керамични изделия, стъклени изделия, изделия от неблагородни метали и превозни средства.

Едно от конкретните предизвикателства пред преговорите с групата на ЕАС е сложността на процесите на регионална интеграция в региона. Четири страни - Бурунди, Руанда, Уганда и Кения, са членове и на Общия пазар на Източна и Южна Африка и до средата на 2007 г. са част от процеса на преговори между ЕС и COMESA. Тогава ЕАС решава да води самостоятелни преговори за СИП. Танзания пък, петият член на ЕАС, е член и на Южноафриканската общност за развитие.

Един от най-спорните въпроси, на които все още не е намерено решение, е клаузата за най-облагодетелствана нация. Според нея подписалите СИП държави за в бъдеще не могат да се отнасят към ЕС по-малко благоприятно, отколкото към всеки друг основен търговски партньор. ЕС настоява за включването на тази клауза в замяна на това, че допуска страните от АКТЬ да изключват определени продукти от либерализацията, докато той е отворил напълно собствения си пазар. Искането на ЕАС е клаузата да се премахне изцяло. Друг все още нерешен

спорен проблем са експортните такси. ЕАС твърди, че при определени обстоятелства е необходимо да се поддържат експортни такси. Примери за подобни спорове са въпросите, свързани с постигането на целите за развитие, диверсификацията на продоволствената сигурност и приходи и екологичните съображения.

Южноафриканска общност за развитие

Преговарящите страни в групата от Южноафриканската общност за развитие са Ангола, Ботсуана, Лесото, Мозамбик, Намибия, Свазиленд и Южна Африка. Останалите шест членове на SADC – Демократична република Конго, Мадагаскар, Малави, Мавриций, Замбия и Зимбабве, преговарят своите СИП в рамките на други регионални групи.

Съгласно условията на временното СИП всички стоки с произход от Ботсуана, Лесото, Мозамбик и Свазиленд влизат в ЕС без мита и квоти от 2008 г. (с изключение на ориза и захарта, които са предмет на преходни периоди съответно до 2010 и 2015 г.). В замяна, Ботсуана, Лесото и Свазиленд се ангажират да либерализират 86% от вноса на ЕС до 2015 г. Тъй като тези страни са членове на Южноафриканския митнически съюз, ангажиментът за либерализиране на търговията е вече изпълнен в рамките на Споразумението за търговия, развитие и сътрудничество между ЕС и Република Южна Африка. Някои стъпки на либерализацията са отложени до 2015 г. Мозамбик поема ангажимента да либерализира 81% от вноса от ЕС до 2023.

Фактът, че Ботсуана, Лесото, Мозамбик, Намибия и Свазиленд решават да либерализират предимно промишлени и рибни продукти не е изненадващ, като се има предвид, че износът на тези страни е съставен почти изцяло от селскостопански стоки, суровини и материали.

Процесът на преговори с групата на SADC EPA е доста сложен поради възможните несъответствия в режимите на SACU и СИП, особеното положение на РЮА, различното ниво на развитие и често противоречивите интереси на членовете на групата.

Преговорите с региона на SADC, включващ Ботсуана, Лесото, Мозамбик, Намибия, Южна Африка и Свазиленд, приключват на 15 юли 2014 г. Ангола

има опция да се присъедини към споразумението в бъдеще. СИП гарантира свободен от мита и количествени ограничения достъп до пазара на ЕС за Ботсуана, Лесото, Мозамбик, Намибия, и Свазиленд. Южна Африка може да се възползва от нови възможности за достъпа до пазара в допълнение към Споразумението за търговия, развитие и сътрудничество, което в момента урежда търговските отношения с ЕС. ЕС ще получи достъп до пазарите на Южноафриканския митнически съюз (продуктите включват пшеница, ечемик, сирене, месо и масло), като има и двустранно споразумение с Мозамбик, една от най-слабо развитите държави в региона. Това е положителен знак, че има най-слабо развити държави, предпочитайщи двустранните търговски отношения с ЕС вместо едностранния режим на „Всичко освен оръжие“, с който ЕС предлага пълен достъп до своя пазар.

Споразумението дава асиметричен достъп до пазара на партньорите в региона – Ботсуана, Лесото, Мозамбик, Намибия и Свазиленд не трябва да се отговорят реципрочно на офертата на ЕС за 100% достъп. Южна Африка пък не трябва да отговаря реципрочно на достъпа от 95%, предложен от Съюза. Вместо това тези държави могат да изберат да предпазят чувствителните продукти от пълна либерализация. За да могат да диверсифицират и да развият икономиките си, държавите имат нужда от междинни суровини. Това е една от причините търговията да се разглежда като фактор, подпомагащ растежа и развитието (ЕС, 2014, р. 2).

SACU

Членове на Южноафриканския митнически съюз са РЮА, Ботсуана, Лесото, Намибия и Свазиленд. В рамките на SACU е установена обща митническа тарифа, което става причина подписването на временно СИП от Ботсуана, Лесото и Свазиленд да срещне неодобрението на Южна Африка. РЮА предупреждава, че това решение застрашава съществуването на SACU, тъй като най-малкото то може да доведе до въвеждането наново на засилен митнически контрол и правила за произход в региона, и обвинява ЕС, че по този начин може да навреди на процеса на регионална икономическа интеграция.

През януари 2009 г. Ангола, Намибия и Южна Африка представят съвместна декларация към страните-членки на ЕС. В нея те заявяват, че „предложените решения, които изострят ненужно диференциацията между Южна Африка и други членове на SADC и SACU, трябва да се избягват, тъй като създават допълнително разкъсване на търговската политика в региона“. Въпреки това такава ситуация би била възможна само ако страните ратифицират или временно прилагат временните СИП, което засега не се е случило. През февруари 2010 г. петте държави-членки на SACU съобщават, че не възнамеряват да прилагат, а в случая с Намибия - да подпише, временното СИП. Те предлагат усилията да бъдат съсредоточени върху постигането на пълно споразумение с цялата група. За да може SACU да изпълнява общата си митническа тарифа, ЕК предлага временното СИП да се уеднакви със Споразумението за търговия и сътрудничество за развитие, приложимо към РЮО.

РЮО

Специалното положение на РЮО заслужава повече внимание, тъй като допълнително допринася за сложността на преговорите между ЕС и групата от SADC. РЮО, която не може да се възползва от търговския режим по Споразумението от Котону, първоначално не е договаряща страна по СИП на SADC. Участието ѝ е било поискано от SADC през 2006 г. ЕС приема това искане на основание, че участието на РЮО в споразумението за икономическо партньорство на SADC би засилило процеса на регионална интеграция. Въпреки това, приемайки РЮО в преговорите, ЕС е пределно ясен, че макар Южна Африка да е много по-развита от останалите партньори от SADC, тя няма да е подложена на друг, по-неблагоприятен митнически режим.

Република Южна Африка е най-големият търговски партньор на ЕС в рамките на групата на SADC и вече е подписала Споразумението за търговия, развитие и сътрудничество с него. Това означава, че страната е в по-облагодетелствана позиция от останалите държави в региона, тъй като няма нужда да бърза с преговорите за СИП. В същото време РЮО притежава значителни лостове за въздействие върху своите малки партньори в SACU.

Ботсуана, Лесото, Намибия и Свазиленд получават повечето от приходите си от контролираните от Южна Африка митници. За тези държави край на SACU би бил истинска икономическа катастрофа. В действителност според Международния център за търговия и устойчиво развитие (ICTSD) „70% от държавните приходи на Свазиленд и 60% от тези на Лесото идват чрез договореностите за разпределение на приходите в SACU, които подписването на временното СИП заплашва да унищожи. Икономистите в региона смятат, че Лесото може да загуби до 25% от брутния си вътрешен продукт веднага, а в Свазиленд този спад би бил с 20%. Това свиване би имало опустошителен ефект върху растежа, заетостта и борбата с бедността“ (Walker, 2009).

Други проблеми

И в групата от SADC е налице проблемът с различното ниво на развитие на членовете ѝ – Ангола, Лесото и Мозамбик са сред най-слабо развитите държави и като такива могат да се възползват от схемата „Всичко освен оръжие“, докато за другите страни действа общата система на преференции. Това, заедно с по-силната позиция на РЮО спрямо всички останали държави, затруднява преговорите относно клаузата за най-облагодетелствана нация. Според РЮО подобна клауза би затруднила региона в усилията му да диверсифицира търговията си с други търговски партньори освен ЕС и така би ограничила развитието на промишлеността и селското стопанство на SADC. РЮО отказва също и да води преговори за либерализиране на услугите и инвестициите, като по този начин иска да запази установения де факто монопол на своите компании в региона. Други спорни въпроси са правилата за произход и диференцираното третиране на някои износни стоки на РЮО.

Състояние на преговорите за сключване на СИП

Обобщение на преговорния процес като постигнати досега резултати и предстоящи договорени от страните действия с всички африкански региони от групата на АКТБ е представено на табл. 4.

Таблица 4. Състояние на преговорите за сключване на СИП с африканските региони от АКТБ и следващи стъпки

Регион	Състояние	Следващи стъпки
Западна Африка	Преговорите за подписване на цялостно СИП със Западна Африка приключват на ниво държавни и правителствени ръководители на 6 февруари 2014 г. Постигнатото споразумение е обект на политическо приемане. Действат междинни споразумения с Кот д'Ивоар и Гана.	Регионалното споразумение покрива въпросите на търговията със стоки и сътрудничеството за развитие и включва клаузи за бъдещи срещи по останалите въпроси. Двете страни подготвят споразумението за стартиране и ще го предадат в съответните политически органи за подписване и ратификация.
Централна Африка	Камерун подписва междинно двустранно СИП с ЕС през 2009 г., което обаче още не е ратифицирано. ЕП потвърждава споразумението през юни 2013. След ратификация в Камерун, СИП влиза в сила от 4.08.2014 г. Преговорите са забавени поради ситуацията в ЦАР.	Първото събиране на комисията за преговори по междинното СИП с региона е планирано за средата на 2015 г. Комисията ще се фокусира върху достъпа до пазара, правилата за произход и върху финансовата помощ в рамките на политиката за развитие.
Източна и Южна Африка	През 2009 г. Мавриций, Сейшелските острови, Зимбабве и Мадагаскар подписват временно СИП, което се прилага от 2012 г. Европейският парламент потвърждава споразумението през януари 2013 г.	Последният кръг от преговори за цялостно СИП с региона е проведен на о. Мавриций в края на 2011 г. Понататъшните преговори са свързани с представянето на оферти за достъп до пазара от страните от ИЮА. Други отворени въпроси са износните такси, правилата за произход, експортните субсидии, решаването на спорове и др.
Източно-африканска общност	Страните от ЕАС започват прилагането на рамково СИП, основно в областта на търговията със стоки, в края на 2007 г., като то все още не е ратифицирано. В момента се водят преговори за подписване на цялостно СИП. През януари 2014 г. са проведени срещи на министерско равнище за даване на насока на преговорите.	В момента министрите са предали на държавните и правителствените ръководители основните спорни въпроси за разглеждане.
Южно-африканска общност за развитие	На 15.07.2014 г. преговорите за сключване на СИП приключват успешно, като завършват над 10-годишен период на преговори, и заменят подписаното от Ботсуана, Лесото, Свазиленд и Мозамбик временно СИП от 2009 г., което не е ратифицирано.	Договорено е пълно СИП с целия регион, вкл. РЮА. Окончателният текст на споразумението се изглажда и се подготвя за подписване.

Източник: ЕС, 2015а, с. 1-5.

Макар и по-бавно от заложените в Споразумението от Котону срокове, преговорите за сключване на споразумения за икономическо партньорство с африканските региони от групата на АКТБ напредват, особено през последните две години, когато е прекъснат застоят в преговорите с регионите на Западна

Африка и SADC. Основен проблем почти навсякъде остава клаузата за третиране като най-облагодетелствана нация, но постигнатите резултати от преговорите с ЕАС и SADC са обещаващи и по отношение на останалите региони в Африка. Засега все още няма влязло в сила пълно СИП с никой от тези региони, но може да се очаква това да стане съвсем скоро, особено по отношение на ЕАС, SADC и Западна Африка, с които споразуменията са в процес на финално довършване и ратификация.

Влияние на СИП

Споразуменията за икономическо партньорство са част от амбициозна и иновативна политика, насочена към създаване на растеж и развитие в регионите на АКТБ. За държавите от АКТБ тя съчетава непосредствени печалби (достъп до пазара, облекчаване на правила за произход, финансова помощ за нуждите на СИП), значителни ангажименти (либерализация за стоки и услуги от ЕС в рамките на регионите на СИП, прозрачност и предвидимост на търговските режими) и средни до дългосрочни възможности (в износа, инвестициите и регионалната търговия, засиленото сътрудничество). Тя обаче е свързана също и с определени рискове (затваряне на предприятия, бюджетни ограничения). Тъй като ЕС е най-големият търговски партньор и основен донор за повечето държави от АКТБ, стратегията по отношение на СИП има потенциал да даде значителен тласък за икономическо развитие на регионите от АКТБ. Тя е глобална и различните ѝ аспекти – търговия, услуги, регионална интеграция, сътрудничество, помощ, са взаимно допълващи се. Затова междинните и частичните споразумения с държавите и регионите в Африка, които се отнасят само до търговията със стоки и някои форми на техническо сътрудничество, не могат да постигнат ползите за развитието, свързани с цялостната стратегия.

Въпреки заявената цел да се насърчи регионалната интеграция в Африка, въздействието на СИП в тази област е донякъде разочароващо. Най-слаби са резултатите в Западна и Централна Африка, където преговорите не създават груповата динамика, на която се предполага, че би трябвало да дадат импулс. Очевидно е, че възможностите, предлагани от СИП, не са достатъчни, за да се мотивира по-нататъшната регионална интеграция. Всъщност силите, които се

противопоставят на африканска интеграция, изглежда, по-скоро се пренасят и върху преговорите за СИП. Основните критики се отнасят до способността на споразуменията да реализират заявените ползи за икономическото развитие.

Въпреки че като цяло оценката показва слаб напредък по отношение на африканска интеграция, съществуват и положителни ефекти. Те включват първоначалния тласък, споразумението с ЕАС и до известна степен споразумението със SADC. Процесът на преговори и сключване на СИП допринася за развитие на интеграцията и за прилагане на някои от споразуменията за създаване на зони свободна търговия и митнически съюзи в африканските РИО. Споразумението ЕС-ЕАС е успешен резултат, стимулиращ регионалната интеграция, а това със SADC има известен потенциал за нейното засилване. Освен в Източноафриканската и в Южноафриканската общност за развитие засега споразуменията не могат да генерират очаквания тласък за интеграционните процеси в другите РИО. Повече от половината държави от Субсахарска Африка остават извън всякаква форма на сключени споразумения за икономическо партньорство, а това ограничава географския обхват на възможната интеграционна динамика, която би могла да произтече от приложението на СИП.

Между ЕС и държавите от АКТЕБ има консенсус относно значението на регионалната интеграция – както като основна цел, така и като инструмент за постигане на другите цели на споразуменията. СИП са амбициозен и новаторски опит да се използва външен лост за засилване на икономическата интеграция. Въпреки това процесът на преговори и сключване на СИП добавя нов пласт към вече сложната карта на африканска интеграция. С изключение на споразумението с ЕАС никоя от другите преговорни конфигурации за СИП не съвпада със съществуващите африкански РИО. Слабият напредък досега е доказателство, че процесът на икономическа интеграция в Африка не е достатъчно зрял за такова предизвикателство. Причина за това е фактът, че икономическата интеграция все още няма достатъчно политическа подкрепа и ангажираност. Инициативите в тази област се сблъскват с неспособността на отделните държави да постигнат съгласие относно необходимото прехвърляне

на суверенитет. Недостатъчният институционален капацитет и невъзможността за приоритизиране на целите създават допълнителни препятствия, особено по отношение на преговорите за сключване на СИП.

Още една пречка за успешното завършване на тези преговори е, че много от държавите вече имат преференциален достъп до пазара на ЕС по инициативата „Всичко освен оръжие“ или по Общата система за преференции, и то без да трябва да либерализират собствените си търговски режими и да отворят пазара си за ЕС.

3. Въннотърговски отношения на ЕС с африканските региони

ЕС е жизненоважна дестинация за износа на Африка - той е не само източник на чуждестранни инвестиции, но и съществен фактор за интеграцията на континента в глобалната икономика (Мбеки, Т. 2011). Същевременно, въпреки че много от африканските страни са малки и слаборазвити, взети заедно, тези от тях, с които ЕС води преговори за сключване на споразумения за икономическо партньорство, заемат едно от водещите места като търговски партньор на Съюза – за 2013 г. те се нареждат на 5 място по общ обем на търговските потоци с дял от 4.8% и стойност от 165 млрд. евро. От такава гледна точка при вноса африканските страни са шести след Китай, Русия, САЩ, Швейцария и Норвегия с дял от 5.1% (86 млрд. евро), а при износа - пети след САЩ, Китай, Швейцария и Русия с 4.6% (79 млрд.).

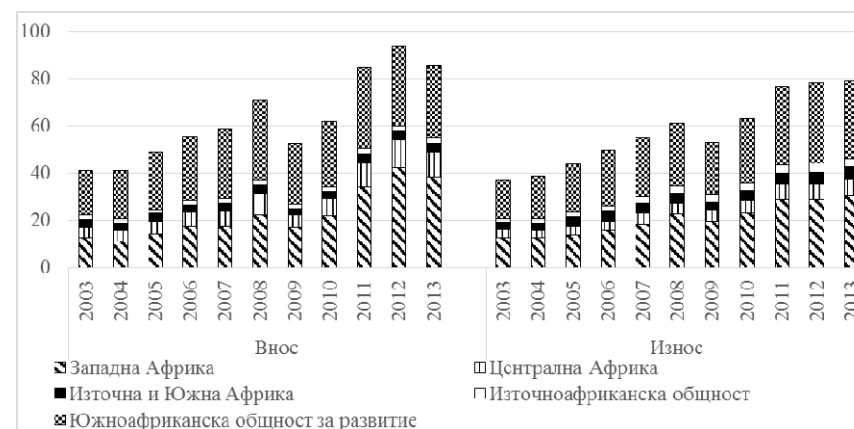
3.1. Динамика на въннотърговските потоци на ЕС с регионите за сключване на СИП

Африканските държави, участващи в Споразумението от Котону, осъществяват малко над половината от търговията на континента с ЕС (51,4%). За същата година вносът на Съюза от тях е близо 86 млрд., а износът – 79 млрд. Двата показателя са близки и като дялове от търговията на ЕС с Африка – съответно 51 и 52%. За периода 2003-2013 г. износът нараства по-бързо от вноса и като стойност – съответно с 41 млрд. евро (2.1 пъти) и с 42 млрд. евро. (малко над 2.15 пъти).

През 2009 г. и при двата показателя се наблюдава спад (19 млрд. евро при вноса и 11 млрд. при износа), свидетелстващ за отражението на кризата в Евронзоната, най-вече от гледна точка на свиването на вноса на ЕС от държавите от Субсахарска Африка. През следващите години обаче този спад е компенсиран - при износа още през 2010 г., а при вноса – през 2011 г. Към края на разглеждания период стойността на износа се запазва на относително постоянно ниво, нараствайки с по-бавни темпове, отколкото преди 2009 г. – едва с 3 млрд. евро (4%) от 2011 до 2013 г. При вноса е налице сериозно увеличение през 2012 спрямо предходната година (9 млрд.), но през 2013 г. и тук обемът на търговията се връща до равнищата от 2011 г.

Очертаните тенденции са сходни с тези в общата търговия на ЕС, макар че в сравнение със Съюза търговските потоци със Субсахарска Африка нарастват малко по-бързо - с 29% при вноса и 14% при износа. Това води и до повишаване на дела на африканските страни, обхванати от Споразумението от Котону, в общата търговия на ЕС – от 4.3% през 2003 до 4.8% през 2013 г., като увеличението при вноса е по-съществено и като дял, отколкото при износа – съответно с 0.7 и 0.4 процентни пункта. Това е резултат и от факта, че за разлика от вноса от африканските държави, след увеличението през 2012 г. през 2013 общият внос на ЕС спада под нивата от 2011 г.

За 2013 г. най-големият търговски партньор на ЕС сред регионите от континента за сключване на Споразумения за икономическо партньорство е този на Западна Африка – 69 млрд. евро (2% от общата търговия на Съюза), следван от Южноафриканската общност за развитие – 64 млрд. (1.9%). Значително пониски са стойностите на търговските потоци с регионите на Централна Африка – 17 млрд. (0.5%), Източна и Южна Африка – 9 млрд. (0.3%) и Източнаафриканската общност – близо 6 млрд. (0.2%).

Фигура 3. Въннотърговски потоци между ЕС и регионите за сключване на СИП (млрд. евро)

Източник: Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995) и собствени изчисления.

Подобно е положението при вноса – тук Западна Африка е с дял от 44% от вноса от ЕС сред регионите от континента (38 млрд. евро), Южноафриканската

общност за развитие – с 36% (31 млрд.), Централна Африка – 12% (12 млрд.), Източна и Южна Африка – 5% (4 млрд.), а ЕАС – 3% (2 млрд. евро). Не така стоят нещата при износа – ЕС продава най-много на Южноафриканската общност за развитие – 33 млрд. евро (42% от износа за Субсахарска Африка), следвана от Западна Африка – 30 млрд. (38%), а трите по-малки региона запазват позициите си съответно със 7.5 и 4 млрд., като разликата е в дяловете им – респ. 9.6 и 4%.

За периода 2003-2013 г. обемът на търговията на ЕС с държавите от региона на Западна Африка, с които вече има изготвено СИП,⁹ нараства почти три пъти. Увеличението е най-голямо спрямо всички останали региони и е с над 30% повече от средното както за Африка, така и за държавите от континента в рамките на преговорите за сключване на СИП (по 2,1 пъти). Общият обем на търговията за 2013 г. е близо 69 млрд. евро, от които по-голяма част се дължат на вноса – 38 млрд. В рамките на изследвания период регионът измества този на Южноафриканската общност за развитие от лидерската му позиция в търговията с ЕС - това се дължи най-вече на почти двойното покачване на стойността на вноса на Съюза от 2010 до 2012 г. (от 21.7 на 42.4 млрд. евро). За целия период вносът на ЕС нараства значително - от 12.5 до 38 млрд. евро, докато при износа увеличението е по-малко – 2.5 пъти (от 12.5 до 30 млрд. евро). И при двата показателя през 2009 се отчита слаб спад, но той е компенсиран още през следващата година и през 2011 г. е отбелязано сериозно увеличение на стойностите (с 55% при вноса и 22% при износа). Регионът заема 2% от общите търговски потоци на ЕС (2.3 при вноса и 1.7 при износа) и малко над 1/5 (21.4%) от търговията на Съюза с Африка (съответно 22.7% от вноса и 19.9% от износа). За целия изследван период салдото на ЕС остава отрицателно - то нараства от 44 млн. през 2003 до 7.8 млрд. през 2013, като най-високо е през 2012 г. – над 13.5 млрд. евро. Търговията на ЕС с региона на Западна Африка е доминирана от Нигерия (59%), следвана от Гана (11%) и Кот д'Ивоар (8%). Това са трите държави, които реализират над 90% от стойността на вноса (съответно 75, 9 и

⁹ Тъй като то още не е влязло в сила, към момента единствено Кот д'Ивоар и Гана имат сключени междинни споразумения с ЕС.

9%), докато при износа водеща, макар и с по-нисък дял, е Нигерия (39%), следвана от Того, Гана и Сенегал (по 11%).

Второ място сред регионите за сключване на СИП като търговски партньор на ЕС през 2013 г. заема *регионът на Южноафриканската общност за развитие* с 64.3 млрд. евро. или 39% от търговията на ЕС с тях (36% от вноса и 42% от износа), Делът на търговията на ЕС с региона е 1.9% от общия обем на извънобщностната търговия. В началото на разглеждания период Южноафриканската общност за развитие е лидер сред останалите региони от АКТБ (35.1 млрд. евро за 2003 г.), но както посочихме, през 2012 г. е изместена от Западна Африка. През 2003 г. вносът превишава износа с около 20% - съответно 19 и 16 млрд. евро, докато през 2013 г. стойностите на двата показателя вече се приближават (макар и с лек превес на експорта), – съответно 31 и 33 млрд. евро. Вижда се, че докато до 2011 г. търговският баланс е отрицателен, през последните две години от разглеждания период той става положителен, което се дължи на намаляването на вноса през 2012 и 2013 г. (съответно с 1 и 3 млрд. евро) спрямо предходната година. Регионът запазва лидерското си място като експортна дестинация за ЕС през целия период (за 2013 г. – 1,9% от извънобщностния износ, 21.7% от износа за африканските региони от АКТБ), но като източник на внос през последните години е изпреварен отново от Западна Африка. През 2009 г. както при вноса, така и при износа се наблюдава характерният за всички региони от АКТБ спад в търговията с ЕС (съответно с 8 и 4 млрд. евро), който през 2011 г. е компенсиран и за двата индикатора. Общото нарастване на обема на търговията за целия изследван период е 1.8 пъти, но поради отбелязания спад на вноса през последните години той се е увеличил за 2013 спрямо 2003 г. с 1.6 пъти, докато при износа повишението е повече от двойно. Безспорен лидер в търговията на ЕС с региона на Южноафриканската общност за развитие е РЮА, която заема близо 2/3 от общата ѝ стойност, близо 3/4 от износа и половината от вноса. Другата държава с по-сериозно присъствие в търговията на ЕС е Ангола (24% от търговията, 30% от вноса и 19% от износа).

През периода 2003-2013 г. търговията на Европейския съюз с региона на Централна Африка, където действащо междинно СИП има единствено с Камерун, расте с 2.2 пъти, достигайки до 17.4 млрд. евро. И тук вносът на ЕС се увеличава по-бързо от износа – съответно 2.4 и 2 пъти. През 2013 г. обемът на търговията възлиза на 17.4 млрд. евро, като вносът надвишава износа с около 50% (съответно 10.4 и 7 млрд. евро). Експортът нараства плавно през всички години от разглеждания период (от 3.5 млрд. евро през 2003 г.), докато през 2009 г. вносът намалява почти наполовина (до 5.2 млрд. евро), което е наваксано през 2011 г. През целия период отрицателните стойности на търговския баланс се повишават и през 2013 достигат 3.5 млрд. евро. През същата година Централна Африка е трета сред останалите региони за сключване на СИП с 10.5% от обема на търговията на ЕС с африканските страни от АКТБ (съответно – 12.2% от вноса и 8.8% от износа). Мястото на региона в извънобщностната търговия на ЕС обаче е незначително – 0.5%. Основни търговски партньори на ЕС тук са Екваториална Гвинея (26%), Камерун (24%), Габон (17%) и Конго (16%). Ранжирането им при вноса е същото (съответно 39, 23, 14 и 13%), а при износа лидер е Камерун (25%), следван от Габон (21%), Конго (20%) и ДР Конго (15%).

Регионът на Източна и Южна Африка, в който шест държави са договорили междинно СИП с ЕС (Мавриций, Сейшелските острови, Зимбабве и Мадагаскар, Замбия и Коморските острови), заема скромно място в търговията на ЕС – едва 0.3% от извънобщностната търговия и 5.5% от тази с африканските региони от АКТБ. За 2013 г. обемът на търговията е 9.1 млрд. евро, като тук търговските потоци се увеличават най-слабо през разглеждания период - 1.3 пъти (от 6.8 млрд. евро през 2003 г.). За разлика от повечето други региони в Източна и Южна Африка износът превишава вноса през целия изследван период (с изключение на първите две години), като положителната стойност на търговския баланс достига до 1.3 млрд. евро през 2013 г., когато износът е по-голям от вноса с повече от 25% (съответно 5.2 и 3.9 млрд. евро). Тенденцията се засилва и поради факта, че износът расте значително по-бързо (.6 пъти за целия период) от износа, който почти запазва стойността си от 2003 г. (3.4 млрд. евро). Търговията на ЕС с региона на Източна и Южна Африка е разпределена между

множество държави. Най-големи търговски партньори са Мавриций (21%) и Етиопия (19%), следвани от Мадагаскар (14%), Судан (12%) и Замбия (11%). Основните източници на внос са отново Мавриций (28%), Мадагаскар (19%) и Етиопия (14%), а износът е насочен главно към Етиопия (23%), Судан (18%) и Мавриций (17%).

Най-малкият сред регионите за сключване на СИП – *Източноафриканската общност*, е единственият, който се припокрива изцяло със съществуваща РИО и има сключено, макар и частично действащо, СИП с ЕС. Размерът на региона обаче го нарежда на последното място като търговски партньор на Съюза с обем на търговията от 5.7 млрд. евро през 2013 г., което представлява 3.4% от търговията на ЕС с африканските региони от АКТБ и едва 0.2% от общия обем на извънобщностната търговия. Експортът преобладава през целия период с изключение на двете години в началото. През 2013 г. той надвишава значително вноса (съответно 3.5 и 2.1 млрд. евро), а нарастването му спрямо 2003 г. е над 2.2 пъти. Импортът се увеличава доста по-слабо – едва 1.2 пъти. Така през 2013 г. търговският баланс е с положителна стойност от 1.4 млрд. евро. И при двата индикатора се наблюдава характерният за регионите от АКТБ спад през 2009 г., но тук той има съвсем минимално изражение (около 4%) и е наваксан още през следващата 2010 г. Търговията с Източноафриканската общност е доминирана от Кения (53%), която осъществява над половината и от вноса, и от износа в региона, следвана от Танзания (26%) и Уганда (16%).

Представеният анализ на динамиката на търговията на ЕС с африканските региони за сключване на СИП позволява да се направи изводът, че стойността ѝ нараства малко по-бързо от общата извънобщностната търговия на Съюза. Динамиката на търговията в отделните региони е различна поради техните конкретни характеристики, но държавите, с които има сключени междинни СИП, заемат все по-предни места в търговията с ЕС на съответните региони. Въпреки че не са лидери, търговията с тях нараства с изпреварващи темпове спрямо останалите страни в регионите. Посочената тенденция е много по-силно изразена по отношение на вноса на ЕС от тези държави, тъй като междинните СИП дават правото на безмитен внос без ограничения за почти всички стоки.

3.2. Стокова структура на търговията на ЕС с регионите за сключване на СИП¹⁰

През 2013 г. в търговията на Африка основно място заемат горивата (41%, 130 млрд. евро), следвани от машините (21%, 66 млрд.), другите преработени продукти (11%, 36 млрд.), храните (8%, 27 млрд.) и химикалите (7%, 23 млрд.). Вносът е концентриран предимно в продукти от първичния сектор - доминират горивата (64%, 107 млрд. евро), следвани от другите преработени продукти и храните (по 8%). Износът е сравнително по-диверсифициран, като водещи са машините (36%, 56 млрд. евро), следвани от горивата и другите преработени продукти (по 15%), химикалите (12%), храните (9%) и разнообразните готови продукти (7%).

Подобна е и стоковата структура на търговията на ЕС с държавите от Африка, включени в рамките на преговори за сключване на СИП – и тук първото място е за горивата (37%, 60 млрд. евро), следвани от машините (21%, 34 млрд.), другите преработени продукти (12%, 21 млрд.), храните (11%, 17 млрд.) и химикалите (7%, 11 млрд.). Характерно е, че вносът на горива е с малко по-нисък дял от общия внос на ЕС (56%) за сметка на по-сериозното място на другите преработени продукти и храните (по 13%), докато структурата на износа е идентична с тази при търговията с целия континент – разликите при отделните продуктови групи са в рамките на 1-2 процентни пункта.

Общо търговията с държавите от АКТБ заема малко повече от половината от тази с цяла Африка (51%), но при отделните стокови групи са налице доста отклонения – най-голям е дялът на неклассифицираните стоки и сделки (86%), напитките и тютюна (81%), другите суровини и храните (по 64%), а най-малък – на мазнините и разнообразните готови продукти (по 37%). Тези отклонения са по-силно изразени при вноса, където напитките и тютюнът и неклассифицираните

¹⁰ Стоковата структура е представена по раздели на Стандартната международна търговска класификация (СИТС, rev. 4). По-нататък в текста съответните групи продукти са представени съкратено, както следва: храни и живи животни – **храни**; необработени материали, негодни за консумация – **други суровини**; безалкохолни и алкохолни напитки и тютюн - **напитки и тютюн**; минерални горива, масла и подобни продукти – **горива**; мазнини, масла и восъци от животински и растителен произход – **масла**; химични вещества и продукти – **химични продукти**; артикули, класифицирани главно според вида на материала – **други преработени продукти**; машини, оборудване и превозни средства – **машини**.

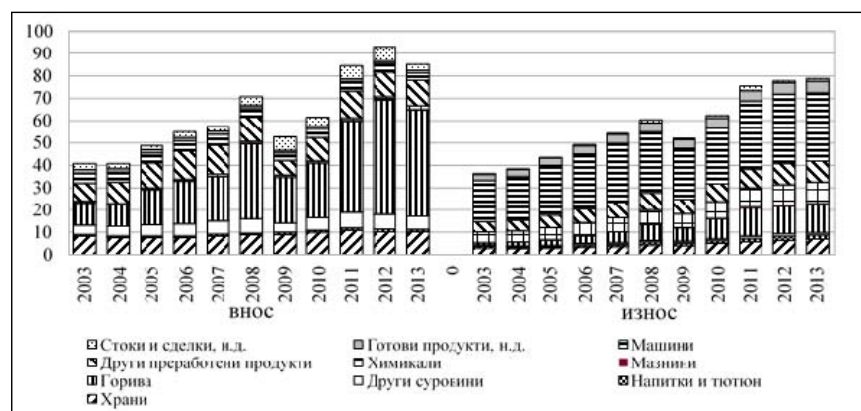
стоки и сделки, идващи от Субсахарска Африка, заемат почти целия обем на вноса от Африка (съответно 98 и 96%). Висок е и дялът на другите суровини и другите преработени продукти (по 84%) и храните (77%), докато при мазнините той е едва 20%, а при разнообразните готови продукти – 15%. Само три продуктови групи се отклоняват сериозно от общия дял при износа – и тук най-голям дял имат напитките и тютюна (73%) и неклассифицираните стоки и сделки (67%), но с най-малък са другите суровини (30%).

Субсахарска Африка заема по-съществено място в общата извънобщностна търговия на ЕС при храните (11%), горивата (10%) и напитките и тютюна (8%). Това са водещите групи стоки по този показател при вноса (съответно 12%, 14% и 10%), следвани от другите суровини (9%) и другите преработени продукти (7%), докато при износа по-голям дял имат горивата (10%), храните (9%) и мазнините (8%).

Въпреки че общият обем на вноса и износа на ЕС за африканските държави от АКТБ е почти еднакъв през 2013 г. (съответно 86 и 80 млрд. евро), са налице сериозни разлики в търговския баланс по отделните групи стоки – салдото е силно положително при машините (27 млрд. евро), химикалите (8 млрд.) и разнообразните готови продукти (4 млрд.) и със значително негативно изражение при горивата (35 млрд.), храните (6 млрд.) и другите суровини (5 млрд.).

За периода 2003-2013 г. най-много се увеличава търговията с горива (49% средногодишно, общо с 49 млрд. евро). При всички останали стокови групи повишаването е доста по-слабо (15-20%), като най-бавно расте търговията с машини и разнообразни готови продукти (13% средногодишно). Въпреки това съществен като стойност е ръстът при машините (11 млрд.), другите суровини (8 млрд.), храните и химикалите (по 6 млрд.). Горивата са продуктовата група, при която е налице най-голямо повишение както при вноса, така и при износа (съответно 5 и 13 пъти). По-сериозното измерение при износа се дължи на по-ниската стойност за началните години на периода – под 1 млрд. евро, докато при вноса тя е малко над 10 млрд. Голямото нарастване на стойността на търговията с горива може да бъде обяснено донякъде с чувствителното покачване на цените на тези суровини на световните пазари, но влияние оказва и сключването на

дългосрочни концесии и договори между някои от държавите в ЕС и тези в Субсахарска Африка. При всички останали продукти ръстът при износа за разглеждания период е 2-2.5 пъти, като в стойностно изражение най-сериозен е при машините (12 млрд. евро), химикалите и другите преработени продукти (по 5 млрд.) и храните (4 млрд.). Много по-слабо е увеличението на вноса – около 11-13% средногодишно за всички продукти с изключение на горивата (43%, 37 млрд. евро), другите преработени продукти (25%, 3 млрд.) и храните (19%, 2 млрд.), а при машините, разнообразните готови продукти и неклассифицираните другаде стоки и сделки дори се наблюдава намаляване на вноса – с 0.5-1 млрд. евро за целия период.

Фигура 4. Стокова структура на търговията на ЕС със Субсахарска Африка (2003-2013, млрд. евро)

Източник: Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995) и собствени изчисления.

През разглеждания период се наблюдават две отклонения от тенденцията към нарастване на обема на търговията. Едното може да бъде обяснено донякъде с началото на световната финансова криза през 2009 г., когато намалява обемът на търговията с всички продуктови групи - най-чувствително при горивата (с 14 млрд. евро спрямо 2008 г.), другите преработени продукти и машините (с по 5 млрд.). При почти всички стоки обаче този спад е компенсиран още през следващата година с изключение на горивата и машините, при които стойността от 2008 г. е достигната през 2011 г. Другото отклонение е през последната година от разглеждания период, не е толкова сериозно (общо 7 млрд. евро) и не

засяга всички стокови групи, а само неклассифицираните стоки и сделки (3.5 млрд.), горивата (2.5 млрд.), другите суровини (1 млрд.) и машините (0.5 млрд.), докато при останалите продукти е налице нарастване, макар и по-слабо в сравнение с общата за периода тенденция. И при двата случая спадът за всички стокови групи е значително по-голям при вноса (общо 19 млрд. евро през 2009 г. и 8 млрд. през 2013 г.), отколкото при износа (общо 8 млрд. евро през 2009, а през 2013 г. се отчита дори увеличение с 1 млрд. евро).

Търговията на ЕС с най-големия търговски партньор сред регионите за сключване на СИП – Западна Африка, е концентрирана в горива (60%, 41 млрд. евро) и машини и храни (по 12%, 8 млрд. евро). Първите изцяло доминират вноса (80%), водят и при износа (36%), където по-съществено място заемат и машините (27%), а храните имат относително равен дял и в импорта, и в експорта (12%). Именно търговията с горива с този регион е и с най-висок дял в търговията на ЕС със Субсахарска Африка (69%), като той е много по-силно изразен при износа, отколкото при вноса (съответно 88% и 63%). В тази продуктова група Западна Африка има и отчетлив дял от общата извънобщностна търговия на ЕС – 6.7%. Това са стоките, при които нарастването на обема на търговията е най-голямо – с 35 млрд. евро (59% средногодишно, 5 пъти при вноса и над 13 пъти при износа), докато при всички останали ръстът е с 11-17% средногодишно. Сериозното покачване на обема, особено на износа на горива, води и до увеличаващо се негативно изражение на общия търговски баланс през разглеждания период, достигащо до 8 млрд. евро за 2013 г., като отрицателното салдо в търговията с горива (19 млрд. евро) е компенсирано донякъде от положителното при машините (8 млрд.), химикалите и другите суровини (по 2 млрд.).

Въпреки че е доста по-малка като обем (17 млрд. евро за 2013 г.), стоковата структура на търговията на ЕС с региона на Централна Африка е много сходна с тази със Западна Африка – доминират горивата (45%, 71% от вноса и едва 4% от износа), следвани от машините (16%, 39% от износа и под 0.5% от вноса), другите суровини (13% и по двата показателя) и храните (9%, 16% от износа и 6% от вноса). И тук търговският баланс е отрицателен (3.5 млрд. евро), но

негативното изражение от вноса на горива (7 млрд. евро) е донякъде компенсирано от положителната стойност на салдото при машините (2.7 млрд. евро). Както и в търговията със Западна Африка, износът расте по-бавно от вноса, което води до увеличаване на дефицита по текущата сметка. Най-съществен ръст през разглеждания период бележат горивата (6 млрд. евро, 39% средногодишно), като той е значително по-голям при износа (8.5 пъти), отколкото при вноса (4.2 пъти). Макар и по-бавно и с по-ниски стойности, се увеличава и търговията с машини и други преработени изделия (по 1 млрд. евро, съответно 13 и 17% средногодишно). Като основен търгуван продукт в региона горивата заемат 13% от търговията на ЕС с африканските държави от АКТЬ, докато при всички останали продуктови групи тя е около 9-10% (с изключение на много слабо присъствие на мазнините - едва 3%). Единствено горивата имат и по-отчетливо място в извънобщностната търговия на ЕС – 1.2%, 1.5% от вноса.

Водещи в търговията на ЕС с региона на Южноафриканската общност за развитие са машините (30%, 19 млрд. евро), другите преработени продукти (21%, 14 млрд. евро) и горивата (17%, 11 млрд. евро), като първите заемат почти половината от износа за региона (49%), а другите две групи – почти 2/3 от вноса (съответно 28 и 32%). За периода 2003-2013 г. най-сериозно се повишава обемът на търговията с горива (с 8 млрд. евро), машини (с 6 млрд.) и други суровини (с 5 млрд.). Ръстът на износа общо е по-голям от този на вноса (съответно 2.1 и 1.6 пъти), което се отразява и върху промяната в търговския баланс – в началото на периода той е с негативно изражение от 3 млрд. евро, докато към края има същата, но вече положителна стойност. През 2013 г. салдото е силно положително при машините (13 млрд. евро), химикалите, разнообразните готови продукти и храните (по 2.5 млрд. евро) и отрицателно при горивата (9 млрд.) и другите суровини (4 млрд.). Южноафриканската общност за развитие заема важно място в общата търговия на ЕС със Субсахарска Африка с неklasифицирани стоки и сделки (75%, 86% от вноса), други суровини (67%, 78% от вноса), мазнини (64%, 75% от износа) и машини (56%, 81% от вноса).

Регионът има относително по-силно присъствие в извънобщностната търговия на ЕС при другите суровини (3.7%) и напитките и тютюна (3.6%).

Въпреки относително малкия дял на региона на Източна и Южна Африка в търговията на ЕС с африканските региони за сключване на СИП (5.5%), той има по-сериозно място при разнообразните готови продукти (17%, 1 млрд. евро), напитките и тютюна и храните (по 13%, по 2 млрд. евро). От гледна точка на търговията със самия регион водещите търгувани продуктови групи са храните (27%) и машините (24%), като първите заемат 44% от вноса, а вторите – 42% от износа на ЕС за региона. Както вече беше отбелязано, търговията на ЕС с Източна и Южна Африка се увеличава най-бавно в сравнение с останалите (едва 1.4 пъти) - единствено при химикалите и другите суровини повишението е малко по-голямо (съответно 2.8 и 2 пъти). Като позитивен обаче може да се отбележи фактът, че износът нараства по-бързо от вноса (съответно 1.6 и 1.2 пъти), което води и до положително салдо от 1.3 млрд. евро за 2013 г., дължащо се главно на положителните стойности при машините (2.1 млрд.) и химикалите (0.9 млрд.), а единствената стокова група с по-съществено негативно салдо са храните (1 млрд. евро).

Най-малкият регион за сключване на СИП – Източноафриканската общност, заема и най-незначително място в търговията на ЕС със Субсахарска Африка (3.4%, 5.7 млрд. евро), като единствените стоки с по-отчетливо присъствие са другите суровини (10%) и химикалите (8%). Основни в търговията са групите на машините (30%), храните (23%), химикалите и суровините (по 13%), като износът е концентриран главно в машини и химикали (съответно 46 и 22%), а вносът – в храни и суровини (съответно 51 и 29%). Износът расте близо два пъти по-бързо от вноса (съответно с 21 и 11% средногодишно), най-вече по отношение на горивата (5.5 пъти), напитките и тютюна (3.8 пъти) и храните (3.3 пъти). Като стойност най-голямо е увеличението на износа на машини (1 млрд. евро). По-бързият темп на нарастване на износа води и до постигането на положително салдо в търговията (1.4 млрд. за 2013 г.).

Анализът на стоковата структура на търговията на ЕС с регионите за сключване на СИП в Африка още веднъж подчертава силната зависимост на

Субсахарска Африка от износа на продукти от първичния сектор и вноса на преработени продукти. Това е ясен индикатор за потенциалните възможности, които се откриват пред развитите индустриални държави, за износ на преработени продукти в тази част на света. Тази тенденция е характерна за търговията на ЕС както с целия регион, така и с всеки от съществуващите блокове за сключване на СИП. За отделните региони са характерни различни тенденции в динамиката на търговските потоци, като растящият дефицит по текущата сметка в търговията със Западна и Централна Африка е компенсиран само донякъде от обратната тенденция в останалите региони. Обемът на търговията с всички стокови групи има ясно изразена тенденция към нарастване, като изключение е 2009 г., когато се наблюдава спад на стойността на търговията с всички стоки в резултат от световната финансова криза. Намаление се отчита и през 2013 г., но то засяга само вноса на определени продуктови групи.

3.3. Мястото на страните-членки на ЕС от Централна и Източна Европа в търговските отношения с регионите за сключване на СИП в Африка

Държавите от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) имат относително малък дял от търговията на ЕС с Африка – 3.7% за 2013 г. (11.8 млрд. евро), като той е значително по-висок при износа (5.9%), отколкото при вноса (1.6%). Износът е и с доста по-големи стойности, превишавайки вноса над 3 пъти – съответно 9 млрд. и 2.7 млрд. евро за 2013 г.

Най-активни в търговията с Африка са Полша (24.4% от обема на търговията на ЦИЕ), Румъния (20.5%) и Чехия (13.7%), а на четвърто място е България с 10.3%. При вноса безспорен лидер е Полша (33.1%), следвана от Румъния, Чехия и Словения (с по около 13%) и България (8.6%), а сред най-големите износни дестинации са Румъния (22.7%) и Полша (21.8%), следвани от Чехия (13.9%), Унгария (11.9%) и България (10.8%). Единствената държава от ЦИЕ, която има по-сериозно присъствие (над 1%) в стойността на търговията на ЕС с държавите в Африка, е Полша (1.1%) с 0.8% от вноса и 1.4% от износа на ЕС за континента.

Съществени са разликите в динамиката на търговията на страните от Централна и Източна Европа с Африка – средногодишно обемът на търговията се увеличава близо три пъти по-бързо от този на ЕС-28 (съответно 28 и 10%), но

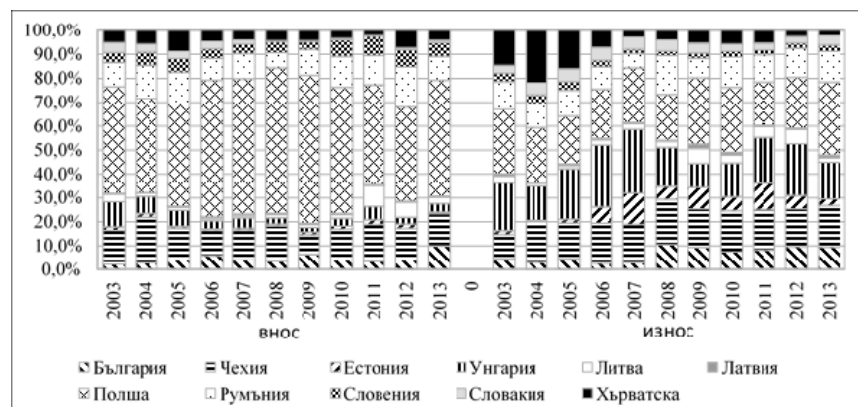
процесът не протича равномерно – наблюдават се сериозни размивания за отделните държави. Най-бързо се покачва търговията на България (70% средногодишно, общо нарастване от близо 1.1 млрд. евро), а най-голяма като стойност е промяната за Полша (2 млрд. евро), където обаче темпът на растеж е доста по-нисък (22% средногодишно), и Румъния (2 млрд. евро), като тук увеличението е доста по-значително (43% средногодишно). Следват Чехия (1.2 млрд. евро, 26% средногодишно) и Унгария и Словения (съответно 0.8 и 0.7 млрд. евро, 20 и 35% средногодишно). При държавите от ЦИЕ не се наблюдава съществена промяна на обема на търговията в резултат от глобалната финансова криза. Минимален спад (300 млн. евро), и то само по отношение на вноса, е налице единствено през 2009 г., но той е компенсиран още през следващата година от чувствително по-голямо нарастване (1.2 млрд. евро, 18% спрямо 2009 г.).

Съществени са разликите при износа и вноса – започвайки от почти еднаква стойност от около 1.5 млрд. евро през 2003 г., първият показател нараства близо 6 пъти, а вторият – едва 2 пъти през разглеждания период, което се отразява и върху стойностното им изражение през 2013 г. И тук са налице сериозни разлики между отделните държави от ЦИЕ – най-бързо се повишава износът на Литва (83% средногодишно), следвана от България (73%), Словения (67%) и Словакия (60%), а – най-бавно – на Полша (32%), Естония и Унгария (по 39%). Стойността на нарастването пък е най-голяма за Румъния (1.7 млрд. евро), Полша (1.6 млрд.), Чехия (1.1 млрд.) и България (0.9 млрд.). България е единствената държава, където се наблюдава по-сериозно увеличаване на вноса – 58% средногодишно. При повечето от останалите страни ръстът е около 15-20%, при Полша и Чехия – около 7% средногодишно, а вносът на Унгария и Естония от Африка дори намалява – съответно с 1 и 26% за целия период. Като стойност с най-голям ръст отново е Полша (425 млн. евро), следвана от Румъния, Словения и България (съответно 240, 230 и 200 млн. евро).

Най-съществено място в търговията на страните от ЦИЕ с Африка през 2013 г. заемат машините (39%), следвани от храните (15%), другите суровини и другите преработени продукти (по 12%). Машините доминират и износа (42%), и вноса (29%), като при износа втора група са храните (16%), следвани от

другите суровини (13%), а при вноса второто място е за другите суровини (23%), следвани от храните (12%), другите преработени продукти, горивата и химикалите (по 9%). Салдото за 2013 г. е положително във всички стокови групи с изключение на напитките и тютюна, достигайки до 1 млрд. евро при храните и 3 млрд. при машините. По-сериозно присъствие в търговията на ЕС-28 държавите от ЦИЕ отбелязват при другите суровини (11% от общата търговия на ЕС с Африка, 14% от износа и 9% от вноса), храните (10%, 12% от износа и 6% от вноса) и напитките и тютюна (7%, 4% от износа и 14% от вноса). Най-голям ръст през изследвания период пък бележат мазнините (22 пъти спрямо 2003 г.), машините и горивата (по 5 пъти), химикалите и храните (по 4 пъти).

През 2013 г. общият обем на търговията на страните от ЦИЕ с тези от Субсахарска Африка е на стойност 5.2 млрд. евро, като износът превишава вноса почти тройно – съответно 3.8 и 1.4 млрд. евро. И по този показател делът на държавите от ЦИЕ от общата търговия на ЕС е относително нисък – 3.2%, като при износа той е доста по-висок, отколкото при вноса – съответно 4.7 и 1.7% от стойността на съответния показател за ЕС-28. Трябва да се отбележи, че делът на африканските държави от АКТБ спрямо общата търговия с Африка е доста по-нисък при страните от ЦИЕ, отколкото при ЕС-28 – съответно 44 и 51%.

Фигура 5. Дял на държавите от ЦИЕ от търговията със страните от АКТБ (%)

Източник: Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995) и собствени изчисления.

Лидер в това отношение отново е Полша (36%, 1.9 млрд. евро за 2013 г.), следвана от Чехия (16%), Румъния и Унгария (по 12%) и България (10%), а останалите страни заемат относително малък дял от обема на търговията – по 1-3%. Полша е и единствената държава, която има по-съществен дял от търговията на ЕС-28 със страните от Субсахарска Африка – 1.1% през 2013 г. Подобна е ситуацията и по отношение на износа, а при вноса доминацията на Полша е още по-ясно изразена (49%). Други държави с по-сериозен дял са Чехия (13%), България и Румъния (по 10%), а при всички останали страни през 2013 г. вносът е на стойност под 85 млн. евро.

Както беше посочено, общо за страните от ЦИЕ делът на търговията със Субсахарска Африка спрямо тази с целия континент е доста по-нисък от този на ЕС-28. Тук обаче разликите между отделните държави са огромни – ако при някои страни от АКТБ заемат едва 20-30% от търговията с Африка (Словения, Латвия, Румъния, Словакия, Литва), то при други делът надвишава този за ЕС-28 – (Чехия, Унгария), стигайки до 65% при Полша и 75% при Естония. За България това съотношение е близко до средното за ЦИЕ – 42%. Сходно е и съотношението при износа - при повечето държави измерението му е с 2-5 процентни пункта по-ниско с изключение на лидерите Естония (77%) и Полша (57%), както и на България (36%). Малко по-различно е положението при вноса, където най-висок дял на търговията със Субсахарска Африка спрямо тази с целия континент се наблюдава при Полша (79%) и България (64%), следвани от Унгария и Естония (по 60%) и Чехия (54%), докато за Словакия този дял е едва 10%. Тези тенденции произтичат както от поддържането на наследени от миналото въннотърговски връзки с конкретни африкански държави, така и от опита на някои от страните в ЦИЕ да диверсифицират въннотърговските си взаимоотношения, особено във връзка с износа.

И при търговията със страните от АКТБ нарастването в държавите от ЦИЕ е доста по-голямо, отколкото в ЕС-28 (съответно 2.1 и 3.5 пъти за периода 2003-2013 г.). Лидер отново е България със средногодишен ръст от 85%, следвана от Латвия (46%), Естония (36%) и Чехия (32%). И тук в стойностно изражение водещо място заема Полша (1.3 млрд. евро), следвана от Чехия (650 млн. евро),

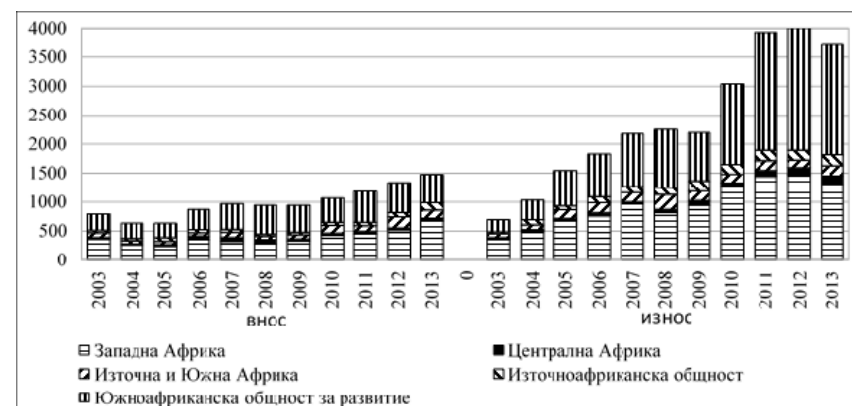
Румъния (460 млн.) и България (400 млн.). Важно е да се отбележи, че огромният ръст, който се наблюдава при България, а и при някои от другите страни от ЦИЕ, се дължи до голяма степен на много ниските базови обеми на търговия от 2003 г.

При този показател, както и при търговията с цяла Африка, същественият ръст е предимно в резултат от повишаването на стойността на износа. През 2003 г. вносът и износът стартират при относително еднакви нива - съответно 0.8 и 0.7 млрд. евро, но докато първият показател расте с едва 0.7 млрд. евро (8% средногодишно), при втория повишението е с над 3 млрд. (40% средногодишно). И по двата показателя лидер като дял е България (съответно 73 и 91% средногодишно), а като стойност – Полша (съответно 360 и 950 млн. евро). Но докато при износа почти всички държави от ЦИЕ отбелязват сериозен средногодишен ръст (Унгария, Литва, Словения – по 25-30%; Румъния, Полша, Словакия – по 45-50% Латвия – 60%, Чехия – 74%, Естония – 81%), при вноса единствените страни освен България, при които има по-осезаемо увеличение, са Латвия (18%), Словения (14%) и Полша (10%), а при Естония, Унгария и Словакия дори се отчита спад (съответно с 18, 35 и 53% за 2013 спрямо 2003 г.). Влиянието на глобалната криза върху при търговията със страните от АКТБ е още по-слабо изразено - през 2009 г. нейният обем намалява с едва 60 млн. евро. Наблюдава се обаче минимален спад и през последната година от периода, дължащ се най-вече на намаление в търговията на Естония (150 млн. евро), Унгария (280 млн. евро), Литва (190 млн. евро) и Румъния (90 млн. евро), който е донякъде компенсирал от ръст при Полша (480 млн.) и България (50 млн.).

Търговията на държавите от ЦИЕ с тези от Субсахарска Африка е доминирана от машините (42%, 1.5 млрд. евро), следвани от другите преработени продукти (13%, 690 млн. евро), другите суровини (12%, 640 млн.) и храните (11%, 560 млн.). Другите суровини и напитките и тютюна са единствените групови стоки с по-съществен дял в общата търговия на ЕС – съответно 5.3 и 5.1%, като при вторите делът на вноса на ЦИЕ е 14.2% от този на ЕС. Именно това е и продуктовата група, при която делът на търговията с държавите от АКТБ спрямо тази с целия континент е най-голям – 77% (99.9% от вноса), следвана от мазнините (55%, 64% от износа) и другите суровини и

машините (по 48%). В това отношение значителен дял при вноса имат и храните (83%), другите преработени продукти (73%) и другите суровини (64%). И тук, както при търговията с целия континент, най-сериозно повишение се отчита при мазнините (над 100 пъти), следвани от горивата (над 10 пъти) и машините (над 4 пъти), като този ръст е концентриран главно в износа.

Основни търговски партньори на държавите от ЦИЕ сред регионите за сключване на СИП са Южноафриканската общност за развитие (46%, 2.4 млрд. евро) и Западна Африка (38%, 1.9 млрд.), следвани от Източна и Южна Африка и Източнаафриканската общност (по 6%, 320 млн. евро) и Централна Африка (3.5%, 180 млн.). Делът на лидерите при износа е още по-висок – съответно 51 и 34%, а при вноса позициите им са разменени – Западна Африка (46%) и Южноафриканската общност за развитие (33%).

Фигура 6. Търговия на страните от ЦИЕ с регионите за сключване на СИП в Африка (2003-2013, млн. евро)

Източник: Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995) и собствени изчисления.

Най-голям ръст през разглеждания период бележат Южноафриканската общност за развитие (45% средногодишно) и Източнаафриканската общност (38%), като тази тенденция е още по-силно изразена при износа (съответно 84 и 56% средногодишен ръст). При вноса най-значително е процентното нарастване в Източнаафриканската общност (26% средногодишно), най-ниско - в Централна Африка (11%), а в останалите региони то е около 15%. В началото на

изследвания период (2003-2005 г.) лидер в търговията на страните от ЦИЕ (както е и за целия ЕС) е регионът на Западна Африка, след което обемът ѝ се изравнява с този на търговията с Южноафриканската общност за развитие (2006-2010 г.), която продължава да заема водещо място и през последните години, най-вече поради значително по-сериозното нарастване на износа за този регион.

Обемът на търговията на страните от ЦИЕ както с Африка общо, така и с държавите от АКТБ показва значително по-съществен ръст от този на ЕС-28. Това се дължи основно на много по-бързото повишаване на износа (4-5 пъти по-голямо, отколкото при ЕС-28), докато вносът се увеличава с близки до общите за Съюза темпове. При търговията на страните от Централна и Източна Европа се наблюдават характерните за целия ЕС тенденции и по отношение на стоквата структура – търговията е концентрирана в относително малко групи стоки, и като географско разпределение – лидери са регионите на Южноафриканската общност за развитие и Западна Африка, които разменят местата си в продължение на разглеждания период. За разлика от търговията и на Африка, и на държавите от АКТБ с ЕС обаче, при ЦИЕ не се наблюдават сериозни спадове в резултат от глобалната финансова криза и от кризата в Еврозоната. Другата съществена разлика при търговията на държавите от ЦИЕ със Субсахарска Африка е много по-голямото нарастване на износа през разглеждания период в сравнение както с това на вноса, така и с ръста на износа на ЕС-28 за региона.

Въпреки по-малкия обем на търговията в сравнение с Полша, която като най-голяма от разглежданите икономики е безспорен лидер, а също и в сравнение с Румъния и Чехия, по всички показатели България заема едно от челните места в търговията с Африка. Тя е сред водещите в Централна и Източна Европа и в търговията с държавите в рамките на преговори за сключване на СИП, като е безспорен лидер по отношение на темповете на нарастване както на вноса, така и на износа. Подробен анализ на външнотърговските отношения на България с държавите от Африка е направен в част 5.

4. Други фактори, влияещи върху външнотърговските отношения на ЕС с държавите и регионите в Африка

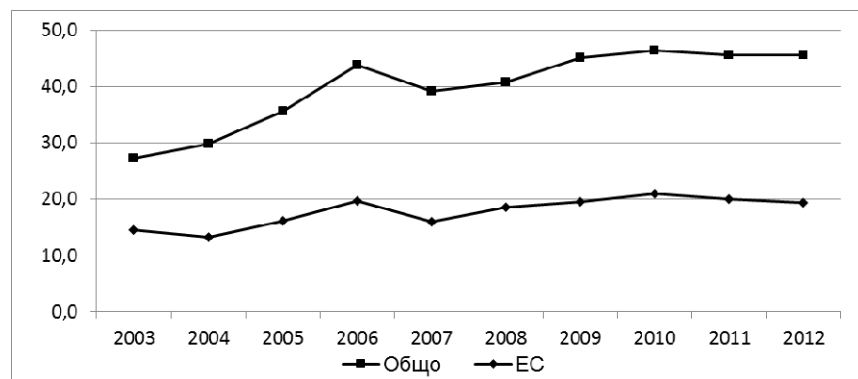
За получаване на комплексна картина на развитието на търговските отношения между ЕС и РИО в Африка накратко ще бъдат разгледани и официалната помощ за развитие (ОПР), преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ), паричните трансфери от емигранти, влиянието върху данъчните приходи на африканските държави, доминацията на чуждестранни банки в банковия сектор на африканските държави, реструктурирането на глобалното търсене и други фактори, доколкото те имат отражение върху външнотърговските отношения.

4.1. Официална помощ за развитие

Последните данни на ОИСР показват, че над 45% от общата помощ, предоставяна от ЕС, отиват за Африка (ОЕСД, 2013а). Данните сочат също, че размерът на помощта се увеличава въпреки глобалната финансова криза, което съответства на поетите от държавите и институциите в ЕС ангажименти, като абсолютните стойности нарастват дори през 2010 г. Това се дължи донякъде на ефекта на забавянето – трябва време, за да се вземат политически решения, които да отговарят на случващото се в икономически план (ЕСА, 2013а).

Със задълбочаването на дълговата криза в ЕС европейските правителства са принудени да ограничат разходите си, което ще доведе до съкращаване на официалната помощ за развитие за развиващите се страни. Франция съкращава двустранната помощ заради обвързаността ѝ с БВП, Ирландия вече е намалила общия бюджет за ОПР с 22%, Германия планира да понижи държавните си разходи с 81,6 млрд. евро за периода 2011-2014 г. Гърция, Испания, Португалия и Италия пък вече прилагат строги режими на икономии. Тези мерки ще се отразят сериозно на Африка, защото континентът зависи силно от ЕС за ОПР. ОПР от ЕС е над 80% в четири държави (Алжир, Мавриций, Тунис и Мароко), над 50% в 23 и най-малко 20% във всички африкански страни (World Bank, 2011).

Само за периода 2010-2012 г. ОПР от ЕС за държавите в Африка намалява със 7.6% (над 1.5 млрд. USD). Спадът е най-голям като дял в Испания (71%), Италия (70%), Гърция (63%) и Кипър (51%), а като стойност – в Нидерландия (667 млн. USD), Испания (655 млн.), Белгия (463 млн.) и Франция (448 млн. USD). Въпреки заявеното съкращаване на публичните разходи ОПР от Германия и Швеция за периода 2010-2012 г. нараства – съответно с над 750 млн. (45%) и 110 млн. USD (12%).

Фигура 7. Официална помощ за развитие в Африка 2003-2012 г. (млрд. USD)

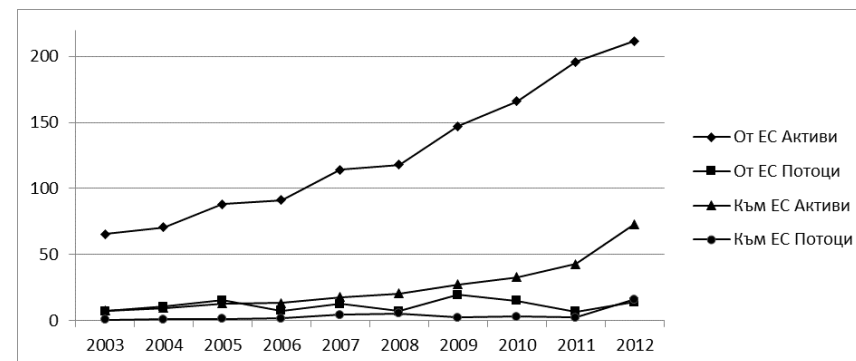
Източник: OECD Aid Statistics и собствени изчисления.

Позитивното е, че вероятното намаляване на притока на ОПР към Африка може да насърчи и да засили националната и алтернативната мобилизация на ресурси. Отслабването на зависимостта на африканските икономики от донорите също ще допринесе за това африканците по-лесно да “вземат съдбата си в собствените си ръце” (Мбеки, 2011).

4.2. Преки чуждестранни инвестиции

От 2003 до 2012 г. потоците на преки чуждестранни инвестиции от Европейския съюз към африканските икономики, включени в преговорите за подписване на СИП, са се увеличили значително – от 7 млрд. до 17 млрд. евро. Това нарастване обаче е доста неравномерно през годините – през 2006, 2008 и 2011 г. се наблюдава спад до стойността от 2003 г., докато пик в инвестиционната активност на ЕС е налице през 2005 (15 млрд.) и особено през

2009 г. (почти 20 млрд. евро). Страните от ЕС са продължили да получават доход от своите инвестиции в Африка в размер, приблизително равен на този на потоците от ПЧИ към Африка.

Фигура 8. ПЧИ на ЕС от и в африканските държави, включени в рамката на преговорите за СИП (млрд. евро)

Източник: Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995) и собствени изчисления.

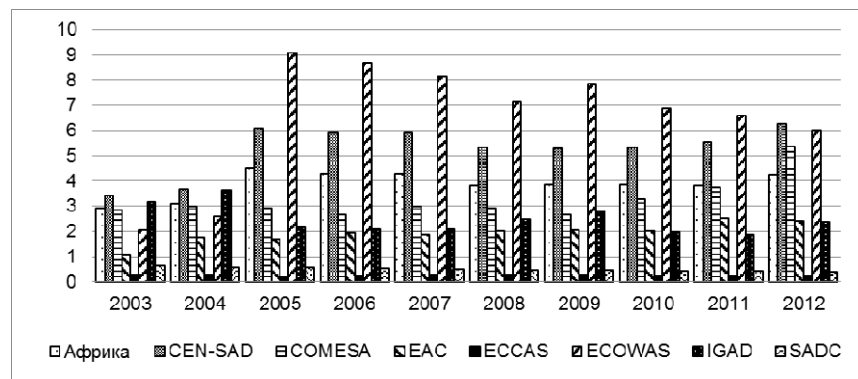
Тенденцията предполага, че в африканските икономики не трябва да се очаква значително намаляване на инвестиционните активи на ЕС, освен ако кризата в Съюза не се задълбочи сериозно и не стане по-различна от световната финансова криза от 2008 г. За периода 2003-2012 г. тези активи се увеличават над три пъти – от 65 млрд. до 212 млрд. евро. Потоците на ПЧИ в Африка потенциално могат да нараснат и поради намаляването на привлекателността на пазарите на държавите от ЕС и САЩ. Данните показват, че нивата на потреблението и бизнес-доверието за тези пазари са като през 2009 г., когато Европейският съюз е в рецесия. Въпреки това съставът на инвестиционните активи може да претърпи промяна – от високорискови проекти към такива със сравнително по-нисък рисков фактор.

Същевременно африканските инвеститори могат да получат възможност за придобиване на държавни компании в Европа, ако някои затруднени европейски страни търсят ликвидност. Това е реална възможност, като се има предвид, че потоците на ПЧИ от Африка в ЕС нарастват над 30 пъти – от 0,5 млрд. до близо 16 млрд. евро, отбелязвайки пик през 2008 г. (8 млрд.), спад до 2 млрд. за 2009-

2011 г. и нов драстичен ръст през 2012 г. Произходът на потоците на ПЧИ от Африка за 2014 г. е от трите най-големи африкански икономики - РЮА (24%), Нигерия (19%) и Египет (16%). За разглеждания период стойността на активите се повишава над 10 пъти (от 7 млрд. до 73 млрд. евро), като сериозен ръст се отчита по време на и след глобалната криза – от едва 17 млрд. евро през 2007 г., през 27 млрд. през 2009 г., 43 млрд. през 2011 г., до сегашната стойност от 73 млрд. евро.

4.3. Парични трансфери

Трансферите от емигранти са значителен дял от доходите на много домакинства в развиващите се държави (за 2013 г. в Африка те са 3,1% от общия БВП). Повишаването на безработицата и понижаването на доходите поради икономическия спад водят до намаляване и на паричните трансфери. Въпреки че през 2009 г. в резултат от глобалната финансова криза трансферите намаляват, през 2010 г. те се увеличават почти до размера от 2008 г. и нарастват постоянно след това, достигайки до 4,24% през 2012 г.

Фигура 9. Парични трансфери от емигранти (% от БВП)

Източник: UNCTADStat и собствени изчисления.

Прогнозите на Световната банка са, че през следващите няколко години трансферите за Африка ще се увеличат. Това обаче подлежи на преразглеждане от гледна точка на кризата в Еврозоната, защото тя може да създаде постоянна безработица, да повлияе негативно върху възможностите за работа на

емигрантите и да допринесе за затягане на режима спрямо новите такива. Това би довело до спадане на паричните трансфери.

За 2012 г. най-висока е стойността на паричните трансфери от емигранти в CEN-SAD (50 млрд. USD), следвана от ECOWAS (25 млрд.) и COMESA (18 млрд. USD). Това са и общностите, където тези приходи нарастват най-бързо за периода 2003-2012 г. (съответно над 4, 10 и 3 пъти) и където делът им в БВП е най-висок – съответно 6.2, 6 и 5.3% за 2012 г.

4.4. Данъчни приходи

Намаляването на търсенето на африкански износ от страна на Европа може да повлияе негативно и върху данъчните приходи, особено от гледна точка на свързаните с търговията и ресурсите данъци, което би затруднило африканските страни да поддържат планираните нива на публични разходи (в т.ч. и планираните инфраструктурни инвестиции в дългосрочен аспект). Най-силно изложени на фискални рискове са държавите с висок бюджетен дефицит.

Намаляването на данъчните приходи може да е сериозно и сред износителите на горива и минерали. Данъците, свързани с ресурсите, остават най-важен финансов източник за няколко страни, достигайки до 66% в Либия и 39% в Ангола през 2007 г. Средно свързаните с ресурси приходи от данъци са почти три пъти повече като дял от БВП през периода между края на 90-те години на миналия век и началото на финансовата криза, когато отново стават около 15% от БВП.

4.5. Цена на кредитиране

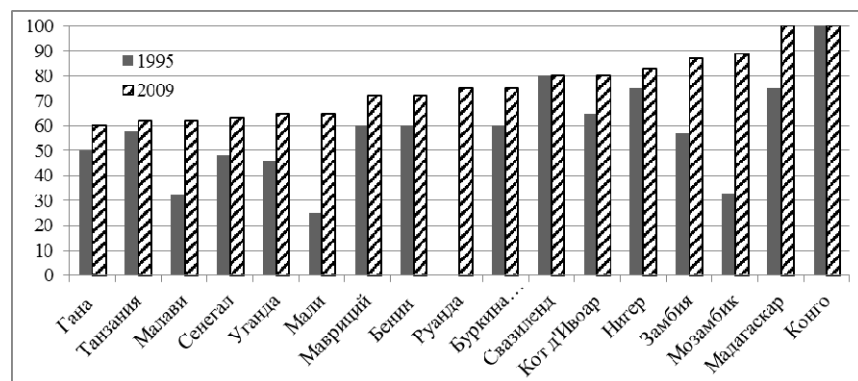
Този риск засяга най-пряко развиващите се страни като Република Южна Африка и Египет. В тях се наблюдава и свиване на портфейлните потоци поради намалената склонност към риск на инвеститорите. Освен това повечето развиващи се пазари, например Кения, Уганда, Танзания и Нигерия, които забавят издаването на суверенни облигации в условията на глобалната финансова криза, решават да направят същото и сега. Тези, които все още планират издаването на облигации като Гана, вероятно ще се изправят пред значително по-високи разходи.

Шокът от подобни сътресения на глобалния фондов пазар ще се концентрира върху държави със слаб фискален баланс и висока задлъжнялост. Това се отнася особено за външната задлъжнялост. Сред най-уязвимите спрямо този риск държави са Либерия, Гвинея-Бисау, Зимбабве и ДР Конго, чийто външен дълг надвишава 100% от БВП.

Същевременно европейската дългова криза може да създаде възможности за развиващите се пазари в Африка, защото би могла да накара инвеститорите да преразпределят портфолиата си от облигации на развити държави към такива на развиващи се страни.

4.6. Чуждестранни банки

Влиянието на европейската дългова и банкова криза, особено върху частния сектор в Африка, може да бъде засилено от затягането на кредитните пазари поради недостиг на ликвидност на банките и породената от него несигурност. Възможно е пред африканските банки да възникнат проблеми при осигуряването на кредитни линии на международните пазари. Последниците ще са различни в зависимост от степента на финансова интегрираност - например наличието на чуждестранни банки, което е потенциално възможен канал за предаване на финансовите проблеми.

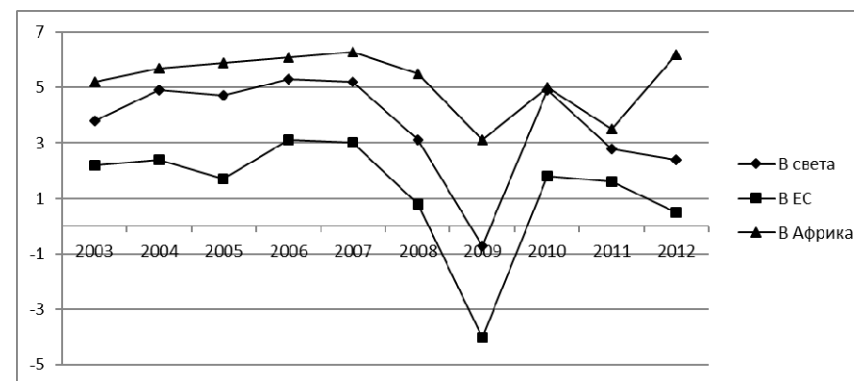
Фигура 10. Дял на чуждестранните банки в избрани африкански държави
Източник: по Seong Kang, Kamara and Brixiova, 2010, с. 7.

Пазарният дял на чуждестранни банки е над 70% в 7 африкански държави, а над 70% от банките в 11 държави са чуждестранни, включително и в 4 страни от зоната на френския франк (Бенин, Буркина Фасо, Кот д'Ивоар и Нигер).

4.7. Световната финансова криза, кризата в Еврзоната и Африка

През последните три десетилетия в Африка се наблюдава положителен растеж, свързан с непостижимо преди това развитие на икономиките, които понасят негативните ефекти от глобалната финансова и икономическа криза по-добре от тези в много други региони. Дори според очакванията на редица изследователи през следващото десетилетие континентът ще стане най-бързо развиващия се регион в света (ЕСА, 2012).

Много африкански държави реагират доста добре спрямо финансовата криза в сравнение с други икономики. В началото на световната финансова и икономическа криза този "имунитет" на Африка към отрицателните последици на кризата е прогнозиран предвид ограничената финансова интеграция на континента с останалата част на света (Seong Kang, Kamara, G, A. and Brixiova, Z., 2010). В African Economic Outlook 2011 се изтъква, че африканските икономики са преодолели спада, причинен от глобалната рецесия, с темпове на растеж, достигащи 4,9% през 2010 г. спрямо 3.1% през 2009 г.

Фигура 11. Реален ръст на БВП (%)

Източник: World Economic Outlook Database и собствени изчисления.

Въпреки това продължаващата дългова криза в някои държави от ЕС крие сериозни рискове за икономическото развитие на Африка. Ескалацията на

кризата в Еврозоната, от една страна, намалява доверието в развитите държави, а от друга, негативните шокове създават напрежение в развиващите се страни. Това несъмнено ще окаже ефект върху икономическото развитие на Африка чрез два основни канала. Единият е свързан с външната търговия - намаляващо търсене на африкански износ от страна на Европа, както и реструктуриране на глобалното търсене. Другият се отнася до финансовите рискове за африканските икономики - свиване на официалната помощ за развитие и на данъчните приходи, а също и намаляване на финансовите приходи като преки чуждестранни инвестиции и парични трансфери. В зависимост от силата и формата на различните канали на влияние африканските икономики вероятно ще бъдат изправени пред разнообразни негативни социални и икономически последици.

На базата на предвижданията на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) за влиянието на кризата в Еврозоната Икономическата комисия за Африка очаква намаляване на темпа на растеж на континента с 0,7 и 1,2 процентни пункта през 2012 и 2013 г. при осъществяване на най-лошия сценарий на ОИСР. При оптимално решаване на кризата в Европа темпът на растеж в Африка ще нарасне съответно с 0,3 и 0,6 процентни пункта (ЕСА, 2012, с. 11). Въпреки това икономическата дейност ще бъде засегната при който и да е от сценариите на ОИСР поради пониженото търсене на износа и по-ниските цени на суровините.

Кризата в Еврозоната оказва влияние върху икономическия растеж, а оттам и върху възможностите на африканските правителства да смекчават икономическите ефекти чрез фискална политика. Намаляването на данъчните приходи ще създаде затруднения точно тогава, когато са нужни повече разходи за борба с ефекта от по-голямата безработица и високите цени на храните. Ето защо е необходимо да бъдат взети предвид и социалните последици от намалената икономическа активност и повишената безработица.

Голяма част от финансирането на социалния сектор в африканските държави идва от външна помощ. Множество държави вече изпитват трудности при осигуряването на публични блага и услуги, което води до тежка зависимост

от донорство. Ето защо намаляването на притока на ОПР в резултат от бюджетните рестрикции в държавите-донори, засегнати от кризата, вероятно би предизвикало ограничаване на финансирането на социалните програми. Възможно е промяната в потоците на ОПР през следващите години да доведе до влошаване на условията на живот. Ако кризата в Еврозоната се задълбочи, притокът на ОПР може да спре доста рязко. Намалената помощ за Африка вероятно ще увеличи и нивото на бедността заради ограничаването на ресурсите, насочени към селското стопанство в континента.

Въпреки че не е вероятно да настъпи в краткосрочен план, намаляване на търговията и паричните потоци, породено от икономически спад в Европа, ще породи повишаване на безработицата, уязвимостта и бедността в Африка. Понижаването на приходите и заетостта в секторите, свързани с износа, вероятно ще се разпространи и в други сектори. Спадът в приходите в един сектор ще доведе до намаляване на търсенето в други, особено в тези, обхващащи основните потребителски стоки, поради икономическите взаимобвързаности и негативния ефект на мултиплицирането. Освен това държавите трябва да посрещнат и предизвикателствата на структурните промени, например увеличаването на работната сила, нарастването на търсенето на продукти като петрол, злато и други минерали за сметка на по-слабото търсене в други като туризма, диамантите и овощарството.

Негативният ефектът на европейските активи и притоци на ПЧИ върху африканските икономики ще доведе до по-високо ниво на безработица и бедност поради отсъствието на балансиращ ефект от държавна политика и допълнителен приток на ПЧИ от останалия свят. Същевременно, ако паричните трансфери от емигранти за африканските икономики и домакинства спаднат, те ще са по-уязвими поради намалените приходи и ограничения достъп до социални услуги.

Въпреки че перспективите за растеж на Африка остават стабилни, рисковете за континента от гледна точка на кризата на Еврозоната трябва да се следят и преценяват внимателно, особено относно приходите от износ и финансовите потоци. Ясно е, че такива въздействия ще варират в целия континент, като Северна Африка е най-уязвима към намаляването на търсенето

от страна на ЕС. Въпреки че фискалните рискове, в т. ч. понижаването на данъчните приходи и свиването на официалната помощ за развитие от ЕС, са идентифицирани и разглеждани като възможни, няма ясни доказателства за това дали те ще се осъществят на практика и ако да, до каква степен. Приоритет трябва да бъдат мерките за възстановяване и поддържане на фискалната стабилност, която е основна предпоставка за макроикономическа стабилност в момент на глобална несигурност.

5. Външнотърговски отношения на България с африканските държави и региони

Значението на африканските държави и особено с тези на юг от Сахара за България се определя от нарастващата роля на региона в световната политика и икономика, огромния икономически потенциал и природни богатства, ориентирането им към демократични ценности и пазарна икономика. Политиката на България към африканските страни се основава, от една страна, на традиционно добрите връзки с редица от тях, а от друга - на преференциалните им политически и икономически отношения с Европейския съюз.

Африканското направление на българската външна политика се вписва в приоритетите на страната ни за интегрирането ѝ в европейските структури. България подкрепя политиката на Европейския съюз, насочена към разрешаването на хуманитарните, етническите и социалните проблеми и преодоляването на сложните военни и политически конфликти в района, както и към развитието на отношенията с държавите от африканския, карибския и тихоокеанския регион в рамките на Споразумение от Котону. България следи с голямо внимание процеса на демократизация в страните от региона, както и усилията на международната общност за преодоляване и урегулиране на регионалните конфликти и проблемни ситуации. Във връзка с това залегналите цели в Дългосрочната стратегия на ЕС за активизиране на сътрудничеството с африканските държави с оглед тяхното икономическо и социално развитие е едно добро начало. Отношенията с африканските страни на юг от Сахара започват постепенно да се подобряват, а характерният за последните 20-25 години спад в двустранното сътрудничество – да се преодолява. Акцентът се поставя върху активизиране на връзките с традиционните ни африкански партньори и особено с Република Южна Африка, която е една от водещите развити демократични страни на африканския континент.

Договорно-правната база на отношенията ни с тези страни, която е остаряла и не отговаря на съвременните реалности, е в процес на осъвременяване. С оглед разширяване на дипломатическото ни присъствие в африканския район се

работи за издигане нивото на дипломатическите ни мисии, акредитирането на българските посланици в тези държави, както и за развитие на институцията на почетния консул. След откриването на дипломатическото представителство във ФДР Етиопия се предприемат стъпки за възстановяване функциите на посолството в Кения, както и за откриване на дипломатическо представителство във франкофонска Централна Африка. През последните години съвместно с Европейския съюз България предприема стъпки за установяване на контакти с РЮО в Африка, чиято роля постоянно нараства при решаването на конфликтите и икономическото развитие на африканския континент.

5.1. Въннотърговските отношения в миналото

Външноикономическите отношения на България с държавите от Африка бележат значителен спад след годините на прехода към пазарна икономика. Към 2013 г. делът на търговията с всички африкански страни е под 2,5% от общите търговски потоци на страната, докато за 1984 този дял е 4,3%, като износът превишава вноса почти двойно, достигайки близо 6% от общия износ на България за 1984 г. Водещо място в износа в тогавашния период заемат машините и съоръженията, следвани от минералните суровини, металите и торовете, докато при вноса доминират суровините.

Основните партньори в Северна Африка са Либия, Алжир, Мароко и Тунис, от които се внасят петрол и изделия на тежката и леката промишленост, а се изнасят предимно машини и съоръжения, обработени метали и химически продукти. От средата на 70-те години на миналия век динамично се развиват и отношенията с държавите от Субсахарска Африка – Ангола, Бенин, Гана, Гвинея, Етиопия, Замбия, Зимбабве, Мозамбик, Нигерия, Танзания и др., където България изнася машини и съоръжения, козметични и фармацевтични изделия, а внася предимно суровини – кафе, кашу, памук, мрамор, тютюн и др.

Освен по-активната въннотърговска политика България има силни позиции в множество африкански държави (Алжир, Мароко, Конго, Либия, Нигерия, Танзания, Ангола и др.) и от гледна точка на осигуряването на специалисти за геолого-проучвателна дейност, изграждането на обекти на добивната промишленост, енергетиката, леката промишленост, строителната

промишленост, проектирането и строителството на сгради. Български специалисти оказват съдействие при модернизирането на селското стопанство в тези страни, създадени са и няколко смесени дружества с българско участие.

5.2. Институционална рамка на въннотърговските отношения с държавите от Субсахарска Африка

Според информацията, публикувана от Министерството на икономиката, в нито една от държавите от Субсахарска Африка няма българско търговско представителство. България има дипломатически представителства единствено в Етиопия, Нигерия и РЮА и почетни консули в ДР Конго, Камерун, Намибия и РЮА.¹¹

От своя страна, единствено Судан и РЮА имат посолства в България, 15 от 48-те държави от разглеждания регион имат акредитиран посланик, а общо 30 имат акредитирани дипломатически представителства за България.¹² Почетни консулства представляват 8 държави от региона.¹³

През последните години Субсахарска Африка до голяма степен изпада от приоритетните области на българската външна политика, което води до загубване на положителния опит от миналото в двустранните отношения с държавите в тези части на света. Във връзка с това трябва да се използва рационално все още живият дипломатически опит от миналото и доброто отношение към България в тези държави, което би допринесло за възстановяването на нивото на външноикономическите връзки с тях.

5.3. Динамика на въннотърговските отношения

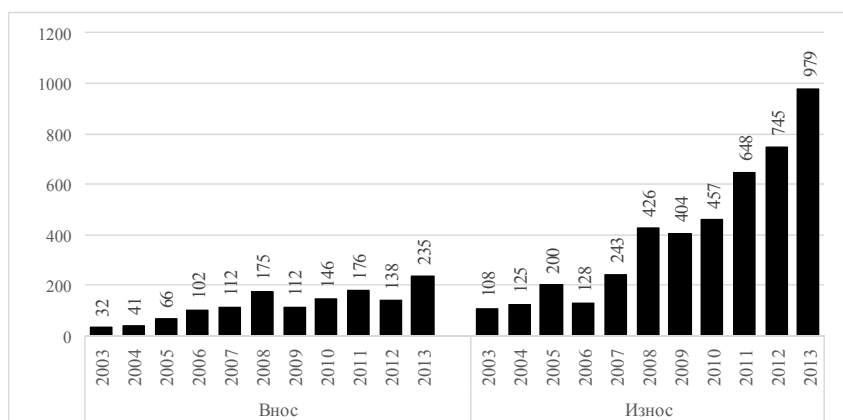
Общата стойност на търговските потоци на България със страните от Африка за 2013 г. възлиза на малко над 1.2 млрд. евро, което е едва 2.5% от общите

¹¹ По информация на МВНР в момента се предприемат стъпки за възстановяване на функциите на посолството в Кения, както и за откриване на дипломатическо представителство във франкофонска Централна Африка.

¹² Ангола, Буркина Фасо, Бурунди (*посланик*), Гана (*посланик*), Гвинея, Гвинея-Бисау (*посланик*), Еритрея, Етиопия, Замбия (*посланик*), Камерун, Кения, ДР Конго, Кот Д'Ивоар (*посланик*), Лесото (*посланик*), Мадагаскар (*посланик*), Малави, Мали, Намибия (*посланик*), Нигер, Нигерия (*посланик*), Руанда (*посланик*), Сейшелите, Сиера Леоне, Сомалия (*посланик*), Судан (*посланик*, посолство), Танзания (*посланик*), Того (*посланик*), Уганда, ЧАД и РЮА (*посланик*).

¹³ Гана, Екваториална Гвинея, Кения, Мавриций, Мали, РЮА, Сейшелите и Уганда.

търговски потоци и малко над 6.2% от търговията ни с държави извън ЕС. Износът надвишава вноса почти 4 пъти (съответно 979 и 235 млн. евро), като по двата показателя африканските страни заемат съответно 11 и 2% от извънобщностната търговия на България и едва 4.4 и 0.9% от общите стойности на износа и вноса. За периода 2003-2013 г. обемът на търговията се увеличава над 8.5 пъти, като и тук износът расте по-бързо от вноса (съответно 9.1 и 7.3 пъти). Единственият спад през изследвания период е през 2009 г. (с над 35% спрямо 2008 г. при вноса и с над 5% при износа), като той е компенсиран още в рамките на следващата година при износа, а при вноса – през 2011 г. Търговското салдо е положително през целия период, достигайки 744 млн. евро през 2013 г.

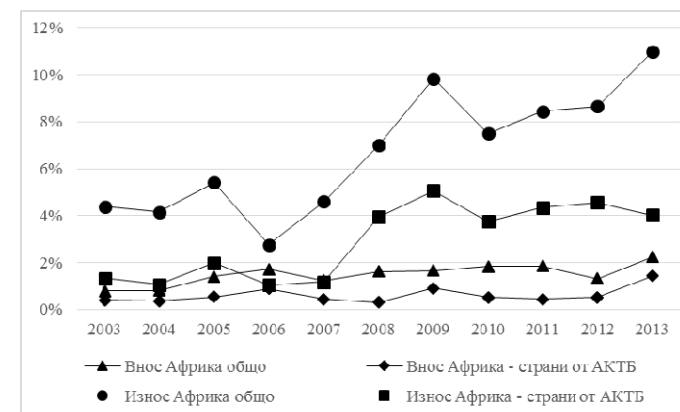

Фигура. 12. Външна търговия на България с държавите в Африка (млн. евро)

Източник: Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995) и собствени изчисления.

Стойността на търговията на България с държавите от Африка в рамките на преговорите за сключване на СИП през 2013 г. е около 42% от тази с целия континент (508 млн. евро), но посоченият дял е с 6.5 процентни пункта по-висок спрямо 2003 г. (49 млн.). Общото нарастване на стойността на търговските потоци за периода е над 10 пъти, което е 3 пъти повече от ръста на търговия на страната с държави извън ЕС (2.97 пъти). Тези данни показват по доста категоричен начин повишаващото се значение на региона като външнотърговски партньор на България. Въпреки това търговията с държавите от Африка, включени в групата

АКТБ, заема едва 1% от общите и 2.6% от извънобщностните търговски потоци на страната.

Фигура. 13. Дял на търговията с Африка от общия обем на търговията България извън ЕС (%)

Източник: Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995) и собствени изчисления.

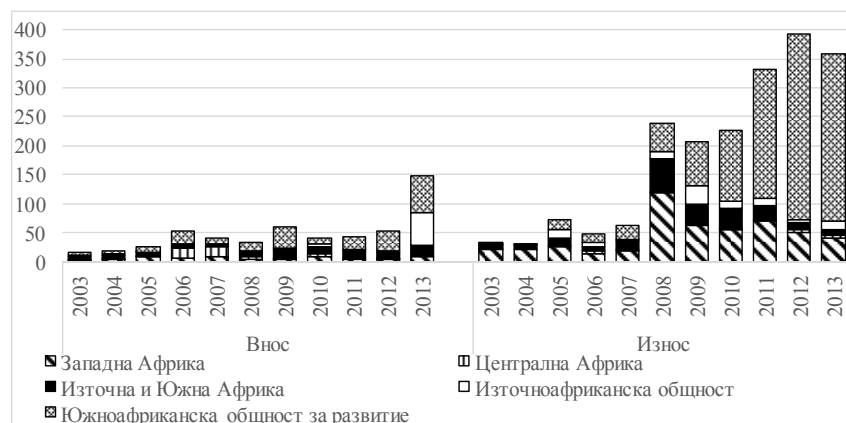
И тук, както в случая с целия континент, преобладава износът – и като дял (4% от търговията с държави извън ЕС), и като стойност (359 млн. евро), а вносът е над 2 пъти по-малко (149 млн. евро, 1,4% от извънобщностната търговия). Интересен е фактът, че двата показателя имат сходни стойности до влизането ни в ЕС (до 2007 г. вкл.), след което се наблюдава сериозен скок в износа – близо 4 пъти само до 2008 г. и почти 6 пъти до 2013 г.

Основните държави, в търговията с които е концентрирано това нарастване, са РЮА (общ ръст от 142 млн. евро за периода 2007-2013) и Намибия (с общ ръст от 120 млн. евро за периода 2007-2013). Трябва да се отбележи, че през последната година от периода – 2013, тенденцията се обръща – вносът се увеличава близо 3 пъти (от 54 до 149 млн. евро), докато износът намалява с около 10% (от 393 до 359 млн. евро), като двете държави с най-голям принос за това са Танзания (53 млн. ръст за 2013 спрямо 2012 г.) и Мозамбик (25 млн. ръст за 2013 г.).

Основни търговски партньори на България сред африканските държави от АКТБ са РЮА (37%, 186 млн. евро), Намибия (27%, 137 млн. евро) и Танзания (11%, 57 млн. евро). Сред другите държави с по-сериозно присъствие (с дял от 2-

5% от търговията с африканските страни от АКТБ) във външната търговия на България през 2013 г. са Мозамбик, Нигерия, Гана, Зимбабве, Етиопия, Габон и Уганда. При вноса лидер е Танзания (35%), следвана от РЮА (26%) и Мозамбик (17%), докато износът е доминиран от РЮА (41%) и Намибия (38%).

От гледна точка на регионите за сключване на СИП в търговията на България определено доминира регионът на Южноафриканската общност за развитие (70% от търговията с всички африкански държави от групата на АКТБ, 353 млн. евро), следван от Източнаафриканската общност (14%, 70 млн. евро) и региона на Западна Африка (10%, 52 млн. евро). Доста по-малка е стойността на търговските потоци с регионите на Източна и Южна Африка (27 млн. евро) и Централна Африка (под 6 млн. евро).

Фигура 14. Външна търговия на България с регионите от АКТБ в Африка (млн. евро)

Източник: Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995) и собствени изчисления.

В региона на SADC, в който членуват три от държавите, с които Българи търгува най-интензивно – РЮА, Намибия и Мозамбик, са концентрирани близо 30% от общата търговия на България с всички африкански страни, или 1.8% от стойността на търговските потоци на страната с всички държави извън ЕС. За 2013 г. износът за региона е 289 млн., а вносът – 64 млн. евро, но макар че и по двата показателя SADC е лидер сред регионите за сключване на СИП, делът ѝ в

износа на България да африканските държави от АКТБ е двойно по-голям от този при вноса (съответно 80 и 43%). При региона се наблюдава и най-голяма динамика на търговските потоци, които са нараснали с 345 млн. евро за периода 2003-2013 г. (близо 5 пъти повече от втория по този показател регион – ЕАС), като стойността на увеличението на износа е близо 5 пъти по-висока от тази на вноса (съответно 286 и 58 млн. евро). При износа през целия период се забелязва постоянна тенденция към повишение, като особено голямо е то през 2009-2011 г. (от 50 млн. през 2008 до 321 млн. евро през 2012 г.). Този ръст се дължи най-вече на износа за РЮА, който нараства от 6 млн. през 2008 до 147 млн. през 2013 г., и за Намибия, където увеличението е от 16 млн. през 2007 до 202 млн. през 2012 г. Изключение от общата тенденция е последната 2013 г., когато се наблюдава спад от близо 33 млн. евро (почти 10% спрямо предходната година) – тук износът за РЮА расте (с около 30 млн. евро), но този за Намибия значително намалява – с над 1/3 (65 млн. евро). Различна е тенденцията, която се наблюдава при вноса – въпреки че в п на изследвания период стойността му е нараснала над 10 пъти, това увеличение е непостоянно – налице са постоянни спадове (2004, 2007, 2010 г.), главно във вноса от РЮА (съответно с 136 и 230 млн. за 2007 и 2010 г.). Тези спадове обаче се компенсират още в рамките на следващата година и предходните пикови стойности се надвишават. За разлика от износа тук е налице ръст (и то почти двоен) и през последната 2013 г. – от 34 до 64 млн. евро., за което основен принос имат Мозамбик (25 млн. евро ръст спрямо 2012 г.) и РЮА (6 млн. евро).

Въпреки че е най-малкият регион за сключване на СИП в Африка (и като икономически размер, и като население), Източнаафриканската общност заема второ място като търговски партньор на България за 2013 г. с 14% от общата стойност на търговията (70 млн. евро). В региона се намират други две от държавите, с които България търгува най-много – Танзания и Уганда, но същевременно търговията с икономическия лидер на общността Кения е малко (6% от общността и една 0.8% от всички африкански АКТБ държави). За разлика от SADC тук преобладава вносът, като стойността му надвишава тази на износа близо 4 пъти за 2013 г. (съответно 55 и 15 млн. евро), което е особено ясно

изразено, ако се обърне внимание на дяловото присъствие на региона в търговията с регионите за сключване на СИП по двата показателя (съответно 37 и 4%). Това е и причината регионът да е с най-високото отрицателно салдо за 2013 г. (-41 млн. евро). Интересно е да се отбележи, че за периода 2003-2012 г. стойността на вноса остава постоянно ниска – 1-3 млн. евро, а голямото увеличение за 2013 г. (с над 53 млн.) се дължи основно на увеличаването на вноса от Танзания (с 51 млн. евро). И при ЕАС стойността на износа търпи чести промени, с пикове през 2005, 2009 и 2013 г., като най-висока е през 2009 г. – 32 млн. евро, когато рязко се увеличава износът за Кения (с 15 млн. евро) и Танзания (с 5 млн. евро). Увеличението през 2013 г. (от 6 до 15 млн. евро) пък се дължи на ръста на износа за Уганда (6 млн. евро) и Танзания (2 млн.).

Регионът на Западна Африка е трети като дял от търговията на България сред африканските АКТБ региони (10.2%, 52 млн. евро за 2013 г.). Тук, подобно на региона на SADC, износът на България надвишава вноса (над 4 пъти), като при вноса Западна Африка е изпреварена от региона на Източна и Южна Африка. Стойността на износа се променя неравномерно през периода 2003-2013 г., като най-ниска е през 2006 г. (15 млн. евро), а най-висока – през 2008 г. (120 млн.), след което намалява постоянно до 42 млн. за 2013 г. Този спад се дължи най-вече на намаляването на износа за основните търговски потоци в региона – Нигерия (с 62 млн. евро за 2013 спрямо 2008 г.) и Гана (с 20 млн. евро за 2013 спрямо 2008 г.). Стойността на вноса остава относително постоянна след 2005 г. (8 млн. евро), със спадове от по около 2 млн. през 2006, 2008 и 2011 г., достигайки почти 10 млн. евро през 2013 г. Основен принос тук имат Гана и Кот д'Ивоар (съответно 6 млн. и 3 млн. евро), които след 2007 г. изместват Нигерия от водещото място – през 2007 г. вносът от Нигерия е над 6 млн. евро, спадайки до почти нула през 2010 г., за да достигне сегашната си стойност от 840 хил. евро. За целия период 2003-2013 г. салдото на България в търговията с региона на Западна Африка остава положително, като през 2013 г. то е 32 млн. евро.

Регионът на Източна и Южна Африка е съставен от онези държави в тази част на континента, които са извън рамките на преговори за сключване на СИП в SADC и ЕАС. За 2013 г. регионът заема 5.4% (27 млн. евро) от търговските

потоци на България с африканските страни от АКТБ, като вносът преобладава над износа (съответно 11.5 и 2.8% от АКТБ; 17 и 10 млн. евро). Основните търговски партньори на България тук са Зимбабве и Етиопия. Интересен е фактът, че до 2010 г. регионът заема доста по-сериозно място в търговията на България с африканските държави, включени в преговори за подписване на СИП – 17% за 2010 и над 22% за 2008 г., като по това време износът на страната надвишава многократно вноса (за 2008 г. стойностите им са съответно 58 и 8 млн. евро). Спадът при експорта, наблюдаван след 2008 г., се дължи на намаляването на вноса от Джибути (с 32 млн. евро) и Судан (с 12 млн. евро), като последният може да бъде обяснен с обявяването на пълна независимост от страна на Южен Судан. При вноса пък след 2007 г. е налице постоянна тенденция към нарастване, а главен партньор при него са Зимбабве и Етиопия.

През целия изследван период най-слаба е търговията с региона на Централна Африка, като за 2013 г. той заема едва 1% от търговските потоци между България и африканските държави от АКТБ (5.7 млн. евро). Единствено през 2006-2007 г. се наблюдават значими стойности на вноса (около 17 млн. евро), най-вече от Конго.

Направеният анализ на динамиката на външната търговия на България с държавите в Африка, включени в региони за преговори за сключване на споразумения на икономическо партньорство, ясно показва нарастващото значение на тези страни във външнотърговските отношения на страната – стойността на търговията с тях се повишава над 3 пъти по-бързо от тази на общите търговски потоци на България извън ЕС. Потенциалът, който търговията с тези държави открива пред България, е още по-голям и от гледна точка на увеличаващото се силно положително салдо на търговията с тях.

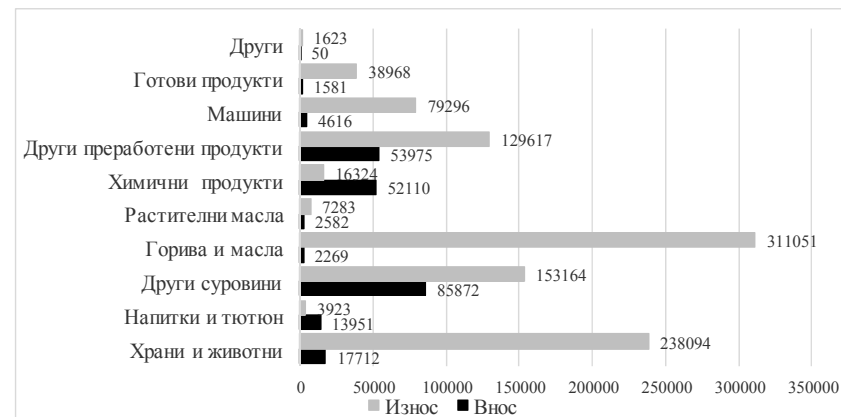
5.4. Стокова структура на външнотърговските отношения

Най-висок дял във външната търговия между България и Африка заемат горивата и маслата¹⁴ (26%), храните и живите животни (21%), необработените

¹⁴ За краткост в текста са използвани съкращения на наименованията на разделите, групите и отделните продукти по SITC. В Приложение 2 са представени техните кодове и пълни наименования.

материали, негодни за консумация (20%), и артикулите, класифицирани главно според вида на материала (15%). Същевременно търговията ни с Африка има сериозен дял от общата търговия на страната с държави извън ЕС при храните (22%), мазнините, маслата и восъците от животински и растителен произход (14%) и другите суровини (13%). Основните износни продукти на България в Африка са минералните горива, масла и подобни продукти (32%, 311 млн. евро) и храните (24%, 238 млн. евро), докато при износа доминират другите суровини (37%, 86 млн. евро), другите преработени продукти (23%, 54 млн. евро) и химичните вещества и продукти (22%, 52 млн. евро). За периода 2003-2013 г. най-сериозно се е увеличила търговията с горива (с 310 млн. евро), храни (240 млн. евро), други суровини (222 млн. евро) и други преработени продукти (131 млн.). Това са четирите групи стоки, които са повишили най-много стойността си при износа на България в Африка (съответно с 308, 226, 150 и 80 млн. евро), докато при вноса, който е значително по-малко, най-чувствително е нарастването на търговията с други суровини, други преработени продукти и химични продукти (съответно 72, 51 и 50 млн. евро). За 2013 г. износът надвишава вноса във всички стокови групи с изключение на химичните продукти (с отрицателно салдо от близо 36 млн. евро) и безалкохолните и алкохолните напитки и тютюна (минус 10 млн. евро), като най-голяма положителна стойност има балансът при горивата и маслата (309 млн. евро).

Търговията със страните от АКТЕ през 2013 г. е доминирана от другите суровини (42%) и горивата (25%), които заемат и водещо място в износа на България (съответно 40 и 36%, 143 и 129 млн. евро). Останалите групи стоки с по-сериозно присъствие в износа са машини, оборудване и превозни средства (11%, 38 млн. евро) и другите преработени продукти (8%, 27 млн. евро). И при вноса водещи са другите суровини (46%, 68 млн. евро), другите преработени продукти (32%, 47 млн. евро) и храните (11%, 16 млн. евро). И тук за 2013 г. салдото на България е положително във всички стокови групи с изключение на другите преработени продукти (-20 млн. евро), напитките и тютюна (-13 млн. евро) и храните (-8.5 млн. евро).

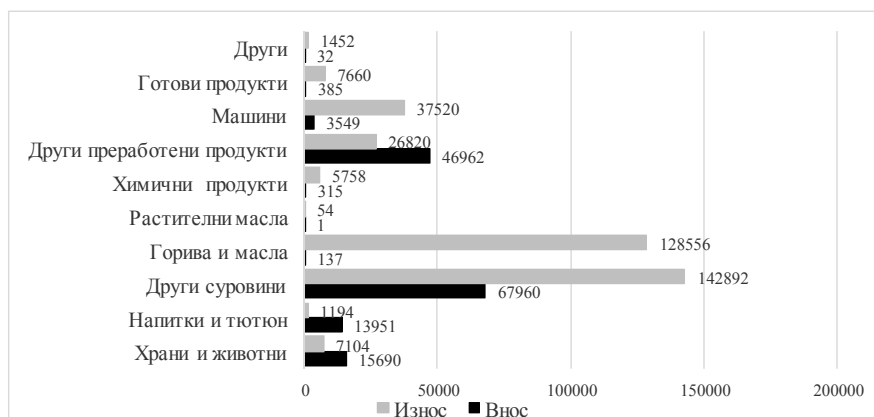

Фигура 15. Стокова структура на външната търговия на България с държавите в Африка (хил. евро)

Източник: Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995) и собствени изчисления.

За периода 2003-2013 г. обемът на търговията с всички групи стоки се повишава, като най-съществено нарастване бележи търговията с други суровини (207 млн. евро) и с горива (126 млн. евро). Това са и двете групи стоки с най-голямо увеличение в износа (съответно със 142 и 128 млн. евро). Другите суровини отчитат най-голям ръст при вноса (68 млн. евро), следвани от другите преработени продукти (45 млн. евро) и храните (13 млн. евро), докато при вноса на горива и химични продукти се наблюдава спад, макар и минимален (съответно с 870 и 520 хил. евро). Значителното намаление на износа през 2013 г. спрямо предходната, както и увеличението на вноса, се дължат главно на промени в стойността на търговията с основно търгуваната стокова група – тази на другите суровини, чийто внос нараства с 57 млн. (близо 6 пъти), а износът спада с 62 млн. (близо 1/3). За целия изследван период единствената група стоки, при която общата стойност на търговските потоци намалява, са неклассифицираните другаде (с 1.8 млн. евро за 2013 спрямо 2003 г.). Във вноса слаб спад през периода се отчита при горивата (0.9 млн. евро) и химичните продукти (0.5 млн. евро), а в износа – при

некласифицираните другаде продукти (1.7 млн. евро) и напитките и тютюна (0.8 млн. евро).

Фигура 16. Стокова структура на външната търговия на България с държавите от АКТЬ в Африка (хил. евро)

Източник: Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995) и собствени изчисления.

Другите суровини са единствената стоквата група, при която търговията с държавите от Африка, включени в рамките на преговори за сключване на СИП, заема по-сериозно място в общата търговия на България с партньори извън ЕС – близо 12% за 2013 г. от общата търговия с други суровини и над 16% от износа (като за 2012 г. делът при износа е около 22%). При вноса единствено напитките и тютюнът заемат по-голям дял от извънобщностната търговия на страната – 14%.

В търговията с региона на Южноафриканската общност за развитие през 2013 г. най-голям е делът на другите суровини (157 млн. евро), следвани от горивата и маслата (128 млн. евро). Същите групи продукти са водещи в износа (съответно с 137 млн. и 128 млн. евро), заемайки сериозен дял от общия износ на страната за държави извън ЕС (съответно 15.8 и 4.9%). Във вноса пък другите суровини са на второ място след другите преработени изделия (съответно 40 млн. и 20 млн. евро), като това е съответно 2.2 и 2.5% от стойността на целия извънобщностен внос на България.

Таблица. 5. Стокова структура на търговията с африканските региони от АКТЬ (хил. евро, 2013)

	Южноафриканска общност за развитие		Източноафриканска общност		Източна и Южна Африка		Централна Африка		Западна Африка	
	Внос	Износ	Внос	Износ	Внос	Износ	Внос	Износ	Внос	Износ
Храни и животни	490	1453	1134	34	5131	307	25	271	8909	5039
Напитки и тютюн	210	164	2016	208	11724	136	0	100	0	587
Други суровини	20004	137043	47278	537	170	946	162	1126	346	3239
Горива и масла	137	127441	0	23	0	110	0	1	0	981
Растителни масла	0	2	0	0	0	52	0	0	1	0
Химични продукти	285	3295	0	712	30	310	0	236	0	1204
Други преработени продукти	39804	9226	4796	394	9	2666	1818	1229	535	13305
Машини	3417	9325	24	8188	90	5152	1	473	17	14381
Готови продукти	125	736	224	4557	26	220	1	218	9	1928
Други	27	28	1	47	3	123	0	8	1	1245

Източник: Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995) и собствени изчисления.

През 2013 г. търговските потоци между България и региона на Източноафриканската общност са силно доминирани от другите суровини (48 млн. евро), които заемат над 85% от вноса. Това е над 5% от общата стойност на тази група стоки от държави извън ЕС. Почти цялата стойност на вноса на тази група стоки се дължи на увеличение през 2013 г. (с 47.3 млн. спрямо 2012 г.) При стойността на износа пък водещи са машините (56%, 8 млн. евро), която през 2003 г. е едва 90 хил. евро. Другите две групи стоки, при които търговията сериозно увеличава стойността си, са другите суровини, при които вносът е нараснал с 4.8 млн. евро спрямо 2003 г., и готовите продукти, увеличили стойността си в износа с 4.5 млн. евро.

За региона на Западна Африка основните търгувани групи стоки са храните, които изцяло доминират вноса (91%), машините и другите преработени продукти, които пък са водещи в износа (съответно с 34% и 32%), като стойността на търговията с всяка от трите групи е около 14 млн. евро. Трябва да се отбележи, че вносът на храни от региона заема близо 3% от целия импорт на България. Той е нараснал с над 7.5 млн. евро спрямо 2003. При износа сериозно увеличение има групата на машините (12.5 млн. евро), другите суровини (3.2 млн. евро) и храните и животните (2.2 млн. евро), а стойността си спрямо 2003 г.

намаляват напитките и тютюнът (с 1.2 млн. евро) и невключените друге продукти (0.9 млн. евро).

За 2013 г. водещи продукти в търговията на България с региона на Източна и Южна Африка са напитките и тютюнът (12 млн. евро) и храните (5.4 млн. евро), които са първи във вноса (съответно с 68 и 30%), и машините (5.2 млн. евро), които пък заемат над половината стойност на износа (52%). Вносът на напитки и тютюн от региона е близо 12% от целия извънобщностен внос на България на тази група стоки. Най-сериозен ръст спрямо 2003 г. във вноса бележат храните и животните (5 млн. евро) и напитките и тютюнът (4.9 млн. евро), а в износа – машините (4.6 млн. евро), докато слаб спад се наблюдава в износа на машини (0.9 млн. евро) и горива и минерали (0.6 млн. евро).

Другите суровини са най-търгуваната стокова група с региона на Централна Африка през 2013 г. (3 млн. евро), като изцяло доминират вноса (91%), а са водещи и в износа на България (34%). Това е групата стоки, в която най-сериозно се е увеличила стойността и на вноса (с 1.8 млн. евро), и на износа (с 1.2 млн. евро) спрямо 2003 г.

5.5. Основни търговски партньори на България

Търговските отношения на България с регионите ат АКТЬ в Африка са концентрирани в по една или малко на брой държави във всеки регион, които невинаги са сред водещите икономики в регионите. Затова и при разглеждане на стоковата структура на външнотърговските отношения в тази част ще бъде обърнато специално внимание на държавите, с които България търгува най-активно, както и на онези, с които по една или друга причина търговските потоци драстично са намалели.

В рамките на преговорите за сключване на споразумения за икономическо партньорство единствените африкански държави, за които има справка за двустранните външноикономически отношения, са Нигерия и Република Южна Африка (РЮА), а в стандартните справки на НСИ за износ и внос присъстват само Намибия и РЮА. За съжаление въпреки бързото нарастване на търговските потоци между България и африканските страни от АКТЬ, богатството на региона на ресурси, добрите икономически връзки в миналото и възможностите за

развитие на външнотърговските отношения, не само държавните органи, но и предприятията у нас като че ли подценяват държавите в Африка като потенциален търговски партньор. Затова е важно да се анализират детайлно външнотърговските отношения на България с тези страни.

Поради размера и комплексността им външнотърговските отношения с РЮА и Нигерия, както и търговията с медни руди и мед ще бъдат разгледани в отделни секции в края на тази част.

Стокова структура

През 2013 г. лидери сред африканските страни в търговията с България са Република Южна Африка (187 млн. евро), Намибия (137 млн. евро) и Танзания (57 млн. евро), следвани от Мозамбик (28 млн.) и Нигерия (22 млн.). При износа водещи са РЮА, Намибия и Нигерия, а при вноса – Танзания, РЮА и Мозамбик. Търговските потоци с Гана, Етиопия, Зимбабве и Уганда също надвишават 10 млн. евро. В тази част на изследването ще бъдат представени основните търгувани продукти за посочените водещи в търговските ни отношения страни.

През 2013 г. България изнася за РЮА главно горива (86%), следвани от други преработени продукти (6%) и машини (5%). Първата група стоки е изцяло заета от нефтени масла и масла от битуминозни минерали, а във втората основните експортни продукти са крафтхартия за торби (4.5 млн. евро), медни пръти и профили (1.5 млн. евро) и ламарина от рафинирана мед (1.1 млн. евро). При машините износът е разнообразен и включва всички подгрупи от групите машини с общо предназначение и части за тях и други електрически машини, като най-много (2.9 млн. евро) са електрическите акумулатори. През целия разглеждан период РЮА заема челно място като източник на внос за България сред африканските държави от АКТЬ. Водещи във вноса за 2013 г. са другите суровини (51%), другите преработени продукти (38%) и машините (9%). Основните продукти в групата на другите суровини, които България внася, са медни руди и техните концентрати (13.7 млн. евро), сурови овчи кожи (2.8 млн. евро), животински косми (2.4 млн. евро) и камгарна вълна (0.8 млн. евро). Вносът на други преработени продукти е концентриран почти напълно в други артикули от кожа (13 млн. евро) и възстановена кожа (1.6 млн. евро), а този на

машини – в товарни автомобили (2.3 млн. евро) и леки автомобили (0.4 млн. евро).

Износът за *Намибия* през 2013 г. е доминиран изцяло от другите суровини (99%). Единственият продукт в тази група стоки, който България изнася за Намибия, е медни руди. Вносът тук е пренебрежимо малък (едва 220 хил. евро), като в него основно място (73%) заема необработеният цинк.

България внася от *Танзания* най-вече други суровини (90%) и други преработени изделия (9%). И в двете групи стоки основен търгуван продукт е медта – медни руди (47 млн. евро) и нерафинирана мед (5 млн. евро). Тези продукти започват да се внасят през 2013 г. – единствената година от разглеждания период, през която Танзания е сред водещите търговски партньори на България. В доста по-ниския като стойност износ (4 млн. евро) главно място заемат машините (71%), сред които преобладава експортът на касови апарати (2.6 млн. евро) и другите преработени стоки (21%).

Вносът от *Мозамбик* е почти изцяло на други преработени изделия (99.5%), като основният импортен продукт е необработен алуминий (24.9 млн. евро). Трябва да се отбележи, че 2013 е първата година, когато този продукт започва да се внася от Мозамбик и в която страната заема по-сериозен дял от търговските потоци на България. В значително по-малкия по обем износ (3 млн. евро) най-съществено място заемат машините (79%), а над 95% от тях са електрически трансформатори с течен диелектрик.

Основните продукти, изнасяни за *Нигерия* през 2013 г., са разнообразни – други преработени продукти (38%), машини (37%) и храни (22%). Сред другите преработени продукти преобладават пръти от нелегирана стомана (7.5 млн. евро). При машините съществува по-голяма диверсификация – изнасят се над 20 различни вида продукти, но най-значим е износът на пакетиращи машини (2.8 млн.), части за тях (1.9 млн.) и електрически акумулатори (1.4 млн. евро). От групата на храните пък се изнася почти изцяло царевича (4.4 млн. евро). Във вноса, който е с доста по-малка стойност (800 хил. евро), водещи са другите преработени изделия (64%) и храните 35%), като основният импортен продукт са текстилните прежди (540 хил. евро).

Търговията с *Гана* е относително равностойна (6 млн. евро внос и 7 млн. евро износ). Основни импортни продукти са храните (96%), най-вече различни форми на сурово какао (5.9 млн. евро), а водещо място в износа заемат другите преработени изделия (61%), машините (16%) и готовите продукти (15%). В първата група основен продукт е несмлян цимент “клинкер” (4.4 млн. евро), във втората - електрическите трансформатори с течен диелектрик (1.1 млн. евро), а в третата – сглобяемите конструкции (940 хил. евро).

Вносът и износът на България в *Етиопия* също са със сходни стойности (съответно 4.4 и 5.4 млн. евро), като в първия доминират храните (97%) с основни импортни продукти сух фасул (3.2 млн. евро) и сурово кафе (1.1 млн. евро), а във втория – машините (63%) и другите преработени продукти (36%). Интересно е да се отбележи, че през 2013 г. България изнася за Етиопия продукти от всички продуктови подгрупи на групата машини и транспортно оборудване, като освен офис техниката (1.7 млн. евро) по-сериозно присъствие тук имат металообработващите машини (210 хил. евро), леките автомобили (150 хил. евро), частите за трактори (220 хил. евро) и леките въздухоплавателни средства (980 хил. евро). Целият износ на други преработени продукти е концентриран в крафтхартия за торби.

Почти целият внос от *Зимбабве* (10 млн. евро) е на напитки и тютюн (99.9%) – най-вече очистен тютюн (9.2 млн. евро) и отпадъци от тютюн (620 хил. евро). Водещи в доста по-ниския като стойност износ (620 хил. евро) са машините (86%) – разнообразни продукти от групата офис и компютърна техника.

В износа за *Уганда*, който през 2013 г. е на обща стойност 6.7 млн. евро, почти равно място заемат готовите продукти и машините (съответно 53% и 46%), а основните продукти са демонстрационни апарати (3.5 млн.) и части за самолети или хеликоптери (2.9 млн.). По-слабо развитият внос (1.9 млн. евро) пък е поделен между суровия тютюн (53%), и суровото кафе (47%).

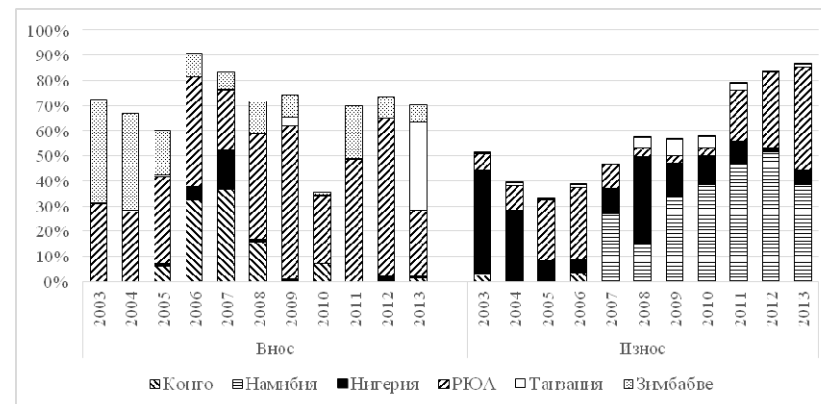
Изводът, който се налага от подробното разглеждане на стоковата структура на търговията на България с основните търговски партньори от Африка, включени в преговорите за сключване на СИП, е, че за съжаление с малки изключения тя е слабо диверсифицирана. Внасят се ограничено

количество продукти, почти само суровини, като най-голяма е стойността на металите (най-вече мед, преработена или не), какаото, кафето и тютюна. За съжаление износът също е съставен предимно от суровини (горива, метали и минерали), но може да се отбележи като положителен фактът, че при някои от държавите, макар и малка като стойности, се наблюдава известна разнородност, особено при износа на машини и оборудване. Интересна е и констатацията, че най-търгуваният продукт (медните руди) България внася от някои от африканските държави (РЮА и Танзания), а изнася, макар и в по-големи от внесените количества, за съседната на тях Намибия.

Динамика на търговските потоци

През 2003-2013 г. 32 от 48-те държави, включени в рамките на африканските региони за сключване на споразумения за икономическо партньорство, са сред 5-те основни търговски партньори на България. При 15 от тези страни в някакъв момент от разглеждания период вносът, износът или общата стойност на търговските потоци са надвишавали 10% от съответния общ показател за африканските държави от АКТЬ, а за 6 от тях делът е или е бил над 25%. Това са Конго, Намибия, Нигерия, РЮА, Танзания и Зимбабве, чиято динамика на търговията ще бъде анализирана по-нататък.

През повечето години от изследвания период търговията на България с Конго е под 2% от общата с африканските държави от АКТЬ и е на стойност под 2 млн. евро. Изключения от тази тенденция са 2008 и 2010 г., когато търговските потоци с тази страна възлизат съответно на 5.1 и 3.6 млн. евро, и особено 2006-2007 г., когато те са респ. 19 и 14.7 млн. евро. И в четирите случая става въпрос за увеличаване на стойността на вноса на България. Същевременно износът е най-голям (1.7 млн. евро) през 2006 и 2011 г., а през останалите години от периода 2003-2013 г. е на ниско равнище. Продуктите, на които се дължат по-сериозните наблюдавани промени във вноса, са медните руди (17 млн. евро за 2006 г., 9 млн. за 2007 г. и 4 млн. за 2008 г.) и рафинираната мед (5.6 млн. за 2007 г., 1 млн. за 2008 г. и 3 млн. за 2010 г.).

Фигура 17. Дял на търговията на избрани държави от търговията със Субсахарска Африка (%)

Източник: Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995) и собствени изчисления.

Търговията на България с Намибия се увеличава рязко след 2006 г., като за 2009-2013 г. износът към тази страна заема над 1/3 от целия износ за африканските държави, включени в рамките на преговори за сключване на СИП, достигайки до 51% през 2012 г. За целия период стойността на вноса остава постоянно ниска – най-висока е през 2013 г. (222 хил. евро), а тази на износа расте непрекъснато от 2008 до 2012 г. (съответно 17, 36, 69, 88, 154 и 202 млн. евро), за да намалее до 136 млн. евро през 2013 г. Тук ръстът се дължи изцяло на започналния през 2008 г. износ на медни руди и техните концентрати, който превръща Намибия в най-големия търговски партньор на България сред африканските държави за всяка от годините 2009-2012 и втори за 2013 г.

През изследвания период вносът за Нигерия е значително по-малко от износа. Единствено в три години той има малко по-високи стойности (2006 г. – 2.7 млн.; 2007 г. – 6.3 млн. и 2012 г. – 1.3 млн. евро), което е свързано с вноса на конкретни продукти през съответната година. Налице са сериозни колебания в стойността на износа – от 2 млн. евро за 2006 г. през 6-8 млн. за 2004, 2005, 2007 и 2012 г., 26-29 млн. за 2009-2011, до внушителните 83 млн. евро през 2008 г.

През отделните години стокообменът в търговията между България и РЮА се характеризира с непостоянни тенденции. Въпреки това през целия период тази страна остава един от основните търговски партньори на България сред

африканските държави от АКТЬ. С изключение на два спада – през 2007 и 2010 г. (съответно с 14 и 26 млн. евро), вносът от РЮА нараства през целия период, като общото увеличение е близо 8 пъти (от 5 до 39.2 млн. евро). Сериозни скокове се отчитат през 2006 г. (15 млн.), 2009 г. (24 млн.), 2011 г. (9 млн.) и 2012 г. (13 млн. евро). При износа както делът, така и стойността на търговията се променя доста през различните години – в началото на периода стойността му е 2-3 млн. евро, а след 2011 г. се отчита съществено нарастване и през 2013 г. той достига 147.5 млн. евро.

Единствената година, през която *Танзания* заема по-сериозно място сред търговските партньори на България, е 2013 (11% от търговията, 35% от вноса), което, както вече беше посочено, се дължи на внос на медни руди и техните концентрати. За периода 2003-2007 г. стойностите на вноса и на износа са сравнително изравнени - 0.2-0.5 млн. евро, като вносът се запазва на такива равнища до 2012 г. След 2008 г. износът за Танзания се увеличава до 9 млн. евро (2008, 2010, 2011 г.) и 13 млн. за 2009 г., с което страната става една от водещите 5 износни дестинации за българския експорт. През 2008 и 2009 г. най-голям дял в износа имат горещовалцувани пръти стомана (съответно 8.9 и 7.8 млн. евро), които впоследствие България спира да изнася за Танзания. През 2009 г. като експортен продукт се появяват и нефтени масла и масла от битуминозни минерали (5.4 млн. евро), но през следващите години стойността на техният износ спада чувствително (20-30 хил. евро). През 2010 и 2011 г. изнасяме пръти от нелегирана стомана (респ. 6.1 и 5.3 млн. евро). След 2010 г. започват да се изнасят и касови апарати – съответно 1.9, 1.1, 0.2 и 2.6 млн. евро за годините до 2013. Единствено през 2011 г. пък България изнася за Танзания леки въздухоплавателни средства за 1.9 млн. евро.

През целия разглеждан период *Зимбабве* е сериозен източник на внос за България, като през първите две години дори заема водещо място сред африканските държави, а през цялото останало време (без 2007, 2010 и 2013 г.) е сред челните три страни. За целия период без изключение над 95% от стойността на вноса се формират от необработен тютюн - по-голямата част е от очистен тютюн, а 1-5% са отпадъци от тютюн. Стойността на вноса варира през

различните години –от 1-2 млн. евро през 2007 и 2010 г., 4-5 млн. през 2005, 2006, 2008 и 2009 г., 7 млн. евро през 2003-2004 г. до над 9 млн. евро през 2011 и 2013 г. Износът за Зимбабве през целия период е незначителен – под 0.5% от общия за африканските държави от АКТЬ.

Причини за по-сериозните колебания в търговията с други държави от региона

В тази част ще бъдат представени другите случаи през изследвания период, когато в рамките на една година се наблюдават резки промени (надвишаващи 10 млн. евро) в търговията, опитвайки се да установим причините за тях. Такива колебания се наблюдават предимно в износа, а тези във вноса са отбелязани при представянето на търговията с РЮА и при анализа на стоковата структура на търговията с Танзания и Мозамбик за 2013 г.

Положителна промяна със стойност от 15 млн. евро се отчита в износа на България за *Бенин* през 2010 г., когато обаче експортът намалява с над 23 млн. евро. Причина за резките промени е обстоятелството, че 2010 и 2011 г. са единствените от изследвания период, когато се осъществява износ за тази страна на нефтени масла и масла от битуминозни минерали.

През 2008 г. износът за *Джибути* нараства с 32 млн., но през следващите четири години спада (съответно с 11 млн., 14 млн., 6 млн. и 1 млн. евро), достигайки скромните 200 хил. евро през 2013 г. Това са годините, през които България изнася несмляна пшеница за Джибути.

Рязко увеличение на износа за *Етиопия* (с 23 млн. евро) се наблюдава през 2010 г., но и то е последвано от спад, продължил до 2012 г. (с по 10 млн. за двете години). През 2010 г. се увеличава износът на офис оборудване, касови апарати и машини, съдържащи сметачно устройство, с около 5 млн. евро, след това обаче той намалява до 1 млн. евро през 2012 г., а през 2013 г. остава на същото ниво. По-съществена е промяната при несмляната пшеница, чийто износ нараства с близо 18 млн. евро през 2010 г., но за съжаление през 2013 г. достига почти нулеви стойности.

При износа за *Гана* се отчитат колебания през всяка от годините от 2007 до 2013, като стойността му се повишава драстично през 2008 г. (с 24 млн. евро) и

спада с по 12 млн. евро през следващите две години. През 2008 г. България изнася горещовалцувани пръти от стомана за 22 млн. евро, а през 2009 г. - за 15 млн. евро, след което износът е преустановен за сметка на износ на пръти от нелегирана стомана (2 млн. евро през 2010 и 8 млн. през 2011 г.), който обаче също спира. През 2013 г. пък за първи път България изнася за Гана несмлян цимент “клинкер” на стойност около 5 млн. евро. Друг продукт, който започва да се изнася от България през 2007 и 2008 г. (съответно 3 и 4 млн. евро), а след това изчезва, за да се появи отново през 2013 г. (малко над 1 млн. евро), са електрическите трансформатори с течен диелектрик.

Сериозните колебания в стойността на износа за *Кения* се дължат на продажбите на конкретни групи стоки само през определени години – през 2005 г. 13 млн. евро от моторни горива, през 2006 г. – 3 млн. от несмляна пшеница, а през 2009 – 15 млн. евро от нефтени масла и масла от битуминозни минерали.

В износа за *Того* се отчита повишение от 23 млн. евро през 2012 г., компенсирани през 2013 г. По-голямата част от тази сума (20 млн. евро) се дължи на износа на нефтени масла и масла от битуминозни минерали, а останалите около 3 млн. евро са от продажбата на несмлян цимент “клинкер”.

Наличието на много колебания в търговията, някои от които причинени от внезапното появяване, често последвано от внезапно спиране още през следващата година на вноса или износа на даден продукт за определена държава, е показателно за непостоянната търговска политика на българските предприятия спрямо африканските държави. С някои изключения може да се направи заключението, че по-големите колебания в експорта на България за африканските държави от АКТЬ се дължат на непостоянния износ на три основни групи продукти – пшеницата, цимента тип „клинкер“ и нефтените масла и маслата от битуминозни минерали. Към тези продукти трябва да се добавят и основните търгувани в момента с африканските партньори продукти – медта и медните руди.

Нигерия

Нигерия е традиционен и важен търговско-икономически партньор на България в Африка на юг от Сахара. До 1989 г. работи Смесената комисия за

икономическо, промишлено и техническо сътрудничество, но след това търговско-икономическото сътрудничество и стокообменът спадат. С цел разширяване на търговско-икономическото сътрудничество между България и Нигерия още през 2004 г. е предложено учредяване на смесена търговска камара. Предложението е било направено, но досега не са предприети конкретни стъпки за неговото реализиране.

Съществува значителен дисбаланс в търговията между България и Нигерия, с постоянно положително търговско салдо за българската страна с устойчива тенденция към увеличаване на българския износ през последните години. Нигерия, както и РЮА, са държавите от разглеждания регион, за които може да се каже, че износът е относително диверсифициран.

Таблица 6. Търговия на България с Нигерия (2003-2013, млн. евро)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Внос	0,04	0,02	0,25	2,70	6,31	0,34	0,07	0,00	0,07	1,27	0,84
Износ	13,42	8,85	5,76	2,30	6,43	82,76	28,60	25,84	29,39	6,40	20,70
Търговия	13,46	8,87	6,01	4,99	12,74	83,10	28,66	25,84	29,46	7,68	21,54

Източник: Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995) и собствени изчисления.

Основните продукти, изнасяни за Нигерия през 2013 г. са разнообразни – други преработени продукти (38%), машини (37%) и храни и животни (22%). Сред другите преработени продукти преобладават пръти от нелегирана стомана (7.5 млн. евро). При машините е налице по-голяма диверсификация – изнасят се над 20 различни вида продукти, но най-значим е износът на пакетирани машини (2.8 млн. евро), части за тях (1.9 млн. евро) и електрически акумулатори (1.4 млн. евро). Износът на почти всички храни пък се състои от царевица (4.4 млн. евро).

Налице са сериозни колебания в стойността на износа – от 2 млн. евро за 2006 г. през 6-8 млн. за 2004, 2005, 2007 и 2012 г., 26-29 млн. за 2009-2011, до внушителните 83 млн. евро през 2008 г. Наблюдават се сериозни промени в стоковата структура през годините – през целия период липсва износ на растителни мазнини, а този на напитки и тютюн, други суровини, химични продукти и други преработени изделия е с относително постоянни, ниски стойности. Храните и животните отбелязват пик и имат по-големи стойности през 2003, 2004 и 2013 г., като в първия случай основен експортен продукт е

какаото на прах (1.1 млн. евро), във втория – пшеницата (2.5 млн. евро), а в третия – царевицата (4.4 млн. евро). Годишите, през които стойността на износа е най-висока (2008-2010 г.), са тези, когато България изнася за Нигерия нефтени масла и масла от битуминозни минерали на стойност съответно 78, 24 и 18 млн. евро. При другите преработени продукти динамиката идва от износа на различни продукти през отделните години: през 2003 и 2004 г. – портландцимент, съответно за 5.6 и 1.5 млн. евро, и продукти от нелегирана стомана, съответно за 3.4 и 4.5 млн. евро; през 2007 – фероманган, феросилиций и феросиликоманган за 1.3 млн. евро; през 2011-2013 г. – пръти от нелегирана стомана, съответно за 26.3, 3.1 и 7.5 млн. евро.

Във вноса, който е с много по-малка стойност (800 хил. евро), водещи са другите преработени изделия (64%) и храните и животните (35%), като основният импортен продукт са текстилните прежди (540 хил. евро). Вносът за Нигерия е значително по-малко от износа през целия изследван период. Единствено през три години той има малко по-високи стойности, което е свързано с вноса на конкретни продукти през съответната година – през 2006 г. България внася пиритна пепел за 2.5 млн. евро, през 2007 – продукти, получени чрез редукция на желязна руда за 6.1 млн., а през 2012 – необработен алуминий за 1.2 млн. евро.

Според справка на Министерството на икономиката за двустранните външноикономически отношения (<http://mi.government.bg/bg/themes/nigeriya-217-333.html>) стоките с потенциални възможности за износ на нигерийския пазар са: нефтопродукти, в т.ч. масла - парадоксален е фактът, че страната внася 70% от горивата за собствени нужди, включително промишлени и автомобилни масла; продукти на хранителната промишленост; електрически трансформатори; карбонати и перкарбонати; кабели; цимент, включително хидравличен цимент; захар, включително захарни изделия; хладилници, хладилни инсталации и системи; специално имущество, включително военно-ремонтни услуги.

По данни на БНБ нигерийските инвестиции в България до 2007 г. вкл. са незначителни, но за периода 2008-2011 г. капиталовложенията възлизат над 4 млн. евро, след което стойността им отново спада почти до нула.

В полза на развитието на двустранните отношения и сътрудничеството ще бъде откриването на дипломатическата мисия на Нигерия в София. С огромните си природни и човешки ресурси тази страна заема важно място във външноикономическата политика на България в Африка. Налице са реални възможности за развитие на по-активно търговско-икономическо сътрудничество между двете държави.

Южна Африка

Динамичното развитие на двустранните отношения между Република България и Република Южна Африка във всички области, вкл. и в търговско-икономическата, стартира с установяването на дипломатически отношения между тях на 13 декември 1991 г. Между двете държави не функционира Смесена междуправителствена комисия, тъй като южноафриканската страна изразява становище, че създаването на такава не е необходимо и предлага като алтернативна форма регулярни контакти между бизнес-делегации на двете страни, провеждане на двустранни бизнес-форуми и др.

През отделните години стокообменът в търговията между България и РЮА се характеризира с непостоянни тенденции. Въпреки това през целия период РЮА остава един от основните търговски партньори на България сред африканските държави от АКТЬ, като винаги е заемала над 1/4 от вноса, достигайки до почти 2/3 през 2009 г. При износа както делът, така и стойността на търговията се променя доста през различните години.

Таблица 7. Търговия на България с РЮА (2003-2013, млн. евро)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Внос	5,04	4,80	8,59	23,11	9,45	13,67	37,29	11,31	20,30	33,43	39,26
Износ	2,07	3,09	17,72	13,91	5,75	9,19	6,10	7,79	67,42	117,33	147,56
Търговия	7,11	7,90	26,30	37,02	15,20	22,85	43,40	19,10	87,72	150,76	186,82

Източник: Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995) и собствени изчисления.

Както вече беше споменато, основните износни продукти на България за РЮА през 2013 г. са горивата (86%), следвани от другите преработени продукти (6%) и машините (5%). Първата група стоки е изцяло заета от нефтени масла и масла от битуминозни минерали, а във втората основните експортни продукти са крафтхартия за торби (4.5 млн. евро), медни пръти и профили (1.5 млн. евро) и

ламарина от рафинирана мед (1.1 млн. евро). При машините износът е разнообразен и включва всички подгрупи от групите машини с общо предназначение за тях и други електрически машини, като най-много (2.9 млн. евро) са електрическите акумулатори.

Стойността на износа варира през различните години от изследвания период. Това отразява и динамиката в стоковата структура на търговията. Износ на масла почти липсва, а този на други суровини, готови продукти и неklasифицирани другаде стоки е с ниски стойности през целия период. Така е и при напитките и тютюна, с изключение на 2005 г., когато България изнася за РЮА необработен тютюн на стойност малко над 1 млн. евро.

Разнообразни са експортните продукти от групата на храните, като износът през периода варира между 1 и 4 млн. евро - зърно, захар, млечни продукти, фуражи, плодове и зеленчуци, подправки. По-сериозна е стойността на фуражите през 2009 и 2010 г. – съответно 1 млн. и 670 хил. евро. България изнася консервирани плодове за около 1 млн. евро през всички години от периода без първата, 2003 г. Експортът на подправки (семена от анасон, звезден анасон, копър, кориандър, кимион, ким; плодове от хвойна) е на стойност 100-400 хил. евро през целия период, като само през 2008 г. той е по-съществен – 2.5 млн. евро.

По-високи нива на продажбите на химични продукти са отчетени през 2005, 2006, 2012 и 2013 г. (съответно 0.8, 0.9, 1.5 и 1.6 млн. евро). България изнася разнообразни продукти в тази група, като за последните две години преобладават парфюмерийните, козметични и тоалетни препарати (0.8 млн. за 2013 г.) и фолио от пластмаси (0.7 млн. за 2013 г.).

В групата на другите суровини стойността на износа нараства през 2007 г. до 2.1 млн. евро, през 2010 – до 4 млн., а през 2013 г., както вече беше посочено – до 8.7 млн. евро. И тук, както при храните, България изнася продукти от почти всички подгрупи, като най-сериозен дял от тях заемат прътите и ламарината от рафинирана мед (общо по около 1.5-2.5 млн. евро), а през 2013 г. рязко се увеличава износът на крафтхартия за торби (от 0.7 на 4.5 млн. евро).

При машините износът нараства постоянно (с изключение на 2009-2010 г.) от 0.5 до 6.8 млн. евро. България изнася продукти от всички подгрупи, като след 2009 г. водещите продукти са електрическите акумулатори, следвани от другите продукти в групи машини с общо предназначение и други електрически машини. През 2005-2008 г. основните продукти са разнообразни стоки (най-вече резервни части) от групата на машините със специално предназначение, достигайки до 1.5 млн. през 2008 г., като за 2013 г. стойността им е 600 хил. евро. Водещи в началото на периода г. са машините за произвеждане и използване на енергия, като експортът на тези продукти остава с приблизително еднакви стойности през целия разглеждан период.

РЮА заема челно място като източник на внос за България сред африканските държави от АКТЬ през целия период. Водещи във вноса за 2013 г. са другите суровини (51%), другите преработени продукти (38%) и машините (9%). Основните продукти в групата на другите суровини, които България внася, са медни руди (13.7 млн. евро), сурови овчи кожи (2.8 млн. евро), животински косми (2.4 млн. евро) и камгарна вълна (0.8 млн. евро). Вносът на други преработени продукти е концентриран почти изцяло в други артикули от кожа (13 млн. евро) и възстановена кожа (1.6 млн. евро), а този на машини – в товарни автомобили (2.3 млн. евро) и леки автомобили (0.4 млн. евро).

С изключение на два спада – през 2007 и 2010 г. (съответно с 14 и 26 млн. евро), вносът от РЮА нараства през целия период, като общото увеличение е близо 8 пъти (от 5 до 39.2 млн. евро). Сериозни скокове се отчитат през 2006 г. (15 млн.), 2009 г. (24 млн.), 2011 г. (9 млн.) и 2012 г. (13 млн. евро). През целия период е слаба търговията с масла, готови продукти и неklasифицирани другаде стоки. При горивата и минералите има известно непостоянство – почти липсва внос, освен през 2006, 2008, 2012 и 2013 г. (съответно 2.4, 3.6, 0.4 и 0.1 млн. евро), когато се внасят антрацитни въглища. Импортът на напитки и тютюн е с ниски стойности с изключение на 2009, 2011 и 2012 г., които са единствените години, когато България внася очистен тютюн (съответно 1.2, 1.1 и 0.7 млн. евро). Вносът на храни е постоянен, като основният импортен продукт са разнообразни пресни, сушени и консервирани плодове (портокали, мандарини,

грейпфрути, ябълки, кайсии, праскови, ананаси и др.), които се внасят през целия период (0.5-1.1 млн. евро).

България внася от РЮА разнообразни продукти от групата на другите суровини, като тук се наблюдават сериозни разлики през различните години. Вносът на камгарни вълни варира от 0.6 млн. евро за 2003, през 7-8 млн. през 2006-2007 г., до 2-3 млн. през 2012-2013 г. Медните руди пък се появяват във вноса само през определени години – 2006, 2009, 2010 и 2013, но за сметка на това със сериозни стойности – съответно 4.4, 23.7, 2.2 и 13.7 млн. евро. След 2010 г. България започва да внася сурови овчи кожи, като стойността им е съответно 1.0, 5.5, 7.7 и 2.8 млн. евро за годините до 2013 г.

Вносът на други преработени изделия също включва продукти от всички подгрупи. В началото на периода (2003-2006 г.) най-високи стойности имат феромангана и плосковалцуваните продукти от нелегирана стомана (0.9-1.7 млн. евро), а след 2009 г. - възстановена кожа и други артикули от кожа, като стойността нараства до 15.6 и 14.7 млн. за 2012 и 2013 г.

За разлика от останалите продуктови групи при машините основните продукти остават едни и същи през целия период, като се променя само стойността им. След 2009 г. обаче вносът в тази група постоянно намалява – от 8.6 млн. до 3.4 млн. евро през 2013 г. Положителен е фактът, че вносът тук е изключително разнообразен – представени са всички подгрупи, но през целия период над половината от стойността е заета от имащите и през 2013 г. най-висок дял товарни и леки автомобили. Сред другите търгувани продукти впечатление правят машините за добив и строителство, машини за текстил и кожа, помпи и елеватори за течности, компютърна техника, печатни платки и незагриващи електрически резистори, части за акумулатори.

Отчитайки нуждите и възможностите на добре разработения и развит южноафрикански пазар и важното значение на регионалните пазари на съседните страни (Ботсуана, Лесото, Намибия и Свазиленд), за популяризирането на българските стоки в региона е необходимо тясно коопериране с местни фирми и компании, предлагане на стоки и услуги на атрактивни цени и с високо качество. Предвид основната група стоки от

вносната листа на РЮА и възможностите на българската икономика според справката на Министерството на икономиката за двустранните външноикономически отношения (<http://mi.government.bg/bg/themes/yujna-afrika-189-333.html>) най-перспективните български стоки за реализация на южноафриканския пазар са в следните области: лека промишленост – облекло и текстилни изделия; хранително-вкусова промишленост – плодове, зеленчуци, консерви и др. (предвид разминаването на годишните сезони в двете страни), спиртни напитки, подправки и други готови храни; машиностроене – различни видове машини и съоръжения; химическа промишленост – нефтопродукти и нефтени масла, медикаменти, ветеринарни препарати и др.; дървообработваща промишленост; военна промишленост – различни видове специална техника и оборудване.

Според данни на БНБ реализираните в България южноафрикански инвестиции за периода 2007-2013 г. са с ниска стойност – под 0.9 млн. евро. Създадените у нас добри условия за привличане на чуждестранни капитали, благоприятен бизнес- и инвестиционен климат трябва още по-активно и целенасочено да се популяризират в Република Южна Африка.

В момента взаимните контакти в търговско-икономическата сфера между България и РЮА се конкретизират предимно в проучване на пазарните възможности, обмен на икономическа информация, делови и бизнес-посещения на представители на български и южноафрикански фирми, провеждане на двустранни бизнес-форуми и др. През последните години в София са проведени Конференция за сътрудничество с РЮА, семинар "Възможности за инвестиции и туризъм в РЮА", "Седмица на РЮА", среща с представители на бизнес-средите от РЮА. В края на 2012 г. е проведен бизнес-форум на тема "Как да правим бизнес с Република Южна Африка", на който български фирми получават изчерпателна информация относно областите на търговско-икономическо сътрудничество, които са от взаимен интерес за двете страни, както и относно възможностите за осъществяване на бизнес-отношения с южноафрикански партньори. Тези спорадични инициативи обаче не са достатъчни за реализиране

на огромния потенциал за развитие на търговските и икономическите отношения между България и РЮА.

Търговията с мед и медни руди

Търговията с медни руди и мед (рафинирани медни аноди, рафинирани медни катоди, медни пръти, ламарина от мед и пр.) заема сериозен дял от общите търговски потоци с африканските държави, включени в рамките на преговори за подписване на СИП след 2006 г., достигаш до 41% през 2013 г. Затова и на тези продукти ще бъде отделено по-специално внимание, като периодът, който ще бъде разгледан е 2006-2013 г., тъй като стойността на търговията за 2003-2005 г. е пренебрежимо малка (под 1.5 млн. евро).

Въпреки че производството, вносът, износът и въннотърговският оборот на цветни метали са обект на подробен ежегоден анализ в годишните издания на Българската асоциация на металургичната индустрия „Металургията в България”, в подробния анализ липсват данни за търговията с африканските държави.

Според анализ на Българската стопанска камара медта и изделията от мед заемат второ място сред водещите стокови групи в износа на България за 2013 г., а страната е на 20-то място в света по износ на тези продукти (Илиев, 2014, с.1). Сред водещите стоки в износа на България на трето място е рафинираната катодна мед (1.3% от световния износ, 15-то място в света), на четвърто – нерафинираната анодна мед, при която „България запазва водещо място в света ... вече няколко години“ (2-ро място в света с 15.2% от световния износ), и на десето – медните руди и техните концентрати, при които с 0.7% от световния износ България е 20-та в света.

За периода 2006-2013 г. африканските държави, с които търгуваме с посочените продукти, са едва 8 – Конго, Намибия, Танзания, Южна Африка, Коморските острови, Судан, Замбия и Зимбабве, като първите четири от тях заемат над 97% от търговските потоци през всяка от годините. Тъй като търговията с тях беше разгледана в предходните раздели, тук тя няма да бъде коментирана. Трябва да се отбележи само, че единственият документ, в който някоя от тези страни се споменава, е анализът на Българска стопанска камара за

износа на България (Илиев, 2014), където се посочва само, че „медните руди се изнасят за Намибия и Китай“ (с. 3).¹⁵

Единствената от разглежданите години, когато България търгува повече с мед, отколкото с медни руди, е 2006. След 2009 г. медните руди заемат почти изцяло стойността на търговските потоци (96-99%), а през 2013 г. те са 96%.

Както може да се види от таблица 8, търговията с мед и медни руди с африканските държави от групата на АКТБ заема сериозен дял от общата търговия на страната и особено от търговията със страните извън ЕС.

Таблица 8. Дял на търговията с мед и медни руди от общите търговски потоци на България (%)

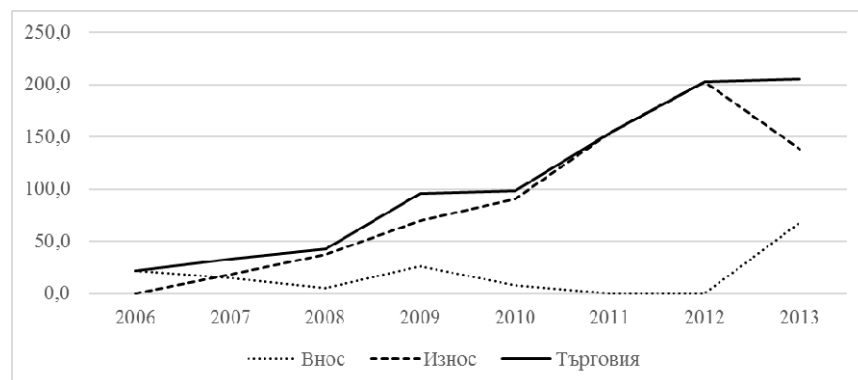
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Търговия	общо	3,8	4,1	10,2	14,5	10,3	9,6	11,8	12,4
	извън ЕС	7,0	7,2	19,0	23,4	16,7	24,7	25,1	28,0
Внос	общо	5,9	4,1	3,3	8,5	4,3	2,9	4,0	9,3
	извън ЕС	6,5	4,7	3,6	9,1	5,3	10,0	11,7	25,9
Износ	общо	2,8	4,2	14,2	18,4	14,0	13,5	16,1	14,4
	извън ЕС	7,7	11,3	45,4	44,4	28,3	30,4	29,8	29,0

Източник: Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995) и собствени изчисления.

Общото нарастване на търговията между България и африканските държави с мед и медни руди за периода 2006-2013 г. е 184 млн. евро, като износът се е увеличил около три пъти повече от вноса (съответно с 138 и 46 млн. евро). Единствено през 2013 г. се наблюдава спад в износа (с 65 млн. евро), докато при вноса има доста колебания - през 2011 и 2012 г. той е почти равен на нула, а най-висока е стойността му през 2013 г. (68 млн. евро).

Интересно е и съотношението внос-износ – през 2006 г. вносът е 99.9% от търговските потоци, през 2007 г. двата показателя са приблизително равни, а през всички следващи години преобладава износът, като за 2011 и 2012 г. той е 100% от цялата търговия. През 2013 г. България отново започва и да внася, така че съотношението внос-износ е 37:63%. Това се отразява и на салдото – през 2012 г. то е 203 млн. евро, докато през 2013 г. е 71 млн.

¹⁵ По неофициална информация на БСК в Намибия има инсталации за извличане на злато от тези концентрати с много висока ефективност. (<http://www.mediapool.bg/bulgaria-e-na-65-myasto-v-sveta-po-iznos-prez-2012-g-news210499.html>).

Фигура 18. Търговия на България с мед и медни руди с африканските държави от АКТБ (млн. евро)

Източник: Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995) и собствени изчисления.

В последното издание на „Металургията в България“ се правят констатациите, че „българската цветна металургия както в количествено, така и в стойностно изражение продължава да формира значително положително външнотърговско салдо. Това я прави структуроопределящ сектор във външната търговия на страната, който подобрява ... нейния външнотърговски баланс.“ (БАМС, 2014, с. 58), както и че „цветната металургия в България е сектор с ярко изразена експортна ориентация“ (пак там, с. 61). Според анализа на БСК пък медта и медните руди са „нишови продукти, конкурентоспособни в глобален план“ (Илиев, 2014, с. 2). Въпреки това нито производителите, нито потребителите, нито отговорните държавни органи не отчитат сериозното място, което африканските партньори на България от групата на АКТБ заемат като износна дестинация, а от 2013 г. и като голям източник на внос на тези продукти. Това е още едно доказателство за липсата на интерес към региона, който показва огромен потенциал.

5.5. Перспективи за развитие на външнотърговските отношения

През последните години Субсахарска Африка до голяма степен изпада от приоритетните области на българската външна политика, което води до загубване на положителната инерция в двустранните отношения с държавите в тези части на света. Задължение на България обаче е като член на ЕС да

съдейства за устойчивото и демократичното развитие на тези страни. Във връзка с това трябва да се използва рационално все още живият дипломатически опит от миналото и доброто отношение към България в тези държави, което ще направи напълно възможно възстановяването на нивото на взаимовръзките с тях.

Приоритетни действия в тази област биха могли да бъдат включване на държавите от Африка в българската политика на развитие; целенасоченото им подпомагане с ноу-хау и кадрови ресурс за реализирането на капиталови проекти; стимулиране на “честната търговия” с тези страни; подкрепа за стремежа на държавите от разглеждания регион към осигуряване на по-добро бъдеще на техните граждани и равномерно разпределение на ползите от глобализацията в рамките на световните организации, на които България е член; активна позиция на България в рамките на преговорния процес за сключване на споразумения за икономическо партньорство.

В търговско-икономическата област перспективни са предоставянето на технологии и специалисти в здравеопазването, образованието, селското стопанство и строителството. Предвид огромните нужди на континента от стоки от първа необходимост, Африка е потенциален пазар за износ на българска продукция на леката и хранително-вкусовата промишленост, фармацевтиката, машиностроенето, химията и др. Съществува голям неизползван капацитет, разнообразни възможности и добри перспективи за сътрудничество в различни сфери: енергетика, туризъм, отбрана, образование, селско стопанство, хранителна промишленост, наука и др.

Заклучение

Регионалната икономическа интеграция е една от основните тенденции на развитие на международните икономически отношения през последните десетилетия. Има многобройни примери, на практика навсякъде по света, които показват, че това не е изолирано събитие, а е истински глобален феномен. Задълбочаването на регионалната интеграция в редица области е подкрепяно от регионални инициативи, особено в сферата на търговията, което води до създаването на много различни по своя географски и същностен обхват регионални споразумения и общности.

От гледна точка на очакваните и реалните ефекти и ползи от икономическата интеграция би трябвало да се разграничават процесите на интеграция между развити държави, при които се търсят основно статичните и динамичните ефекти, описани в класическата и новата теория за регионалната интеграция, и тези, които протичат между развиващи се и слаборазвити страни, при които мотивацията за осъществяване на интеграцията е различна. Проблемите на развиващите се държави са свързани с икономическото развитие, а не толкова с относителните промени в характеристиките на производството и потреблението. За да се оценят ползите от интеграцията на развиващите се страни, трябва да се вземе предвид тяхната специфика – стадий на икономическото развитие, структура на икономиките, характеристики на производството и търговската политика и др.

Въпреки че е заявена от държавните и правителствените ръководители цел още от времето на получаване на независимост в средата на 20 век, процесът на политическа интеграция в Африка напредва бавно, главно поради липсата на политическа воля от страна на африканските държави. В областта на икономическата интеграция, която е с много по-кратка история, постигнатите успехи, макар и недостатъчни спрямо заявените цели, са значително повече. Регионалната икономическа интеграция предлага най-добрата възможна стратегия за справяне с предизвикателствата пред развитието в Африка заради множеството слабости, които надхвърлят възможностите на ограничения капацитет и ресурси на отделните държави. Общите усилия и динамичната

политическа ангажираност спрямо интеграцията могат да помогнат за преодоляването на съществуващите проблеми.

Седем от съществуващите в момента 16 регионални интеграционни общности са официално признати и играят ролята на фундамент за изграждането на Африканска икономическа общност. Те обаче са твърде различни от гл.т. на размера и характеристиките на икономическото им развитие и търговските им характеристики като цяло. Големи са и различията в икономиките на страните-членки, както и в развитието, динамиката и особеностите на интеграционните процеси в рамките на всяка общност. Затова общностите, признати за изграждащи блокове на АИО, са разгледани поотделно, като е направен опит за оценка на напредъка и потенциала на интеграционните процеси във всяка от тях.

Емпиричният анализ показва, че във външната търговия на всички РИО в Африка се наблюдават едни и същи тенденции, които са характерни за целия континент – износ на суровини и внос на промишлени стоки, и то едни и същи – доказателство, че РИО не осъществяват ползите от икономическата интеграция в търговията със стоки от гледна точка на възможностите за реструктуриране на икономиките така, че да се използват сравнителните им предимства. Повечето от стоките, търгувани от африканските регионални интеграционни общности, имат ниска добавена стойност и включват основно суровини (най-вече горива и земеделска продукция). Въпреки че континентът се влияе относително слабо от световните кризи и рецесии, те определено оказват въздействие върху икономическия растеж и обемите на търговия. Зависимостта на африканските държави от приходи от износ на суровини води до сериозен спад в експортните приходи, дефицити в бюджетите и текущите сметки. Три четвърти от износа на развиващите се страни през 1980 г. са суровини, докато в началото на 21 век близо 80% са обработени изделия. В Африка обаче отражението на бума в промишления износ се отразява слабо – дялът на континента в световния износ постоянно намалява, докато този на горивата и минералите се увеличава – както спрямо суровинния износ, така и спрямо общия. Силната зависимост на Африка от суровините като основен източник на приходи от износа води до уязвимост на държавите от континента от капризите на пазара и от метеорологичните условия.

Относително статичната стокова структура на износа на африканските държави свидетелства за липсата на значимо икономическо реструктуриране, и то не само през последното десетилетие, а през целия постколониален период. Част от страните правят опити да диверсифицират външната си търговия и да намалят зависимостта на износа си от ограничен брой суровини.

Основните търговски потоци на африканските държави и РИО са силно зависими от историческите им връзки с останалия свят и особено с Европа. Над 80% от износа на страните в Африка са насочени към пазари извън континента, а подобен е и делът на вноса, идващ от външни източници. Основните тенденции, които се наблюдават при всички РИО, са пренасочването на търговските потоци от ЕС и САЩ към Китай и Индия, макар че при почти всички общности ЕС запазва лидерското си място. При някои общности това се отразява повече върху износа, при други – върху вноса, а за трети – еднакво силно и върху двете. Забелязва се спад в търговията през годините на глобалната финансова криза (2009-2010), който обаче впоследствие е наваксан. Като цяло нарастването на стойността на търговията на всички РИО с всички основни търговски партньори през 2012 г. е по-голямо от средното за света.

Размерът на пазарите и ресурсната база в повечето африкански държави са малки, което поражда нуждата от икономическа интеграция за повишаване на международната конкурентоспособност, постигане на висок икономически растеж и намаляване на бедността. Интеграционните проекти позволяват на страните до обединят усилията и ресурсите си за създаване на по-големи вътрешни пазари, за да успеят да се справят с предизвикателствата, които не могат да преодолеят сами. Според теорията на икономическата интеграция сред положителните ефекти на интеграцията могат да се открият ръстът на вътрешнорегионалната търговия, нарастването на доходите, развитието на конкуренцията, повишаването на икономииите от мащаб и реструктурирането на фирмите. Теорията на международната търговия твърди, че ползите от търговията идват от специализирането в областта на сравнителните предимства на дадена страна, т.е. в сектори, в които тя произвежда относително по-ефективно. От тази гледна точка чрез интеграционните процеси стоковата

структура на търговските потоци на Африка може да се подобри в посока към диверсификация и използване на сравнителните предимства на отделните държави.

Европа и Африка са съседи – континенти, свързани от обща история, култура и географска близост, както и от активен обмен на икономическо и политическо ниво. Сътрудничеството между Европа и Африка отразява богатата и разнообразна природа на отношенията между двата континента, отразявайки и сегашните икономически и политически реалности. Африка е извън традиционната търговска политика на ЕС, най-вече поради факта, че почти всички държави на континента са развиващи се. Външните партньори играят важна роля за рационализацията на процесите на регионална икономическа интеграция в Африка, особено текущите преговори за подписване на споразумения за икономическо партньорство с ЕС. Влиянието на ЕС върху интеграционните процеси в континента е многостранно. Той остава най-големият търговски партньор на Африка и степента, до която африканските икономики и регионални икономически общности работят ефективно, зависи най-вече от силата на търговските връзки между Европа и различните региони на континента. В ролята си на глобален играч Европейският съюз от дълго време подпомага развитието на африканските държави. Отношенията ЕС – Африка се уреждат от частично припокриващи се политически рамки. Преференциалните търговски режими, които ЕС прилага спрямо развиващите се държави, се опират на два основни стълба – единият е Общата система за преференции (ОСПр), а вторият са споразуменията за икономическо партньорство с региони от Африка, Карибския и Тихоокеанския басейн.

Отношенията между ЕС и страните от АКТБ получават официална основа във времето със сключването на няколко споразумения или конвенции — конвенциите от Яунде, Ломе и Котону. Основната цел, залегнала в тях, е интегрирането на страните от АКТБ в световната търговска система, като един от основните методи за постигането на това е икономическото сътрудничество.

Споразумението от Котону, влязло в сила през 2003 г., характеризиращо се с термина „партньорство“, е изцяло основано върху взаимния ангажимент и отговорност, следователно върху акцента, отдаден на политическия диалог, който обхваща въпроси като демокрацията, доброто управление и миграцията, както и върху широкото участие на гражданското общество. Новото споразумение е съсредоточено също и върху устойчивото икономическо развитие на страните от АКТБ и тяхната безпрепятствена и постепенна интеграция в глобалната икономика чрез стратегия, съчетаваща търговия, инвестиции, развитие на частния сектор, финансово сътрудничество и регионална интеграция. В Споразумението е предвидено търговските отношения между ЕС и страните от АКТБ да бъдат уредени в Споразумения за икономическо партньорство, които Съюзът да сключи с региони от държави от АКТБ.

СИП са споразумения за търговия и сътрудничество за установяване на нов търговски режим между ЕС и страните от АКТБ. Те са създадени с цел установяването на съвместими със СТО, ориентирани към икономическо развитие реципрочни търговски споразумения между Европа и нейните традиционни търговски партньори сред развиващите се страни, като същевременно насърчават регионалната интеграция, подобряването на търговския капацитет и други интервенции за подпомагане на партньорите в развиващите се региони. Споразуменията имат за цел да обхванат не само търговията със стоки, но също и сферата на услугите и други области, свързани с търговията. Споразуменията за икономическо партньорство първоначално са предназначени за създаване на изцяло нова рамка за търговските потоци и инвестициите между ЕС и страните от АКТБ, подпомагайки и стимулирайки наред с други положителни фактори регионалната интеграция между държавите от АКТБ. Последните са групирани в седем региона: пет в Африка, един в Карибско море и един в Тихия океан.

Преговорите за СИП представляват промяна в търговските отношенията между АКТБ и ЕС, слагайки край на ерата на нереприпрочните търговски преференции и заменяйки общия за държавите от АКТБ режим с няколко

отделни споразумения, които се договарят между ЕС и преговарящите региони от АКТБ, с цел насърчаване на регионалната интеграция в държавите от АКТБ. СИП трябва да създадат подобдени по същество и насочени към развитието зони за свободна търговия между регионалните обединения на страните от АКТБ и ЕС. Те имат за цел да обхванат не само търговията със стоки, но и сферата на услугите и да засегнат както тарифните, така и нетарифните и техническите бариери пред търговията. По предложение на Европейската комисия СИП ще покриват и други области, свързани с търговията, в които ще бъде засилено сътрудничеството между ЕС и страните от АКТБ – конкуренция, инвестиции, защита на правата на интелектуална собственост, улесняване на търговията, околна среда, стандарти на труд, защита на потребителите, сигурност на храните, обществени поръчки и т.н.

Критериите за допустимост на регионите, с които се сключват СИП, са достатъчно ясни. Трудността идва от приложението им към специфичния контекст на съществуващата структура на африканските регионални общности.

Макар и по-бавно от заложените в Споразумението от Котону срокове, преговорите за сключване на споразумения за икономическо партньорство с африканските региони от групата на АКТБ напредват. Основен проблем почти навсякъде остава клаузата за третиране като най-облагодетелствана нация. Засега все още няма влязло в сила пълно СИП с никой от тези региони, но може да се очаква това да стане съвсем скоро, особено по отношение на три от регионите, с които споразуменията са в процес на финално довършване и ратификация.

Споразуменията за икономическо партньорство са част от амбициозна и иновативна политика, целяща подпомагане на растежа и развитието в регионите на Африка. За африканските държави тя съчетава непосредствени печалби (достъп до пазара, облекчаване на правила за произход, финансова помощ, насочена към нуждите на СИП), значителни ангажименти (либерализация за стоки и услуги от ЕС в рамките на регионите на СИП, прозрачност и предвидимост на търговските режими) и средни до дългосрочни възможности (в износа, инвестициите и регионалната търговия, засиленото сътрудничество), но

е свързана и с определени рискове (затваряне на предприятия, бюджетни ограничения). Тъй като ЕС е най-големият търговски партньор и основен донор за повечето държави от АКТЬ, стратегията по отношение на СИП има потенциал да даде значителен тласък за икономическо развитие на регионите в Африка. Тя е глобална и различните ѝ аспекти – търговия, услуги, регионална интеграция, сътрудничество, помощ, са взаимно допълващи се. Затова междинните и частичните споразумения с африканските държави и региони, които се отнасят само до търговията със стоки и някои форми на техническо сътрудничество, не могат да постигнат ползите за развитието, свързани с цялостната стратегия.

Въпреки заявената цел да се насърчи регионалната интеграция в Африка, въздействието на СИП в тази област не покрива напълно очакванията. Повече от половината държави от Субсахарска Африка остават извън всякаква форма на сключени споразуменията за икономическо партньорство, а това ограничава географския обхват на възможната интеграционна динамика, която би могла да произтече от тяхното приложение.

Между ЕС и държавите от АКТЬ има консенсус относно значението на регионалната интеграция – както като основна цел, така и като инструмент за постигане на другите цели на споразуменията. СИП са амбициозен и новаторски опит да се използва външен лост за засилване на икономическата интеграция в континента, но въпреки това в някои случаи преговорите и сключването на такива споразумения допълнително затрудняват този и без това сложен процес. С изключение на споразумението с Източноафриканската общност никоя от другите преговорни конфигурации за СИП не съвпада със съществуващите африкански РИО. Слабият напредък досега е доказателство, че процесът на икономическа интеграция в Африка не е достатъчно зрял за такова предизвикателство. Причина за това е фактът, че икономическата интеграция все още няма достатъчно политическа подкрепа и ангажираност. Инициативите в тази област се сблъскват с неспособността на отделните държави да постигнат съгласие относно необходимото прехвърляне на суверенитет. Недостатъчният институционален капацитет и невъзможността за приоритизиране на целите създават допълнителни препятствия, особено по отношение на преговорите за

сключване на СИП. Още една пречка за успешното завършване на тези преговори е, че много от държавите вече имат преференциален достъп до пазара на ЕС по инициативата „Всичко освен оръжие“ или по Общата система за преференции, и то без да е необходимо да либерализират собствените си търговски режими и да отворят пазара си за ЕС.

Направеният анализ на нормативната рамка и тенденциите в развитието на отношенията между ЕС и държавите и регионите в Африка *потвърждава първата хипотеза на изследването* – че влиянието на Европейския съюз, и по-специално на Споразуменията за икономическо партньорство, върху регионалната икономическата интеграция в Африка е противоречиво, като, от една страна, има потенциала да даде силен тласък на развитието им, но от друга, добавя нови предизвикателства към вече усложнените интеграционни процеси. Влиянието на СИП не е задължително позитивно, защото въпреки че заявената им цел е стимулирането на регионалната интеграция, ефектът от преговорите е двупосочен, създавайки проблеми и отклонения в доста сложните процеси на интеграция.

ЕС е жизненоважна дестинация за износа на Африка - той е не само източник на чуждестранни инвестиции, но и съществен фактор за интеграцията на континента в глобалната икономика. Същевременно, въпреки че много от африканските страни са малки и слаборазвити, взети заедно, тези от тях, с които ЕС води преговори за сключване на споразумения за икономическо партньорство, заемат едно от водещите места като търговски партньор на Съюза – за 2013 г. те се нареждат на 5 място по общ обем на търговските потоци. От такава гледна точка при вноса африканските страни са шести след Китай, Русия, САЩ, Швейцария и Норвегия, а при износа - пети след САЩ, Китай, Швейцария и Русия.

Резултатите от анализа на динамиката на търговията на ЕС с африканските региони за сключване на СИП позволяват да се направи изводът, че стойността ѝ нараства малко по-бързо от общата извънобщностната търговия на Съюза. Динамиката на търговията в отделните региони е различна поради техните

различни характеристики, но държавите, с които има сключени междинни СИП, заемат все по-предно място в търговията на съответните региони с Европейския съюз. Въпреки че не са лидери, търговията с тях нараства с изпреварващи темпове спрямо останалите страни в регионите. Тази тенденция е много по-силно изразена по отношение на вноса на ЕС от тези държави, тъй като междинните СИП дават правото на безмитен внос без ограничения за почти всички стоки.

Африканските държави, участващи в Споразумението от Котону, осъществяват малко над половината от търговията на континента с ЕС. За периода 2003-2013 г. износьт нараства по-бързо от вноса. Очертаните тенденции са сходни с тези в общата търговия на ЕС, макар че в сравнение със Съюза търговските потоци със Субсахарска Африка нарастват малко по-бързо. Това води и до повишаване на дела на африканските страни, обхванати от Споразумението от Котону, в общата търговия на ЕС – от 4.3% през 2003 до 4.8% през 2013 г. За 2013 г. най-големият търговски партньор на ЕС сред регионите от континента за сключване на Споразумения за икономическо партньорство е този на Западна Африка, следван от Южноафриканската общност за развитие. Значително по-ниски са стойностите на търговските потоци с регионите на Централна Африка, Източна и Южна Африка и Източноафриканската общност.

Представеният анализ на динамиката на търговията на ЕС с африканските региони за сключване на СИП позволява да се направи изводът, че стойността ѝ нараства малко по-бързо от общата извънобщностната търговия на Съюза. Динамиката на търговията в отделните региони е различна поради техните конкретни характеристики, но държавите, с които има сключени междинни СИП, заемат все по-предни места в търговията с ЕС на съответните региони. Въпреки че не са лидери, търговията с тях нараства с изпреварващи темпове спрямо останалите страни в регионите. Посочената тенденция е много по-силно изразена по отношение на вноса на ЕС от тези държави, тъй като междинните СИП дават правото на безмитен внос без ограничения за почти всички стоки.

През 2013 г. в търговията на Африка основно място заемат горивата (41%), следвани от машините (21%), другите преработени продукти (11%), храните (8%) и химикалите (7%). Вносьт е концентриран предимно в продукти от първичния сектор – доминират горивата (64%), следвани от другите преработени продукти и храните (по 8%). Износьт е сравнително по-диверсифициран, като водещи са машините (36%), следвани от горивата и другите преработени продукти (по 15%), химикалите (12%), храните (9%) и разнообразните готови продукти (7%). Подобна е и стоковата структура на търговията на ЕС с държавите от Африка, включени в рамките на преговори за сключване на СИП.

Анализът на стоковата структура на търговията на ЕС с регионите за сключване на СИП в Африка още веднъж подчертава силната зависимост на Субсахарска Африка от износа на продукти от първичния сектор и вноса на преработени продукти. Това е ясен индикатор за потенциалните възможности, които се откриват пред развитите индустриални държави, за износ на преработени продукти в тази част на света. Тази тенденция е характерна за търговията на ЕС както с целия регион, така и с всеки от съществуващите блокове за сключване на СИП. За отделните региони са характерни различни тенденции в динамиката на търговските потоци, като растящият дефицит по текущата сметка в търговията със Западна и Централна Африка е компенсиран само донякъде от обратната тенденция в останалите региони. Обемът на търговията с всички стокови групи има ясно изразена тенденция към нарастване, като изключение е 2009 г., когато се наблюдава спад на стойността на търговията с всички стоки в резултат от световната финансова криза. Намаление се отчита и през 2013 г., но то засяга само вноса на определени продуктови групи.

Държавите от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) имат относително малък дял от търговията на ЕС с Африка – 3.7% за 2013 г., като той е значително по-висок при износа (5.9%), отколкото при вноса (1.6%). Износьт е и с доста по-големи стойности, превишавайки вноса над 3 пъти. Най-съществено място в търговията на страните от ЦИЕ с Африка през 2013 г. заемат машините, следвани от храните, другите суровини и другите преработени продукти. През

2013 г. общият обем на търговията на страните от ЦИЕ с тези от Субсахарска Африка е на стойност 5.2 млрд. евро, като износет превишава вноса почти тройно. И по този показател делът на държавите от ЦИЕ от общата търговия на ЕС е относително нисък (3.2%), като при износа той е доста по-висок, отколкото при вноса. Трябва да се отбележи, че делът на африканските държави от АКТБ спрямо общата търговия с Африка е доста по-нисък при страните от ЦИЕ, отколкото при ЕС-28 – съответно 44 и 51%. Търговията на държавите от ЦИЕ с тези от Субсахарска Африка е доминирана от машините (42%), следвани от другите преработени продукти (13%), другите суровини (12%) и храните (11%). Основни търговски партньори на държавите от ЦИЕ сред регионите за сключване на СИП са Южноафриканската общност за развитие (46%) и Западна Африка (38%), следвани от Източна и Южна Африка и Източноафриканската общност (по 6%) и Централна Африка (3.5%).

Обемът на търговията на страните от ЦИЕ както общо с Африка, така и с държавите от АКТБ показва значително по-сериозен ръст от този на ЕС-28. Това се дължи основно на много по-бързото повишаване на износа (4-5 пъти по-голямо от това при ЕС-28), докато вносет расте с близки до общите за Съюза темпове. При търговията на страните от Централна и Източна Европа се наблюдават характерните за целия ЕС тенденции както по отношение на стоковата структура – търговията е концентрирана в относително малко групи стоки, така и като географско разпределение – лидери са регионите на Южноафриканската общност за развитие и Западна Африка, които разменят местата си в течение на разглеждания период. За разлика от търговията и на Африка, и на държавите от АКТБ с ЕС обаче, при ЦИЕ няма сериозни спадове в резултат от глобалната финансова криза и от кризата в Еврозоната. Другата съществена разлика при търговията на държавите от ЦИЕ със Субсахарска Африка е много по-чувствителното увеличение на износа през разглеждания период в сравнение както с това на вноса, така и с ръста на износа на ЕС-28 за региона.

Въпреки по-малкия обем на търговията в сравнение с Полша, която е безспорен лидер сред страните от Централна и Източна Европа, както и в

сравнение с Румъния и Чехия, по всички показатели България заема едно от челните места в търговията с Африка. Същото се отнася и за търговията с държавите в рамките на преговори за сключване на СИП, където страната ни е безспорен лидер по отношение на темповете на нарастване както на вноса, така и на износа.

Задълбоченото проучване на външнотърговските отношения на ЕС с регионите за сключване на СИП в Африка *потвърждава третата хипотеза на изследването* – въпреки че поотделно африканските страни не са сред най-големите търговски партньори на Съюза и повечето са сред най-слабо развитите държави в света, общият обем на търговията с тях заема едно от водещите места във външната търговия на ЕС и показва по-високи темпове на нарастване в сравнение с общия ръст на обема на извънобщностната търговия на ЕС. Това, заедно с перспективите, разкрити при изследването на стоковата структура на търговията, дава широко поле за развитие на търговските отношения от гледна точка на ЕС.

За получаване на комплексна картина на развитието на търговските отношения между ЕС и РИО в Африка накратко са разгледани и официалната помощ за развитие, преките чуждестранни инвестиции, паричните трансфери от емигранти, влиянието върху данъчните приходи на африканските държави, доминацията на чуждестранни банки в банковия сектор на африканските държави, преструктурирането на глобалното търсене и други фактори, доколкото те имат отражение върху външнотърговските отношения.

Над 45% от общата помощ, предоставяна от ЕС, отиват за Африка. Данните сочат също, че размерът на помощта се увеличава въпреки глобалната финансова криза, което съответства на поетите от държавите и институциите в ЕС ангажименти. Със задълбочаването на дълговата криза в ЕС обаче европейските правителства са принудени да ограничат разходите си, което ще доведе до съкращаване на официалната помощ за развитие за развиващите се страни - само за периода 2010-2012 г. ОПР от ЕС за държавите в Африка намалява със 7.6%.

От 2003 до 2012 г. потоците на преки чуждестранни инвестиции от Европейския съюз към африканските икономики, включени в преговорите за подписване на СИП, са се увеличили значително – от 7 млрд. до 17 млрд. евро. Това нарастване обаче е доста неравномерно през годините. Страните от ЕС са продължили да получават доход от своите инвестиции в Африка в размер, приблизително равен на този на потоците от ПЧИ към Африка. Потоците на ПЧИ в Африка потенциално могат да нараснат и поради намаляването на привлекателността на пазарите на държавите от ЕС и САЩ.

Трансферите от емигранти са значителен дял от доходите на много домакинства в развиващите се държави (за 2013 г. в Африка те са 3,1% от общия БВП). Повишаването на безработицата и понижаването на доходите поради икономическия спад водят до намаляване и на паричните трансфери.

Намаляването на търсенето на африкански износ от страна на Европа може да повлияе негативно и върху данъчните приходи, особено от гледна точка на свързаните с търговията и ресурсите данъци, което би затруднило африканските страни да поддържат планираните нива на публични разходи (в т.ч. и планираните инфраструктурни инвестиции в дългосрочен аспект). Най-силно изложени на фискални рискове са държавите с висок бюджетен дефицит.

Влиянието на европейската дългова и банкова криза, особено върху частния сектор в Африка, може да бъде засилено от затягането на кредитните пазари поради недостиг на ликвидност на банките и породената от него несигурност. Възможно е пред африканските банки да възникнат проблеми при осигуряването на кредитни линии на международните пазари. Последниците ще са различни в зависимост от степента на финансова интегрираност - например наличието на чуждестранни банки, което е потенциално възможен канал за предаване на финансовите проблеми.

Много африкански държави реагират доста добре спрямо глобалната финансовата криза в сравнение с други икономики. В началото на световната финансова и икономическа криза този “имунитет” на Африка към отрицателните последици на кризата е прогнозиран предвид ограничената финансова интеграция на континента с останалата част на света.

Въпреки това продължаващата дългова криза в някои държави от ЕС крие сериозни рискове за икономическото развитие на Африка. Ескалацията на кризата в Евроната, от една страна, намалява доверието в развитите държави, а от друга, негативните шокове създават напрежение в развиващите се страни. Това несъмнено ще окаже ефект върху икономическото развитие на Африка чрез два основни канала. Единият е свързан с външната търговия – намаляващо търсене на африкански износ от страна на Европа, както и реструктуриране на глобалното търсене. Другият се отнася до финансовите рискове за африканските икономики – свиване на официалната помощ за развитие и на данъчните приходи, а също и намаляване на финансовите приходи като преки чуждестранни инвестиции и парични трансфери.

Подробното проучване на рамката на външнотърговските отношения на ЕС с държавите, включени в преговори за сключване на СИП, на реалните външнотърговски връзки на Съюза с тези страни, както и на някои други външноикономически фактори и обвързаности помежду им *потвърждава втората хипотеза на изследването* – освен че в ролята си на глобален играч Европейският съюз от дълго време подпомага развитието на държавите в Африка, неговото реално влияние върху икономиките в континента е не само във формално поетите в рамките на Политика за развитие ангажменти. Въпреки глобалната финансова криза и суверенната криза в Съюза той е остава основен търговски партньор на регионалните блокове в Африка, а влиянието му се проявява също, макар и в по-ограничена степен, в редица други области (официална помощ за развитие, преки чуждестранни инвестиции и т.н.).

Значението на африканските държави и особено с тези на юг от Сахара за България се определя от нарастващата роля на региона в световната политика и икономика, огромния икономически потенциал и природни богатства, ориентирането им към демократични ценности и пазарна икономика. Политиката на България към африканските страни се основава, от една страна, на традиционно добрите връзки с редица от тях, а от друга - на

преференциалните им политически и икономически отношения с Европейския съюз.

През последните години Субсахарска Африка до голяма степен изпада от приоритетните области на българската външна политика, което води до загуба на положителната инерция в двустранните отношения с държавите в тези части на света. Задължение на България като член на ЕС е да съдейства за устойчивото и демократичното развитие на тези страни и да има по-активна позиция в рамките на преговорния процес за сключване на споразумения за икономическо партньорство.

Стойността на търговията на България с държавите от Африка в рамките на преговорите за сключване на СИП през 2013 г. е около 42% от тази с целия континент (508 млн. евро), но посоченият дял е с 6.5 процентни пункта по-висок спрямо 2003 г.. Общото нарастване на стойността на търговските потоци за периода е над 10 пъти, което е 3 пъти повече от ръста на търговията на страната с държави извън ЕС (2.97 пъти). Тези данни показват по доста категоричен начин повишаващото се значение на региона като въннотърговски партньор на България. Въпреки това търговията с държавите от Африка, включени в групата АКТБ, заема едва 1% от общите и 2.6% от извънобщностните търговски потоци на страната.

От гледна точка на регионите за сключване на СИП в търговията на България определено доминира регионът на Южноафриканската общност за развитие (70% от търговията с всички африкански държави от групата на АКТБ), следван от Източноафриканската общност (14%) и региона на Западна Африка (10%). Доста по-малка е стойността на търговските потоци с регионите на Източна и Южна Африка и Централна Африка.

Търговията със страните от АКТБ през 2013 г. е доминирана от другите суровини (42%) и горивата (25%), които заемат и водещо място в износа на България (съответно 40 и 36%). Останалите групи стоки с по-сериозно присъствие в износа са машини, оборудване и превозни средства (11%) и другите преработени продукти (8%). И при вноса водещи са другите суровини (46%), другите преработени продукти (32%) и храните (11%). И тук за 2013 г.

салдото на България е положително във всички стокови групи с изключение на другите преработени продукти (-20 млн. евро), напитките и тютюна (-13 млн. евро) и храните (-8.5 млн. евро).

Търговските отношения на България с регионите от АКТБ в Африка са концентрирани в по една или малко на брой държави във всеки регион, които невинаги са сред водещите икономики в регионите. Затова и при разглеждане на стоковата структура на въннотърговските отношения в тази част е обърнато специално внимание на държавите, с които България търгува най-активно, както и на онези, с които по една или друга причина търговските потоци драстично са намалели.

През 2013 г. лидери сред африканските страни в търговията с България са Република Южна Африка (187 млн. евро), Намибия (137 млн. евро) и Танзания (57 млн. евро), следвани от Мозамбик (28 млн.) и Нигерия (22 млн.). При износа водещи са РЮА, Намибия и Нигерия, а при вноса – Танзания, РЮА и Мозамбик. Търговските потоци с Гана, Етиопия, Зимбабве и Уганда също надвишават 10 млн. евро. В изследването са представени основните търгувани продукти за посочените водещи в търговските ни отношения страни.

Изводът, който се налага от подробното разглеждане на стоковата структура на търговията на България с основните търговски партньори от Африка, включени в преговорите за сключване на СИП, е, че за съжаление с малки изключения тя е слабо диверсифицирана. Внасят се ограничено количество продукти, почти само суровини, като най-голяма е стойността на металите (най-вече мед, преработена или не), какаото, кафето и тютюна. За съжаление износът също е съставен предимно от суровини (горива, метали и минерали), но може да се отбележи като положителен фактът, че при някои от държавите, макар и малка като стойности, се наблюдава известна разнородност, особено при износа на машини и оборудване. Интересна е и констатацията, че най-търгуваният продукт (медните руди) България внася от някои от африканските държави (РЮА и Танзания), а изнася, макар и в по-големи от внесените количества, за съседната на тях Намибия.

През 2003-2013 г. 32 от 48-те държави, включени в рамките на африканските региони за сключване на споразумения за икономическо партньорство, са сред 5-те основни търговски партньори на България. При 15 от тези страни в някакъв момент от разглеждания период вносът, износът или общата стойност на търговските потоци са надвишавали 10% от съответния общ показател за африканските държави от АКТБ, а за 6 от тях делът е или е бил над 25%. Това са Конго, Намибия, Нигерия, РЮА, Танзания и Зимбабве, чиято динамика на търговията е анализирана по-подробно.

Наличието на много колебания в търговията, част от които причинени от внезапното появяване, често последвано от внезапно спиране още през следващата година на вноса или износа на даден продукт за определена държава, е показателно за непостоянната търговска политика на българските предприятия спрямо африканските държави. С някои изключения може да се направи заключението, че по-големите колебания в експорта на България за африканските държави от АКТБ се дължат на непостоянния износ на три основни групи продукти – пшеница, цимент тип „клинкер“ и нефтени масла и масла от битуминозни минерали. Към тях трябва да се добави и основният търгуван в момента с африканските партньори продукт – медта.

Поради размера и комплексността им външнотърговските отношения с РЮА и Нигерия, както и търговията с медни руди и мед са разгледани в отделни секции.

Нигерия е традиционен и важен търговско-икономически партньор на България в Африка на юг от Сахара. Съществува значителен дисбаланс в търговията между България и Нигерия, с постоянно положително търговско салдо за българската страна с устойчива тенденция към увеличаване на българския износ през последните години. Нигерия, както и РЮА, са държавите от разглеждания регион, за които може да се каже, че износът е относително диверсифициран. Стоките с потенциални възможности за износ на нигерийския пазар са: нефтопродукти, в т.ч. масла - парадоксален е фактът, че страната внася 70% от горивата за собствени нужди, включително промишлени и автомобилни масла; продукти на хранителната промишленост; електрически трансформатори;

карбонати и перкарбонати; кабели; цимент, включително хидравличен цимент; захар, включително захарни изделия; хладилници, хладилни инсталации и системи; специално имущество, включително военно-ремонтни услуги.

Динамичното развитие на двустранните отношения между Република България и Република Южна Африка във всички области, вкл. и в търговско-икономическата, стартира с установяването на дипломатически отношения между тях на 13 декември 1991 г. През отделните години стокообменът в търговията между България и РЮА се характеризира с непостоянни тенденции. Въпреки това през целия период РЮА остава един от основните търговски партньори на България сред африканските държави от АКТБ, като винаги е заемала над 1/4 от вноса, достигайки до почти 2/3 през 2009 г. При износа както делът, така и стойността на търговията се променя доста през различните години. Най-перспективните български стоки за реализация на южно-африканския пазар са в следните области: лека промишленост – облекло и текстилни изделия; хранително-вкусова промишленост – плодове, зеленчуци, консерви и др. (предвид разминаването на годишните сезони в двете страни), спиртни напитки, подправки и други готови храни; машиностроене – различни видове машини и съоръжения; химическа промишленост – нефтопродукти и нефтени масла, медикаменти, ветеринарни препарати и др.; дървообработваща промишленост; военна промишленост – различни видове специална техника и оборудване.

Търговията с медни руди и мед (рафинирани медни аноди, рафинирани медни катоди, медни пръти, ламарина от мед и пр.) заема сериозен дял от общите търговски потоци с африканските държави, включени в рамките на преговори за подписване на СИП след 2006 г., достигаш до 41% през 2013 г. Медта и изделията от мед заемат второ място сред водещите стокови групи в износа на България за 2013 г., а страната е на 20-то място в света по износ на тези продукти. Сред водещите стоки в износа на България на трето място е рафинираната катодна мед (1.3% от световния износ, 15-то място в света), на четвърто – нерафинираната анодна мед, при която България запазва водещо място в света вече няколко години (2-ро място в света с 15.2% от световния

износ), и на десето – медните руди и техните концентрати, при които с 0.7% от световния износ България е 20-та в света.

За периода 2006-2013 г. африканските държави, с които търгуваме с посочените продукти, са едва 8 – Конго, Намибия, Танзания, Южна Африка, Коморските острови, Судан, Замбия и Зимбабве, като първите четири от тях заемат над 97% от търговските потоци през всяка от годините. Търговията с мед и медни руди с африканските държави от групата на АКТБ заема сериозен дял от общата търговия на страната и особено от търговията със страните извън ЕС. Медта и медните руди са нишови продукти, конкурентоспособни в глобален план. Въпреки това нито производителите, нито потребителите, нито отговорните държавни органи не отчитат сериозното място, което африканските партньори на България от групата на АКТБ заемат като износна дестинация, а от 2013 г. и като голям източник на внос на тези продукти. Това е още едно доказателство за липсата на интерес към региона, който показва огромен потенциал.

В момента взаимните контакти между България и държавите в Африка на юг от Сахара в търговско-икономическата сфера се конкретизират предимно в проучване на пазарните възможности, обмен на икономическа информация, делови и бизнес-посещения на представители на български и африкански фирми, провеждане на двустранни бизнес-форуми и т.н. Тези изолирани инициативи обаче не са достатъчни за реализиране на огромния потенциал за развитие на търговските и икономическите отношения между България и тези държави.

Приоритетни действия в тази област биха могли да бъдат включване на държавите от Африка в българската политика на развитие; целенасоченото им подпомагане с ноу-хау и кадрови ресурс за реализирането на капиталови проекти; стимулиране на “честната търговия” с тези страни; подкрепа за стремежа на държавите от разглеждания регион към осигуряване на по-добро бъдеще на техните граждани и равномерно разпределение на ползите от глобализацията в рамките на световните организации, на които България е член; активна позиция на България в рамките на преговорния процес за сключване на споразумения за икономическо партньорство.

В търговско-икономическата област перспективни са предоставянето на технологии и специалисти в здравеопазването, образованието, селското стопанство и строителството. Предвид огромните нужди на континента от стоки от първа необходимост, Африка е потенциален пазар за износ на българска продукция на леката и хранително-вкусовата промишленост, фармацевтиката, машиностроенето, химията и др. Съществува голям неизползван капацитет, разнообразни възможности и добри перспективи за сътрудничество в различни сфери: енергетика, туризъм, отбрана, образование, селско стопанство, хранителна промишленост, наука и др.

Направеният анализ на динамиката на външната търговия на България с държавите в Африка, включени в региони за преговори за сключване на споразумения на икономическо партньорство, *потвърждава и последната хипотеза на изследването*, като ясно показва нарастващото значение на тези страни във въннотърговските ни отношения – стойността на търговията с тях се увеличава над 3 пъти по-бързо в сравнение с общите търговски потоци на България извън ЕС. Потенциалът, който търговията с разглежданите държави открива пред нашата страна, е още по-голям и от гледна точка на повишаващото се силно положително салдо на търговията с тях.

Породени от направения анализ, но оставащи извън предметния му обхват, се открояват някои по-общии въпроси и тенденции, които могат да послужат като отправни точки за бъдещи изследвания.

На първо място, оценявайки въннотърговските отношения на ЕС с държавите от Субсахарска Африка става ясно, че Съюзът не отделя необходимото преференциално внимание на африканския континент, особено от гл.т. на факта, че страните от този регион, с които води преговори за сключване на споразумения за икономическо партньорство, са едни от основните му търговски партньори. Това е свързано най-вече с ефективността на политиката за развитие на ЕС, която очевидно има нужда от сериозно преосмисляне. Същевременно финансовата подкрепа за страните от АКТБ, оказвана чрез ЕФР, е договорно установена под формата на незначителни годишни вноски. Освен тях обаче много от европейските

държави предоставят допълнителна помощ на партньорите си в Африка, водени преди всичко от собствения си национален интерес, а не толкова от заявените от Съюза цели и принципи в ролята му на глобален играч.

Второ, анализът на нормативната рамка на отношенията на ЕС с развиващите се държави показва, че общо политиката за развитие на Съюза е ограничена в тесни нормативни рамки и се задава твърде декларативно, и то само на политическо ниво. При определянето на приоритетите и на конкретните действия често не се включват реалните заинтересувани страни – както представители на развиващите се държави, които тази политика засяга пряко, така и реално действащия в областта на търговията и инвестициите с африканските страни европейски бизнес. Ето защо, за да може заявената стратегия на Съюза за подпомагане на развитието и интегрирането в световната икономика на развиващите се страни да получи практическо приложение, трябва да бъде обърнато по-голямо внимание на връзката между външната търговия и помощта за развитие. Показателно в това отношение е, че докато ЕС и САЩ, които са първият и вторият най-голям донор на официална помощ за развитие, насочват средства за насърчаване на интеграционните усилия, „новите“ световни сили засега предпочитат двустранните преговори и подкрепата на конкретни страни в зависимост от собствените си икономически и геополитически ползи.

Трето, въпреки че в основата на новата рамка на търговските отношения с държавите от Субсахарска Африка – споразуменията за икономическо партньорство, е залегнал принципът „да съдействаме на тези държави да си помогнат сами“, той по-скоро остава декларативен. Причината е, че ЕС, и по-конкретно някои отделни държави-членки, подобно на другите големи световни икономически сили, участват в глобалната борба за ресурси, защитавайки най-вече собствените си интереси. Това, заедно с агресивното навлизане на новите глобални икономически играчи в Африка, налага цялостно преосмисляне на политиката спрямо държавите от континента не само от страна на ЕС, но и в националните външнотърговски стратегии на държавите-членки, включително и на България.

Използвана литература

- Алексиева, К, Ф. Радулова, Н. Алексиева, Г. Нисторов, В. Будников, С. Лалов. (2009). България в Света. В: България в Европа и света. Център за европейски и международни изследвания. С.
- БАМС. (2013). Металургията в България през 2012 г. БАМС. С.
- БАМС. (2014). Металургията в България през 2013 г. БАМС. С.
- Гълбова, Б. (2015). Характерни особености и параметри на икономическото развитие на държавите от Икономическата и валутна общност на централна Африка. Дисертация за придобиване на научна и изследователска степен „доктор“, УНСС, С.
- Европейски парламент. (2014). Технически фишове за ЕС. Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз.
- Илиев, В. 2014. Къде е мястото на България в световния износ през 2013? Център „Външноикономическо сътрудничество“, БСК. С.
- Костадинов, А., (2013). Ценовата нестабилност и несигурност на пазарите на зърно. Управление и устойчиво развитие 2013, ЛТУ, София.
- Маринов, В. (1999). Регионална икономическа интеграция. УИ „Стопанство“. С.
- Маринов, Е. (2013). Стокова структура на външната търговия на регионалните интеграционни общности в Африка. – Икономическа мисъл, N 4, с. 117-134.
- Маринов, Е. (2014). Географска структура на международната търговия на регионалните икономически общности в Африка. – Икономически изследвания, кн. 2/2014, с. 69-98.
- Панушев, Е. (2003). Икономическа интеграция в Европейския съюз. Некс. С.
- Четиридесет години социалистическа външна търговия на НР България. (1985). Наука и изкуство. С.
- Шикова, И. (2011). Политики на Европейския съюз. УИ “Св. Климент Охридски”. С.
- Ярлийска, М. и Н. Димитрова. (2013). Конкуренентност на българския износ. Министерство на финансите. С.
- Abdel Jaber, T. (1971). A review article: The relevance of traditional integration theory to less developed countries. – Journal of Common Market Studies 9 (3), pp. 254-267.
- Abdi, A. and E. Seid. (2013). Assessment of Economic Integration in IGAD. Policy Papers No. 13/2. The Horn Economic and Social Policy Institute.
- Ali-Dinar, A.B. (ed). (1995). External Trade, Debt and Resource Flows. In: Report on the economic and social situation in Africa, ECA, Addis Ababa, pp 25-42.
- Alves, P., P. Draper, D. Halleon. (2007). SACU, Regional Integration and the Overlap Issue in Southern Africa: From Spaghetti to Cannelloni? In Trade Policy Report No. 15. South African Institute of International Affairs, Johannesburg, South Africa.
- Balassa, B. (1965). Economic development and integration. Centro De Estudios Monetario Latinoamericanos. Mexico.
- Bierbrauer, E. (2013). Trade regimes applicable to developing countries. In: Fact Sheets on the European Union 2014. European Parliament. pp. 494-496.

- Chauvin, S. (2004). Role of Private Sector in Regional Integration Process in Southern Africa. In: Private And Public Sectors: Towards a Balance, ed. by Karl Wohlmuth, Bremen, pp. 27-56.
- Collier, P. (2002). Primary Commodity Dependence and Africa's Future. - Annual Proceedings of the World Bank Conference on Development Economics. New York: Oxford University Press and World Bank.
- EC. (2011). Economic partnership agreements. GD Trade, available at http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/april/tradoc_151010.pdf
- EC. (2012). The EU's new Generalised Scheme of Preferences (GSP), October 2012.
- EC. (2014). Economic Partnership Agreement with SADC EPA Group. European Commission, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/october/tradoc_152818.pdf.
- EC. (2015). Economic Partnership Agreement with West Africa - Facts and figures. European Commission, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/july/tradoc_152694.pdf.
- EC. (2015a). Overview of EPA Negotiations, updated January 2015. European Commission, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2009/september/tradoc_144912.pdf.
- ECA. (2010). Assessing Regional Integration in Africa IV. Enhancing Intra-African Trade. Addis Ababa.
- ECA. (2011). Progress on Regional Integration in Africa. Addis Ababa.
- ECA. (2012). Assessing Regional Integration in Africa V. Towards an African Continental Free Trade Area. Addis Ababa.
- ECA. (2013a). Economic Report on Africa 2013. Addis Ababa.
- ECA. (2013b). Best Practices in Regional Integration in Africa. Addis Ababa.
- ECA. (2013c). Report on International and Intra-African Trade. Addis Ababa.
- George, E. (2013). Trade in the East African Community (EAC). Africa's intra-regional powerhouse. Ecobank. Nairobi.
- Gil, M.M. and N. Tensi. (2013). A general survey of development policy. In: Fact Sheets on the European Union 2014. European Parliament. pp. 497-499.
- Graham, F. (1948). The Theory of International Values. Princeton.
- Grossman, G. M. and Helpman, E. (1995). The politics of free-trade agreements. - The American Economic Review 85 (4), pp.667-690.
- Hosny, A.S. (2013). Theories of Economic Integration: A Survey of the Economic and Political Literature. - International Journal of Economy, Management and Social Sciences 2 (5) May 2013, pp. 133-155
- Inotai, A. (1991). Regional integration among developing countries, revisited. - Policy, Research, and External Affairs Working Paper N 643. Washington, D.C.: World Bank.
- Kamara, A.B. and G. Seong Kang. (2010). How Africa could suffer from the EU's economic slowdown. Trade Negotiations Insights, vol. 9, No. 8 (October). Geneva: International Centre for Trade and Sustainable Development. Available from <http://ictsd.org/i/news/tni/87751>.
- Lipsey, R. G. (1960). The theory of customs unions: A general survey. - The Economic Journal 70 (279): pp. 496-513.

- Marinov, E. (2014). Economic Determinants of Regional Integration in Developing Counties. In: Proceedings of the 2nd Economics & Finance Conference, Vienna, Austria. Jiri Rotschedl, Klara Čermáková (eds). ISES, Prague. ISBN 978-80-87927-01-4, pp. 363-383.
- Meier, G. M. (1960). Effect of a customs union on economic development. - Social and Economic Studies (March 1960): pp. 29-36.
- Mlenga, K. (2012). Assessing the Progress of Africa's Economic Integration in Light of the Establishment of the African Economic Community. Academia.edu
- Ndomo, A. (2009). Regional Economic Communities in Africa - A Progress Overview. Study Commissioned by GTZ, Nairobi.
- Nkululeko Khumalo, (2008). Economic Integration Requires New Strategies. South African Institute of International Affairs, Johannesburg, South Africa.
- OECD. (2013a). Development Aid at a Glance, Statistics by Region, Africa. OECD Publishing.
- OECD. (2013b). OECD Economic Outlook 2013. OECD Publishing.
- OPPD. (2011). Economic Partnership Agreements EU-ACP: Facts and Key Issues. European Parliament, OPPD 2011.
- Rueda-Junquera, F. (2006). European integration model: Lessons for the Central American common market. - Jean Monnet/Robert Shuman Paper Series 6 (4) Florida: University of Miami.
- Sakamoto, J. (1969). Industrial development and integration of underdeveloped countries. - Journal of Common Market Studies 7 (4), pp. 283-304.
- UNCTAD. (2003) Economic Development in Africa: Trade Performance and Commodity Dependence. Geneva.
- UNCTAD. (2013). The Least Developed Countries Report 2013. United Nations Publications.
- Walker, A. (2009). The EC-SADC EPA: The Moment of Truth for Regional Integration Available at: <http://ictsd.org/i/news/tni/52416/#sthash.HrLhGk29.dpuf>.
- WTO. (2013). International Trade Statistics 2013. WTO. Geneva.

Статистически източници:

- IMF DOTS, <http://elibrary-data.imf.org/>, последно посетен на 14.05.2015.
- OECD Aid Statistics, <http://www.oecd.org/dac/stats/>, последно посетен на 1.09.2015.
- UNCTADStat, <http://unctadstat.unctad.org>, последно посетен на 12.03.2015.
- Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, последно посетен на 1.09.2015.
- World Bank, <http://databank.worldbank.org/>, последно посетен на 14.03.2015.
- UNcomtrade for WITS, <http://wits.worldbank.org/>, последно посетен на 10.05.2015.

Приложения

Приложение 1.

**Кarti на РИО и регионите за сключване на СИП в Африка
Регионални интеграционни общности в Африка**

Общност на Сахел-сахарските държави

Общ пазар на Централна и Южна Африка

Източноафриканска общност

Икономическа общност на централноафриканските държави

Икономическа общност на западноафриканските държави

Междуправителствен орган за развитие

Южноафриканска общност за развитие

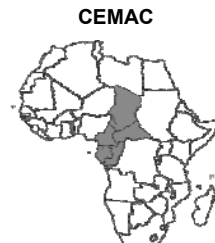
UMA

UEMOA

WAMZ

CEMAC

SACU

CEPGL

LGA

MRU

IOC

Други РИО в Африка

Региони за сключване на Споразумения за икономическо партньорство

Региони за сключване на СИП в Африка
Източник: OPPD, 2012, с. 10.

Регион на Западна Африка

Регион на Южноафриканска общност за развитие

Регион на Централна Африка

Регион на Източна и Южна Африка

Регион на Източноафриканска общност

Приложение 2.

Стандартна международна търговска класификация (SITC, rev. 4) – извадка

Код	Наименование	Съкратено наименование, използвано в текста
0	Храни и живи животни	храни
041.20	Друга пшеница (вкл. лимец) и смес от пшеница и ръж, несмлени	несмляна пшеница
044.90	Царевица (изкл. сладката царевица), различна от тази за посев	царевица
054.23	Сух фасул, без шушулките, дори с обелени люспи или начупен	сух фасул
057	Плодове, пресни и сушени	пресни и сушени плодове
058	Плодове, приготвени или консервирани (изкл. плодовите сокове)	консервирани плодове
071.11	Кафе сурово, недекофеинизирано	сурово кафе
072	Какао	сурово какао
075.26	Семена от анасон, звезден анасон, копър от вида "Foeniculum vulgare", кориандр, кимон, ким; плодове от хвойна	подправки
1	Безалкохолни и алкохолни напитки и тютюн	напитки и тютюн
121	Суров или необработен тютюн; отпадъци от тютюн	необработен тютюн
121.20	Тютюн, частично или изцяло очистен от твърдите жилки	очистен тютюн
121.30	Отпадъци от тютюн	отпадъци от тютюн
2	Необработени (сурови) материали, негодни за консумация (изкл. горивата)	други суровини
211.60	Сурови кожи от овце и агнета, с вълна (изкл. агнешките от вида "астраган", "брайтшванц", "каракул", "персиана" или подобни и кожата на индийски, китайски, монголски или тибетски агнета), пресни или осолени, сушени, варосани, пиклирани или консервирани по друг начин, но недъбени, нито пергаментирани, нито обработени по друг начин, дори цепени	сурови овчи кожи
268.73	Камгарни ленти и друга камгарна вълна	камгарна вълна
268.77	Фини или груби животински косми, шрайхгарни или камгарни	животински косми
281.40	Пържени железни пирити (пиритна пепел)	пиритна пепел
283.10	Медни руди и техните концентрати	медни руди и техните концентрати
3	Минерални горива, масла и подобни продукти	горива
321	Антрацитни и черни въглища, дори на прах, но неагломерирани	антрацитни въглища
334.11		моторни горива
334.60	Нефтени масла и сурови масла от битуминозни минерали	нефтени масла и масла от битуминозни минерали
4	Мазнини, масла и восъци от животински и растителен произход	масла
5	Химични вещества и продукти	химични продукти
553	Парфюмерийни, козметични и тоалетни препарати (изкл. сапуните)	парфюмерийни, козметични и тоалетни препарати
582	Плочки, листа, ленти, фолио, от пластмаси	фолио от пластмаси
6	Артикули, класифицирани главно според вида на материала	други преработени продукти
611.20	Възстановена кожа на базата на кожа или кожени влакна, на плочки, листа или ленти, дори навити на рула	възстановена кожа
612.90	Други артикули от естествена или възстановена кожа	други артикули от кожа
641.42	Крафтхартия за торби, непокрита, на роли или на листа (изкл. за писане,	крафтхартия за

	печатане или други графични цели и тази за карти или ленти за перфориране)	торби
661.21	Несмлян цимент "клинкер"	несмлян цимент "клинкер"
661.22	Портландцимент	портландцимент
671.33	Порести и други продукти, получени чрез пряка редукция на желязна руда, на парчета, топчета или подобни форми; желязо с чистота $\geq 99.94\%$ тегловно, на парчета, топчета или подобни форми	продукти, получени чрез редукция на желязна руда
671.40	Фероманган	фероманган
671.51	Феросилиций	феросилиций
671.52	Феросиликоманган	феросиликоманган
672.61	Полуготови продукти от нелегирана стомана, съдържащи тегловно $< 0.25\%$ въглерод, с квадратно или правоъгълно напречно сечение, чиято широчина е по-малка от два пъти дебелината	продукти от нелегирана стомана
673	Плосковалцувани продукти от нелегирана стомана, нелакирани, нито покрити	плосковалцувани продукти от нелегирана стомана
676.21	Пръти с назъбвания, удебелявания, вдлъбнатини или релефи, получени по време на валцуването или подложени на усукване след валцуване, от нелегирана стомана	пръти от нелегирана стомана
676.29	Горещовалцувани пръти от друга легирана и нелегирана стомана	горещовалцувани пръти от стомана
682.11	Нерафинирана мед; аноди от мед за електролитно рафиниране	нерафинирана мед
682.31	Пръти и профили от рафинирана мед	медни пръти и профили
682.5	Ламарина, листове и ленти, с дебелина > 0.15 мм, от мед	ламарина от рафинирана мед
684.11	Алуминий, нелегиран, недеформиран (необработен)	необработен алуминий
686.11	Цинк, нелегиран, недеформиран (необработен)	необработен цинк
7	Машини, оборудване и превозни средства	машини
71	Машини и оборудване за произвеждане и използване на енергия	машини за произвеждане и използване на енергия
72	Машини със специално предназначение	машини със специално предназначение
723	Машини за добива и строителството и части за тях	машини за добив и строителство
724	Машини за текстил и кожа; части за тях	машини за текстил и кожа
73	Машини за обработка на метал	металообработващи машини
74	Машини с общо предназначение и друго оборудване; части за тях, н.д.	машини с общо предназначение
742	Помпи и елеватори за течности; части за тях	помпи и елеватори за течности
745.27	Машини и устройства за пълнене, затваряне, запечатване, капсуловане или етикетиране на бутилки, кутии, торби или други опаковки; машини и устройства за газирание на напитки; други машини и устройства за пакетиране или опаковане на стоки	пакетиращи машини
745.29	Части за съдомиялни, машини за почистване, изсушаване, пакетиране или опаковане	части за пакетиращи машини
75	Офис и компютърна техника	офис и компютърна техника
751.24	Автоматични регистриращи касови апарати	касови апарати
751.28	Счетоводни машини, пощодообработващи машини с устройство за	машини,

	сумиране, машини за автоматично издаване на билети и подобни машини, съдържащи сметачно устройство	съдържащи сметачно устройство
752	Компютърна техника	компютърна техника
77	Други електрически машини и апарати, електроинсталационни изделия и части за тях	други електрически машини
771.11	Електрически трансформатори с течен диелектрик	електрически трансформатори с течен диелектрик
772	Печатни платки, незагряващи електрически резистори, апарати за управление и разпределение на електрическа енергия	печатни платки и незагряващи електрически резистори
778.1	Акумулаторни батерии и акумулатори; части за тях	части за акумулатори
778.12	Електрически акумулатори	електрически акумулатори
781.20	Леки автомобили, н.д. (вкл. товаро-пътнически и състезателни автомобили)	леки автомобили
782.19	Други товарни автомобили	товарни автомобили
784	Части и принадлежности за трактори (изкл. кари влекачи), леки, товарни и специални автомобили	части за трактори
792.40	Самолети и други въздухоплавателни средства (изкл. хеликоптерите) с тегло без товар > 15 000 кг	леки въздухоплавателни средства
792.95	Други части за самолети или хеликоптери	части за самолети или хеликоптери
8	Разнообразни готови продукти, н.д.	готови продукти
811.00	Сглобяеми конструкции	сглобяеми конструкции
874.52	Инструменти, апарати и модели, предназначени за демонстриране (напр. при обучение или изложби), които не могат да служат за други цели	демонстрационни апарати
9	Стоки и сделки, н.д.	некласифицирани другаре

Приложение 3.

Рецензия на проф. д.ик.н. Лилия Каракашева

Представеният за рецензиране изследователски проект под заглавие „Въннотърговски отношения между ЕС и регионалните икономически общности в Африка“ обхваща общо 171 стр., или 5 основни раздела, увод, заключение, списък с използвани съкращения, списък на ползвани информационни източници и две приложения. Последователно, в основните части на проекта са разгледани: същност и резултати от развитието на интеграционните процеси в развиващите се страни и в Африка; общи постановки за инструментите за регулиране на въннотърговските отношения на ЕС с развиващите се държави и споразумения за икономическо партньорство; развитие на въннотърговските отношения на ЕС с Африка; други варианти на икономически отношения между ЕС и РИО в Африка; въннотърговски отношения на България с африканските държави и региони.

Запознаването със съдържанието на проекта в границите на посочената тематична структура разкрива актуалност и значимост на избора на темата и резултатите от изследването. Нещо повече, авторът би следвало да бъде поздравен за опита му да избере за анализ и оценка проблем с богата история, показващ почти пренебрежително отношение към него от българския бизнес и държава през последните десетилетия, но с безспорен потенциал за участие в решаването на редица задачи пред българската национална икономика в перспектива.

Основни положителни резултати от изследването

- Уводът е много добър – като структура, синтез и предпоставка за анализ в следващите основни части на изследването. Имам само една забележка към формулировката на самата теза - тя би следвало да бъде дефинирана по-пълно, защото не може да бъде просто една констатация, която е добре известна – самият автор представя в изложението по-добре формулирана теза.
- В раздел първи е направен много добре синтезиран обзор на основните РИО в Африка. Подобни обзори намираме и в следващите части на проекта. На пръв поглед това действително е обзор на данни и факти, но следва да признаем и оценим много високо добрите резултати от усилията на автора да предложи синтез на основни показатели във вид, позволяващ на по-късен етап сравнителен анализ и оценка на икономическото състояние на различните РИО, на условията и предпоставките за по-нататъшното развитие на интеграционните процеси в Африка, на състоянието и перспективите за развитие на въннотърговските отношения на РИО с ЕС и България. Много ефективен труд е вложен в обработката на богата фактическа информация, за да бъдат изведени основните постановки и направени съответните изводи.
- Макар и в един малък раздел са разгледани основните предизвикателства (всъщност трудности и ограничения) по пътя на интеграцията на африканска територия. Това е направено много точно и добре синтезирано, като преход към следващите части на проекта.
- На стр. 74 и следващи е разгледано влиянието на СИП върху отделните РИО, като много точно и професионално са представени изводите за противоречивото влияние на СИП върху развитието на отделните общности и

- страни в Африка. Не можем да не се съгласим и с конкретно приведените и убедително обосновани от автора причини за последиците от това влияние.
- Положителен момент е анализът на търговията на РИО с новите страни членки на ЕС, което позволява изводи и за мястото на България в тази пестелива, но вярна картина на външноикономическите им отношения в наши дни.
 - Ценен принос е раздел четвърти (от стр.96) посветен на другите форми (извън търговията) на отношенията на ЕС с РИО в Африка – ПЧИ, парични трансфери, данъчни приходи др. Това прави крайният ефект от изследването комплексен и много по-изчерпателен, като разкрива и неизползвани като потенциал икономически отношения на РИО в Африка с ЕС.
 - Частта за външнотърговските отношения на България с африканските страни (и РИО) е компетентно представена в исторически и стратегически план: добър обзор на резултатите, верен критичен поглед върху загубите на пазари и неизползване на натрупан опит и позиции и стимулиращи изводи за добри перспективи за българските производители при положение, че осъзнават потенциала на африканските пазари и възможностите на самата българска икономика.
 - Заключението на проекта заслужава особено внимание. То е по-скоро самостоятелна заключителна част на изследването, синтезираща основните постижения на автора и преди всичко собствените му изводи с критичен и препоръчителен характер. Това е едно от малкото изследвания на резултатите, проблемите и причините за бавното и противоречиво развитие на интеграционните процеси на африканския континент, сложността на позициите на РИО в Африка в плановите и действията на европейския бизнес на тази територия, с ясно очертаване на бъдещите конкурентни битки за позиции на африканския континент и на други държави и региони в света.
 - Несъмнено това изследване ще обогати и осъвремени наличната информация за интеграционните процеси и възможности на РИО и страни на африканския континент и ще представлява добър знак за българския бизнес и в двете основни направления – износ и внос.

Критични бележки и съображения

Всяко изследване отваря възможност за различни съображения и критични бележки. В конкретния случай бележките по-скоро търсят отговори на незададени от самия автор въпроси. Давам си сметка, че не става дума за пропуски, слабости, неверни или необосновани постановки, а за интерес към изводите и разбиранията на автора по някои аспекти, незасегнати, или слабо отразени в изследването.

- На стр. 11 се правят изводи за причините, забавящи интеграционните процеси в Африка - само политическата воля ли е причина за слабия резултат, няма ли обективни фактори за забавяне (различия в социално-икономическото развитие, общо ниско равнище на икономическо развитие, външно влияние от конкуриращи се участници в стопанския живот на Африканския континент и т.н.). Самият автор по-късно го доказва с анализа и оценките на различни аспекти на този проблем.
- Данните за Либия и други страни от Сахел-Субсахарската общност (16-17 стр.) вероятно са различни днес, защото Либия е с полуразрушена икономика.

- Стр. 23 – ECCAS показва най-големи различия в размера на участващите страни – авторът посочва това като причина за слабите темпове на интеграция (по-скоро замръзнали!) – това е вярно, но заедно с този фактор заслужава същото внимание и друг – силно изразените различия в икономическите възможности и участие в световната търговия. Налага се и друг извод – трудностите и бавните темпове на интеграция са резултат и на различните цели, които си поставят като цяло регионалните АИО – тази разнопосочност е силно задържащ фактор.
- Какъв извод може да се направи от констатацията за преориентрането, макар и бавно на търговските потоци от ЕС към Китай и Индия, за бъдещото развитие на интеграционните процеси в Африка, от една страна, и силата на влиянието на ЕС в качеството му на традиционен партньор върху Африка?
- Какъв е отговорът на въпроса – какви са интересите на ЕС, като мотив за предоставяне на привилегии по системата за преференции (споразуменията от Ломе, Котону и т.н.), тъй като ползите следва да са двустранни, или какво преследва ЕС?
- Различията в режимите на различните споразумения на ЕС с РИО в Африка не създават ли условия за противопоставяне едни на други и в същото време по-благоприятна среда за ЕС при водене на преговорите с различните РИО в Африка, като имаме предвид значението на ЕС като фактор за развитие на африканския континент?
- Как биха се отразили СИП между ЕС и РИО в Африка върху страните от ЦИЕ – като имаме предвид спецификата в позициите и проблемите на някои страни от ЦИЕ, в т.ч. и България? Изгодни ли са за нас тези СИП и доколко можем да извлечем полза?
- Официалната помощ за развитие, предоставяна от ЕС за РИО в Африка (стр. 98) понастоящем вече не е подвластна само на кризисното развитие – не се ли очакват колебания в резултат на задълбочаването на емигрантския поток, икономически и политически проблеми в отделни страни на ЕС и т.н.?
- Стр. 123 - не е ясно открит реекспорт на медна руда ли прави България от РЮА и Танзания за Намибия и как се възприема това от страните на произход?

В заключение считам, че основен принос на рецензирания проект е качеството му на сериозен и много добре обоснован анонс към българския бизнес да използва възможностите и богатия потенциал на африканския пазар, на основата на историческия опит и традиции и по-бързо преодоляване на неоправданото пренебрегване на тези възможности. Резултатите от това изследване много добре очертават условията, благоприятстващи външнотърговския обмен на България с африканските страни и РИО като страна членка на ЕС. Авторът добросъвестно е посочил положителни сигнали в тази насока от страна на държавните администрации и някои български производители. Убедено подкрепям приемането на изследователския проект като изпълнена задача на високо равнище.

София,
07.11.2015 г.

Рецензент:
Проф. Л.Каракашева.

Едуард Маринов е асистент в секция „Международна икономика“ на Института за икономически изследвания при БАН. Има бакалавърска степен по публична администрация, магистърска степен по международни отношения и право на ЕС и докторска степен по международна икономика. Има няколко монографии и над 60 научни публикации на български, английски и руски език. Основен обект на изследванията му са международните икономически отношения и икономическата интеграция с фокус върху интеграционните процеси в Африка.

Eduard Marinov is Assistant Professor in “International economics” department of the Economic Research Institute at the Bulgarian Academy of Sciences. He has a BA in Public administration, a MA in International relations and EU law and a PhD in International economics. He has several books and over 60 scientific publications in Bulgarian, English and Russian. His main fields of study are international economic relations and economic integration with a focus on integration processes in Africa.

Основната цел на проекта е да бъдат анализирани и оценени състоянието и динамиката на външнотърговските отношения между ЕС и регионалните икономически обединения в Африка. В рамките на проекта накратко е описана сложната рамка и развитието на интеграционните процеси в Африка, като по-подробно са разгледани регионалните интеграционни общности, признати от АС като изграждащи блокове на АИО. След това е анализирано развитието на нормативната и институционалната рамка на отношенията между ЕС и държавите от Субсахарска Африка, като специално място е отделено на оценката на потенциалните и реалните ефекти на споразуменията за икономическо партньорство върху външнотърговските отношения между ЕС и регионите в Африка. За да бъде задълбочен анализа на тези ефекти са изведени тенденциите във външнотърговските отношения между ЕС и африканските региони от гледна точка на динамиката, стоквата структура и конкретното регионално разпределение на търговията за периода от влизане в сила на Споразумението от Котону - 2003-2013 г. В рамките на този анализ е проучено и мястото на страните-членки от Централна и Източна Европа в търговските отношения на ЕС с регионите за сключване на СИП в Африка. За допълване на анализа по-общо са представени и някои други области, влияещи върху развитието на търговските отношения – официална помощ за развитие, преки чуждестранни инвестиции, парични трансфери и др. В последната част от изследването подробно са анализирани външнотърговските отношения на България с регионите и държавите в Африка, демонстрирайки нарастващото им значение във външнотърговските отношения на страната.

The main objective of the project is to analyse and assess the state of art and dynamics of international trade relations between the EU and the Regional economic communities in Africa. The study briefly presents the complex framework and the development of integration processes in Africa discussing in more detail those communities that are recognised as building blocks of the African economic community. Then it analyses the legal and institutional framework of the relations between the EU and Sub-Saharan African countries with a special focus on the assessment of the potential and real effects of the Economic partnership agreements on trade relations between the EU and African regions. To make the analysis of those effects more thorough, the project then outlines the trends in trade relations between the EU and African regions in terms of dynamics, commodity structure and specific regional distribution of trade for the period since the Cotonou Agreement came into force – 2003-2013. Within this analysis the place of the EU Central and Eastern Europe member states in the EU's trade relations with the Economic partnership agreements in Africa. To complete the analysis the study presents in general some other areas affecting the development of trade relations – Official development assistance, foreign direct investment, remittances, etc. The last part of the project extensively analyses Bulgaria's trade relations with the regions and countries in Africa demonstrating their growing importance to the country's international trade relations.